

ZIMNÁ ŠKOLA PREKLADU 1

Zborník príspevkov, prednášok a rozhovorov

Patricia Hatiarová, Simona Nagyová,
Vanda Koniarová, Lukáš Bendík (eds.)

Sa zobud!
2024

ZIMNÁ ŠKOLA PREKLADU 1

Zborník príspevkov, prednášok
a rozhovorov

Patrícia Hatiarová, Simona Nagyová,
Vanda Koniarová, Lukáš Bendík (eds.)

Sa zobud'!
Kováčová 2024

Zostavovatelia

Mgr. Patrícia Hatiarová

Bc. Simona Nagyová

Bc. Vanda Koniarová

Mgr. Lukáš Bendík

Vedecká recenzentka a vedecký recenzent

doc. Mgr. Emília Perez, PhD.

prof. PhDr. Marián Andričík, PhD.

Jazyková korektorka

Lenka Mondočková

Autorky a autori štúdií a príspevkov

Mária Koscelníková, Barbora Vinczeová, Lucia Halová, Milan Velecký, Samuel Malý, Martin Feník

Vydalo občianske združenie Sa zobuď! ako svoju 1. publikáciu.

Vyšlo v roku 2024

Rozsah: 5,5 AH

www.sazobud.sk

ISBN 978-80-974980-0-9 (online)

OBSAH

ÚVOD.....	4
Patrícia Hatiarová	

I. ČASŤ – ŠTÚDIE

KEĎ SA VIDEOHRY ZAHRÁVAJÚ S PREKLADATEĽMI.....	7
Mária Koscelníková	

O KOMUNITNEJ LOKALIZÁCIÍ A JEJ MIESTE NA SLOVENSKU.....	18
Milan Velecký	

PREKLAD KLASICKEJ LITERATÚRY V 21. STOROČÍ.....	23
Barbora Vinczeová	

POROVNANIE LITERÁRNEJ PREDLOHY PÁN PRSTEŇOV: DVE VEŽE S FILMOVÝM SPRACOVANÍM PETRA JACKSONA (INTERSEMIOTICKÝ PREKLAD).....	35
Samuel Malý	

KRITIKA PREKLADU VIDEOHRY WARCRAFT 3	46
Martin Feník	

PÁR SLOV O DOSLOVE A VERZII	56
Lucia Halová	

II. ČASŤ – ROZHOVORY

PREKLADATEĽSKÝ BLOK	60
Marianna Bachledová, Paulína Šedíková Čuhová, Barbora Vinczeová	

VYDAVATEĽSKÝ BLOK	68
Marcel Melicher, Michal Chudý	

BLOK PREKLADATEĽSKÝCH AGENTÚR	74
Martin Eichler (Translata), Patrícia Holíková (Transcreate), Michal Kmeť (Otago)	

Z LAVÍC DO PRAXE.....	80
Katarína Hajabáčová, Karin Korkutata, Simona Nagyová	

#mudrovačky KAA.....	87
Matej Laš, Martin Djovčoš	

ÚVOD

Myšlienka vytvoriť Zimnú školu prekladu vznikla na lavičke pred Filozofickou fakultou Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Dve študentky a jeden vyučujúci sa pri káve rozprávali o prepájaní študentstva, ich aktivizácii a priestore na sebarealizáciu.

Po rozhovore sa študentky rozhodli myšlienku pretaviť do reality. Ciele boli od začiatku pevne stanovené – prepojiť komunitu študentov a študentiek prekladu a tlmočenia, zaktivizovať a zapojiť študentov a študentky do vytvárania podujatia a uľahčiť všetkým prechod zo školských lavíc do praxe. A tak sa vytvoril hlúčik aktivistiek a aktivistov, ktorí sa spolu pravidelne stretávali. Z týchto stretnutí vzišlo trojdňové podujatie s vyše 30 odborníkmi a odborničkami, ktorí sa rozhodli svoje skúsenosti darovať ďalej. Na podujatí prebiehali štyri workshopy, pričom každý z nich bol zameraný na iný aspekt prekladu a tlmočenia, dve networkingové aktivity a piatkový aj sobotný večerný kultúrno-zábavný program. Všetci sme spolu zažili víkend plný vzdelávania sa, vytvárania priateľstiev a zahajovania nových spoluprác.

Zimná škola prekladu prebiehala od 2. 2. 2024 do 4. 2. 2024. Vystúpili na nej študenti a študentky so svojimi výskumami, akademici a akademičky, prekladateľské agentúry, vydavateľstvá aj umelecké prekladateľky. V zborníku vám prinášame časť štúdií, diskusií a rozhovorov, ktoré sa konali na podujatí.

O svoje skúsenosti z praxe už počas štúdia sa s nami podelili študentky Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici Katarína Hajabáčová, Simona Nagyová a študentka Univerzity Komenského v Bratislave Karin Korkutata. Samuel Malý, študent Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici pripravil workshop o intersemiotickom preklade, ktorý nám pre potreby zborníka poskytol v podobe štúdie.

Rozhovor nám poskytli prekladateľské agentúry Transcreate, Otago a Translata a ich zástupkyňa Patrícia Holíková a zástupcovia Michal Kmeť a Martin Eichler.

Okrem rozhovoru s umeleckými prekladateľkami Paulínou Šedíkovou Čuhovou, Mariannou Bachledovou a Barborou Vinczeovou sa umeleckému prekladu venuje aj článok o združení umeleckých prekladateľov a prekladateľiek DoSlov a o časopise Verzia, v ktorom sa venujú prekladovej literatúre. O prekladovej literatúre sa dočítate aj v rozhovore so zástupcami vydavateľstiev Grada a BRAK, Michalom Chudým a Marcelom Melicherom.

Lokalizácii sa v zborníku venujú tri príspevky. Mária Koscelníková, vyučujúca na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, vo svojej štúdií skúma špecifiká filmových

a knižných adaptácií videohier. Milan Velecký, študent Univerzity Komenského vo svojej štúdiu analyzuje komunitné lokalizácie videohier a ich miesto v hernom priemysle. Študent bakalárskeho stupňa štúdia Prešovskej univerzity Martin Feník skúma preklad videohier zo série *Warcraft*.

Záverečná bodka zborníka predstavuje neformálny rozhovor s Martinom Djovčošom a Matejom Lašom o spoločenských problémoch, školstve a študentstve.

Za podujatím a vznikom zborníka, ktorý práve držíte v ruke, stojí nespočetné množstvo ľudí, ktorým by som na tomto mieste chcela zo srdca poďakovať za pomoc, rady, rozhovory a neochvejnú chuť pracovať na vytváraní študentskej komunity prekladateľov a tlmočníkov naprieč Slovenskom.

Patrícia Hatiarová

I. ČASŤ

ŠTÚDIE

KEĎ SA VIDEOHRY ZAHRÁVAJÚ S PREKLADATEĽMI

Mária Koscelníková
mkoscelnikova@ukf.sk

The aim of our paper is to analyze the specifics of selected film and book adaptations of video games and to formulate specifics of game terminology translation. First, we talk about the approach toward game text and its appearance and localization. Then we elaborate on the visual and auditory level of the adapted game terms by illustrating the changes in several examples. Game speak is another specific influencing the final adaptations in translation, depending on the experience with a video game. Finally, we talk about the recipient as a pivotal factor in adapting film adaptations of video games for children. Comparative analysis of the selected adaptations clearly shows the complexity of game terms and the importance of research and technical competence. The results of our research show a need of qualitative research among recipients by cross-examining their reception of game terms in translation.

Keywords: Game localization, game adaptations, film industry, movie industry

Úvod

Videohry predstavujú softvér, ktorý obsahuje nielen jednoduchú obrazovo-zvukovú zložku v podobe postavy, scény či ikon a piktogramov alebo zvukových prehovorov a efektov, ale jeho súčasťou sú aj texty rôznych žánrov a dĺžky. Pri videohrách sa stretáme s kombináciou informatívnych, expresívnych a aj apelatívnych textov (Müglová, 2018), s ktorými hráč interaguje v rôznych podobách za rôznych okolností. Preklad takýchto textov nazývame lokalizácia a vzhľadom na zameranie tohto článku neponúkame jej vyčerpávajúcu charakteristiku, ktorú sme špecifikovali v detailnejšie zameraných prácach (porov. Koscelníková, 2021a), ale zameriame sa skôr na špecifickosť videohier, ich terminológiu a lokalizačný potenciál, teda na aspekty, ktoré je nutné zohľadniť pri práci s filmovými alebo knižnými adaptáciami videohier.

Videohry, ktorých vznik sa datuje od konca 50. rokov (Kent, 2001, Dobrovský a kol., 2023), majú ako populárne médium presah nielen do knižného, ale aj do filmového

priemyslu. Lokalizácia herných pojmov, postáv či konceptov sa u nezávislých knižných či filmových prekladateľov nemusí vždy stretnúť s pochopením a presným prekladom či opisom. V našom príspevku sa preto venujeme nielen dôležitosti prekladateľských kompetencií, intertextualite a recipientom ako nosným prvkom práce s videoherným textom, ale aj pochopeniu základných princípov videohry a herných mechaník, ktoré sú prerekvizitou adekvátneho transferu herných textov, či už ide o fiktívne alebo skutočné mená postáv, herné prostredie a príbeh, opis fungovania herných funkcionalít a schopností postáv, prípadne o herné kozmetické predmety, tzv. itemy.

Rámec videohier – formálne obmedzenia a recipient

V závislosti od rôznych typov videohier sa v praxi môžeme stretnúť aj s ich rôznym grafickým spracovaním a nedá sa priamo kategorizovať, ktoré konkrétne texty v hre budú obmedzené a ako. Povahu videohier a dôležitosť ich tvorby opísali napríklad Bernal-Merino (2015) či Chandlerová (2019), a z hľadiska zamerania príspevku sa budeme hlbšie venovať textu v hre ako takému. Na základe našej hernej skúsenosti a videohier rezonujúcich na trhu sa črtá niekoľko kategórií (ne)obmedzenosti videoherných textov, s ktorými je pri lokalizácii nutné rátať, a to: a) text obmedzený počtom znakov, b) text obmedzený graficky, c) neobmedzený text. Ak sa aj zdá, že text voľne pláva v hre, nemusí to byť skutočne tak. Na základe herných špecifík (Koscelníková, 2021), medzi ktoré môžeme zjednodušene zaradiť 1) menu/predmenu, 2) načítavaciu obrazovku, 3) rozhranie skryté a zobrazené, 4) ostatné sprievodné herné texty (inštalátor, licencia); môžeme tvrdiť, že videohry sú veľmi individuálne a práca s textom sa bude líšiť v závislosti od spôsobu ich vývoja, napríklad ak bude lokalizácia prebiehať zároveň s tvorbou hier, na základe jazykového i grafického testovania je možné upozorniť na nedostatky či obmedzenia, ktoré sa dajú za pochodu odstrániť; pri lokalizácii už po vydaní videohry bez možnosti zasiahnuť do textu je nutné prispôbiť sa už vytvorenému softvéru.

Filmy a seriály podľa videohier či stolových hier – keď interaktívna hra dostáva statickú, konkrétnu podobu

Ak je videohra úspešná, pravdepodobne sa z toho bude ťažiť formou rôznych adaptácií. Populárna séria videohier *Tomb Raider* (Crystal Dynamics, 1996 – súčasnosť) už bola sfilmovaná v rokoch 2001, 2003 a 2018. Svoj rovnomenný film má aj séria *Assassin's Creed* (Ubisoft, 2007 – súčasnosť), v prípade hry *Warcraft* (Blizzard Entertainment, 1994 – súčasnosť) vznikol film *Warcraft* (2016); stolová hra *Dungeons and Dragons* (Gygax a Arneson, 1974) taktiež inšpirovala rovnomenný film (2023), podobne aj videohra *Prince of Persia* (Mechner, 1989) a mnohé iné. Na rozdiel od videohier, v ktorých si v rámci

konkrétnej hernej mechaniky či itemu vie hráč v pokoji prečítať charakteristiku danej hernej veci alebo sa venovať príbehu, vo filmovej adaptácii sa divák spolieha len na také informácie vo forme titulkov a dialógov a na takú vizuálnu zložku, ktoré mu ponúkne autorský tím. Napríklad pri hraní videohry *Assassin's Creed* sa môžeme dozvedieť, že *leap of faith* je skok dôvery (alebo v českom preklade filmu skok dôvery) a tento pojem nachádzame aj vo filme. Je však dôležité vedieť, čo daná postava vykoná, a s čím súvisí názov akcie, aby sa nestalo, že to neznalý prekladateľ preloží ako *dôverný skok* alebo *skok viery* a podobne.

Ako sme už poukázali v našich starších výskumoch (napr. Koscelníková 2021b), slovenských lokalizácií populárnych zahraničných videohier veľa nie je. Ak sa nejaká objaví, často ide o fanúšikovské verzie bez dabingu a je pravdepodobnejšie, že nadabovania a titulkov sa skôr dočkajú filmové či seriálové adaptácie hier a herné pojmy dostanú slovenskú podobu, paradoxne, až na filmovom plátne. V prípade prekladu dabingovej listiny je preto dôležité nielen dodržať dané termíny a ich význam, ale urobiť aj fonetický prepis pre hercov (Paulínyová, 2017), aby sa zachovala jednotná výslovnosť. V takom prípade sa stane, že donedávna len anglické formy slov z herného univerza *Warcraft*, napríklad *Ironforge*, *Medivh* alebo *Goldshire*, dostanú v dabingu k rovnomennému filmu svoju slovenskú fonetickú podobu, a to *Ajronfordž*, *Medíf* a *Goldšajr*.

Zároveň sa však môže stať, že dosiaľ nepreložené meno hrdinu sa pre účely adaptácie musí preložiť. V opačnom prípade by divák nemusel pochopiť dej, a ak je meno postavy funkčné, ani samotný príbeh a pointu. Takýto jav pozorujeme v seriálovej adaptácii videohry *Dota 2* (Valve Corporation, 2013), konkrétne v seriáli *Dota: Dragon's Blood* (2021), v ktorom sa v českých titulkoch objavili preložené reálie z príbehu hrdinu *Dragon Knight*. Ten dostal v titulkoch svoj český ekvivalent *Dračí rytíř* (Obr. č. 1) a všetky súvisiace elementy, a hrdina *Terrorblade* zasa dostal ekvivalent *démon Terror* (Obr. č. 2). Preto je nutné zvážiť, do akej miery a kedy herné termíny a reálie prekladať a do akej miery ich ponechať. V tomto konkrétnom prípade by nepreložené podoby mien hrdinov značne ochudobnili význam.

Obr. č. 1 a 2: *Dragon Knight a Terrorblade*

Na narábanie s hernými termínmi a hernými postavami vplýva aj autorský tím a rozhodujúce stratégie prekladateľských škôl. Ak si napríklad porovnáme prístup v seriálovej adaptácii videohry *The Last of Us* (Naughty Dog, 2013), ktorá vznikla o desať rokov neskôr pod rovnomenným názvom *The Last of Us* (2023), s názvom v nelokalizovanej podobe, prístupy českej a slovenskej prekladateľskej školy sa líšia napríklad pri preklade mien. Konkrétne v súvislosti s menom hrdinky Sarah, pričom v českom preklade sa vyskytovalo oslovenie Sára, Sáro, zatiaľ čo v slovenskom preklade jeho fonetická podoba Sara (bez prízvuku). Rôzne prístupy, nie nutne na základe tradičných postupov, ale len rozdielností medzi jazykmi ako takými, badať aj pri preklade karanténnej zóny, v skratke QZ (alebo kjú zí), teda *quarantine zone*. V slovenskom dabingu bola použitá skratka *ká zetko*, teda karanténna zóna, v češtine zas karanténní oblast, v skratke *ká ó*.

Je preto očividné, že to, čo má vo videohre len pôvodnú (väčšinou anglickú) a textovú podobu, nadobúda vo filmových a seriálových adaptáciách okrem vizuálneho aj zvukový rozmer. Filmoví tvorcovia adaptujú videohru primárnych tvorcov na svoj obraz, preto sa nedá na sto percent zachovať všetok obsah. Platí však, že prekladatelia by sa mali oboznámiť s tým, z čoho daná adaptácia vychádza, v tomto prípade s hrou – buď si ju podľa možností zahrať, alebo si na referenčné účely pozrieť *walkthrough videá*, teda ukážky herného procesu, pretože videohra ponúka detailnejší, interaktívny náhľad na prácu s herným prostredím, čo filmy alebo knihy neumožňujú. V prípade filmov sa totiž musíme spoliehať už na vopred určenú podobu a pri knihách na vlastnú fantáziu,

ktorú ovplyvňuje aj náš skúsenostný komplex (Miko, 1970) a individualita prekladateľa. Osobná skúsenosť je však vždy užitočnejšia, pretože pri tzv. *walkthroughu* alebo aj *letsplayi* (komentovanej hre) nemáme záruku, že ju daný človek prejde v jej úplnosti a ponúkne nám kompletný herný zážitok.

Herný jazyk a jeho vplyv na prekladateľský proces

V prípade tímových videohier pre viacerých hráčov sa na základe hráčskej skúsenosti stretávame s individuálnym narábaním s hernými pojmami za účelom rýchlej komunikácie medzi hráčmi. Z úplných a dlhých pojmov môžu vzniknúť skratky a skrátene či upravené výrazy v konkrétnom jazyku, ktoré sa súhrnne volajú *gamespeak*, teda hráčska reč, hráčsky prejav (Ensslin a Balteiro, 2019).

Prístup k herným termínom je individuálny a buď vieme používať prevzaté anglicizmy v rodnej reči, alebo si ich prispôsobíme do slovenčiny. V prípade prevzatých anglicizmov môžeme hovoriť napríklad o spôsobe kradného útoku jedného tímu na druhý – *gank* – alebo o hrdinovi, ktorý je vybavený dostatkem zdravia a sily, aby odolal náporu útokov – *tank*. Dlhé opisy by zhoršili prenos informácií uprostred zápasu, preto je rýchlejšie použiť pôvodný anglický výraz. V prípade poslovenčených výrazov môžeme ušetriť posledný útok, resp. *lasthitovať*, premiestniť sa teleportom na mape, resp. *portnúť sa*, alebo, ak nevieme na obmedzený čas použiť kúzlo, povieme, že je *na cooldowne* alebo *má cooldown*. V prípade skratiek vieme do slovenčiny prebrať pojmy ako *health points* – zdravie postavy – v skratke *HáPéčka*, strieľať nie s ostreľovačskou puškou, ale *ÁVéPéčkom* (v prípade neskráteneho tvaru so *sniperkou*), prípadne si pred hrou prajeme veľa šťastia alias *GL HF* (*good luck, have fun*) a po dohratí hry sa zasa pochválime, že to bol fajn zápas, teda *good game* alebo *GG*.

Pri lokalizácii aj vyššie uvedených pojmov sa však môže stať, že ak je prekladateľ zároveň hráč, môže sklzávať do subjektívneho narábania s nimi a text obohatiť o pojmy, ktoré všeobecne hráčom nič nepovedia – musia si totiž najprv osvojiť hernú mechaniku, aby v hre sami dokázali efektívne komunikovať. Hráčska komunikácia nemôže ovplyvniť adekvátnosť ekvivalentu, pretože taká lokalizácia by potom stratila efektívnosť. Ako ďalší príklad slúžia herné lokality napríklad na mape, ktoré hráči môžu poznať v rámci hráčskeho jazyka pod vlastnými alebo netradičnými názvami. Napríklad v známej mape strieľačky *Counter Strike* (Valve Corporation, 2000) a modernejších verziách boli na mape *de_dust2* (Obr. č. 3) lokality ako *catwalk*, *xbox*, *goose*, *long*, *short*, *upper a lower tunnels* alebo *ninja* či *spawn*. Ak by sme nepoznali mapu ako takú, mohlo by sa stať, že *catwalk* preložíme ako *pódium* či *mostík*, *xbox* ako *konzolu*, o *goose*, teda *husi*, budeme uvažovať ako o zvierati, o *ninjovi* nebudeme premýšľať ako o pozícii, ale o osobe a zo *spawnov* by mohli vzniknúť *rodiská*. V hráčskom jazyku existujú rôzne prístupy k narábaniu s pojmami,

napríklad *long* a *short*, teda dlhšia a kratšia ulička smerujúca k priestoru, kde tímy buď kladú bombu, alebo ju zneškodňujú, teda k *bombovisku*, sa v slovenčine môže komunikovať v origináli a mužskom rode, polohu nepriateľa oznámime tak, že sa nachádza *na longu*, prípadne v ženskom rode *na dlhej* alebo *na shorte* [šorte] alebo *schodoch*. Bez hráčskej skúsenosti by sa však podoba týchto slov v nejakej adaptácii mohla vyvinúť neželaným smerom. Preto je dôležité preklad zjednotiť a v tomto prípade by sme pokojne navrhli slovenské riešenia *dlhá* a *schody*. Možno konštatovať, že bez hráčskej skúsenosti by výraz *short* spôsobil problémy. Na hráčsky jazyk vplýva aj to, ak prekladateľ nezjednotí preklad daných výrazov a zostanú v podobe *dlhá* a *short*, čo by nebolo žiaduce. To isté sa môže stať v prípade *tunnels* alebo *katakomb*, ktoré hráči familiárne volajú aj *katy*. Ak by sme v preklade nechali *horné katy* a *dolné katy*, pre hráča by to nemuselo byť jednoznačné, no v prípade *katakomb* by sa už na to dalo nadviazať a pri prvotnom strete s textom by hráči pochopili, od čoho je skratka *katy* odvodená.

Obr. č. 3: Pohľad na bombovisko A na mape *de_dust_2* a časti *long* a *short*

Preto treba zvážiť, či hráčsky jazyk nezasahuje do lokalizovaného textu, nakoľko si hráči skrátene výrazy a pomenovania vytvárajú na základe obsažných opisov, ktoré ich usmernia pri učení sa hernej mechaniky. Zo skratky alebo poslovenčeného výrazu používateľ ťažko zistí, čo má urobiť, preto je zásadné si text vždy dôkladne skontrolovať, či už v samotnej videohre alebo jej adaptovanej filmovej či knižnej verzii, aby bol jednoznačný pre široký záber recipientov. Každá videohra je svojská a má rôzne

pomenovania na rôzne javy, preto hráčska skúsenosť predstavuje zásadnú prerekvizitu adekvátneho prekladu adaptovaných diel.

Adaptácie a prístupy, ale aj recipient

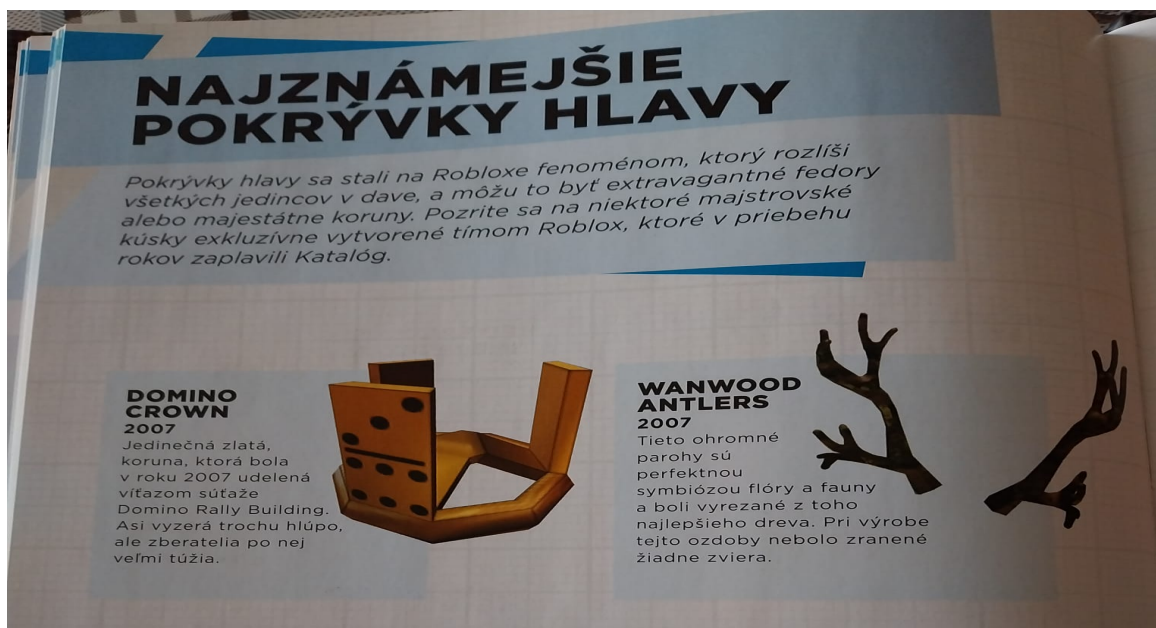
Na základe nami uvedených príkladov narábania s hernými pojmami v rôznych situáciách vidieť, že prístup tvorcov má niekoľko rovín:

1. výraz z pôvodnej videohry sa zachová, ale prispôsobí sa skloňovaniu cieľového jazyka a dostane iba novú zvukovú podobu (dabing),
2. výraz z pôvodnej videohry sa preloží a dostane novú zvukovú a textovú podobu (dabing, titulky),
3. výraz z pôvodnej videohry sa zachová iba v textovej podobe, ale prispôsobí sa skloňovaniu cieľového jazyka (kniha),
4. výraz z pôvodnej videohry sa preloží úplne a nadobudne iba novú textovú podobu (kniha),
5. výraz sa použije len v oklieštenej podobe (dabing, titulky, kniha),
6. pribudne nový výraz, ktorý však zapadá do univerza (dabing, titulky, kniha).

V prípade dabingu možno konštatovať, že prekladatelia musia klásť dôraz na hru rovnako ako na jej filmovú a seriálovú adaptáciu, pretože ak sa daný výraz vo videohre vyskytuje často a má aj svoju vizuálnu podobu, nemožno ho napríklad iba generalizovať alebo substituovať niečím iným. Pri exotizácii zasa platí adekvátny prepis reálií a návrh skloňovania, aby herci a režiséri mali jasné inštrukcie, ako s danými pojmami nárábať – poznámky v listinách sú vítané. Pri titulkoch platí dôraz na adekvátne zvolené stratégie slovotvorby, v rámci prispôsobenia sa cieľovému jazyku sa opäť uplatňuje adekvátne používanie predpôn alebo prípon a v prípade skracovania informácií z dôvodu znakového a časového obmedzenia titulkov (porov. Díaz Cintas, Remael, 2014) treba vhodne zvoliť hustotu informácií, aby nedošlo k vymazaniu esenciálneho pojmu dôležitého pre dej.

V prípade knižných adaptácií alebo rôznych príručiek či sprievodcov je dôležité dbať na to, či prekladáme lokalizované alebo nelokalizované hry. Ako predposledný príklad použijeme platformu *Roblox* (Roblox Corporation, 2006), ktorá hráčom ponúka nespočetné množstvo hier, ale do slovenčiny nebolo lokalizované ani rozhranie platformy a ani ponúkané hry (je to individuálne, ale na Robloxu sme sa zatiaľ so žiadnou hrou v slovenčine nestretli). Vydavateľstvo *EGMONT SK* pravidelne vydáva sprievodcov hrami na Robloxu, pričom niekoľko z nich sme preložili aj my. Autori sa v týchto knihách snažia atraktívne predstaviť rôzne hry, tvorcov a koncepty platforiem, napríklad zvyknú informovať o najobľúbenejších kozmetických predmetoch, napríklad pokrývkach hlavy

herného avatara. Ak by sme dané názvy uviedli v slovenskom sprievodcovi bez anglického ekvivalentu, nikto by si ich pod týmto názvom nedokázal na platforme vyhľadať a ani sa k nim dostať, preto bolo nevyhnutné zachovať aj pôvodné výrazy a pridať k nim slovenské ekvivalenty (Obr. č. 4).

Obr. č. 4: Ukážka z knihy *Roblox – Vo svete Robloxu*, 2018, preklad: M. Kaščáková

Adekvátna práca s hernými pojmami a zváženie presahu danej adaptácie má preto veľký význam. Nedôsledné preklady rušia intertextualitu a nenadväzujú na herné prvky a zároveň zhoršujú recepciu diela aj jeho kvalitu. Prekladatelia bez hráčskej skúsenosti by si preto prinajmenšom mali vyhľadať záznam videohry, v súčasnosti na *Youtube* možno nájsť spravidla každú novú hru komentovanú nejakým hráčom alebo hráčkou, prípadne na portáli *Twitch* sú streameri, ktorí dané videohry hrajú pravidelne a divák si hru môže pozrieť zblízka. Vynechať tento postup a pustiť sa do prekladu už vyjdenej a dostupnej hry bez poznania súvislostí predstavuje krok späť a iba ohrozuje pochopenie významu. Na záver chceme zdôrazniť, že okrem všetkých týchto faktorov je dôležitý aj recipient diela. V rámci fenoménu videohry *Super Mario Bros* (Nintendo, 1985) vyšiel v roku 2023 animovaný film s názvom *Super Mario Bros. vo filme* (2023). V slovenskom dabingu bola princezná Peach všeobecne pomenovaná len ako princezná, nakoľko slovo *peach*, v preklade broskyňa, vo fonetickej výslovnosti v slovenčine znie ako vulgarizmus. V nasledujúcej tabuľke uvádzame prepis piesne o princeznej a jej slovenský preklad.

Anglické znenie piesne	Slovenské znenie piesne
Peach, you're so cool, and with my star we're gonna rule	Príď, princezná, kým hviezdu mám, svet patrí nám
Peach, understand, I'm gonna love you till the very end	Príď, môj sľub máš, budem ťa ľúbiť až do konca čias
Peaches, Peaches, Peaches, Peaches, Peaches, Peaches, Peaches, Peaches, Peaches, Peaches, I love you, oh	Kráska, kráska, kráska, kráska, kráska Kráska, kráska, kráska, kráska, kráska Ja mám ťa rád

Tabuľka č. 1: Pieseň o princeznej z filmu Super Mario Bros. vo filme (2023), preklad a lokalizácia: M. Brezovská

Vzhľadom na to, že pôvodná videohra nebola do slovenčiny oficiálne lokalizovaná a že meno princeznej sa objavuje až vo videohre *Super Mario Kart* (Nintendo, 1992), pre prvotnú videohru nebolo až také podstatné, pretože na konci každého herného sveta sa objavila huba, teda *Toad*, a oznámila Mariovi jednoduchú správu – Naša princezná je v inom hrade! (Obr. č. 5).

Obr. č. 5: Záverečný odkaz pre Maria po prejdení sveta s výnimkou záveru

Keďže v pôvodnej videohre sa meno princeznej takisto neobjavilo, iba v konkrétnych hrách vo forme strohej informácie, vo filmovej adaptácii s ním museli, prirodzene, pracovať. Fakt, že ide o rodinný film určený primárne pre deti, však neumožnil ponechať meno princeznej a využiť v dabingu jeho fonetický prepis, nebol totiž pre detských divákov vhodný. Recipient je teda ďalším rozhodujúcim prvkom, ktorý

rozhoduje o narábaní s menami postáv. V knižnom preklade *Super Mario Bros. vo filme – Oficiálna kniha k filmu* (Egmont SK, 2023) však zvuková rovina odpadla a s pojmom *princess Peach* sa pracovalo v exotizovanej podobe, *princezná Peach*. Knižná a filmová adaptácia teda neboli zosúladené, čo by potenciálne mohlo komplikovať recepciu a spôsobiť zmätok. Prípadný prieskum u mladých recipientov by pomohol objasniť, či vnímali zmeny prekladu mena princeznej, no taký prieskum zatiaľ nebol realizovaný, taktiež by ho ovplyvňovalo niekoľko premenných, napríklad či najskôr čítali knihu a potom videli film alebo opačne, či hrali túto videohru a videli iba film a podobne. Nakoľko prekladateľ nebol uvedený v tiráži, nemali sme ho ako kontaktovať a zistiť, čo malo na toto rozhodnutie vplyv. Knižné a filmové adaptácie však robia zakaždým iní prekladatelia, ktorí pri preklade navzájom nekomunikujú a každý k nemu pristupuje inak, čo by bolo vhodné do budúcnosti zjednotiť.

Záverečné poznámky

Na základe nami uvedených príkladov sme poukázali na nuansy filmových a knižných adaptácií hier a náročnosť prekladu herných pojmov a výrazov, ktoré je bez oboznámenia sa s videohrou náročné uchopiť. Každý druh prekladu ovplyvní aj narábanie s termínmi, dabing a titulky obmedzujú text po vizuálnej i zvukovej rovine, knihy mu zasa dávajú väčší priestor, no vplyv na to má aj konkrétna videohra či platforma a účel zmienených herných termínov. Ak ide o knižných sprievodcov, je dôležité zohľadniť, či bola videohra lokalizovaná alebo nie, aby sme nespôsobili terminologický nesúlad a potrebu vyhľadať si konkrétne herné prvky (napr. je lepšie ponechať názvy itemov, ak bežne nedôjde k ich prekladu, a urobiť skôr orientačný preklad, aby si ich hráč vedel vyhľadať). Takisto je nutné rozumieť pomenovaniu herných lokalít či prvkov, aby sme nepreložili konkrétne pojmy nevhodne alebo nezmenili ich charakter. Opäť sa ukazuje, že videohry sú komplexné médium a ich adaptácie takisto predstavujú komplexný preklad vyžadujúci si dôsledný prístup.

Literatúra

- BERNAL-MERINO, M. 2015. *Translation and Localisation in Video Games. Making Entertainment Software Global*. New York and London: Routledge. 302 s. ISBN: 978-1-315-75233-4.
- DÍAZ-CINTAS, J., REMAEL, A. 2014. *Audiovisual Translation: Subtitling*. London and New York: Routledge. 2. vyd. 272 s. ISBN 13: 978-1-900650-95-3.
- DOBROVSKÝ, P. a kol. 2023. *50 let videoher*. Praha: Naked Dog. 805 s. ISBN 978-80-907964-8-5.

- ENSSLIN, A., BALTEIRO I. 2019. *Approaches to Videogame Discourse: Lexis, Interaction, Textuality*. New York/London/Oxford/New Delhi/Sydney: Bloomsbury Academic. 320 s. ISBN 978-1-5013-3846-5.
- CHANDLER H., 2019. *The Game Production Toolbox*. Boca Raton: CRC Press. 1. vyd. 320 s. ISBN-13: 978-1138341708.
- KENT, S.L. 2001. *The Ultimate History of Video Games: From Pong to Pokemon – The story behind the craze that touched our lives and changed the world*. New York: Three Rivers Press. 624 s. ISBN 10-: 0761536434.
- KAŠČÁKOVÁ M., 2018. *Roblox – Vo svete Robloxu*. Preklad. Praha: EGMONT. ISBN 978-80-252-4327-5.
- KOSCELNÍKOVÁ, M. 2021a. *Translačné špecifická videohier v slovenskom kultúrnom priestore*. Dizertačná práca. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. 234 s.
- KOSCELNÍKOVÁ, M. 2021b. History of Slovak Video Games and Their Localization. In: *Bridge*. - ISSN 2729-8183, sp. issue no. 2, Translation in Time and Time in Translation (2021), s. 84 – 103.
- MIKO, F. 1970. *Text a štýl*. Smena, 167 s.
- MÜGLOVÁ, D.: *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža?* Bratislava: Enigma Publishing. 2018. 434 s. ISBN: 978-80-8133-074-2.
- PAULÍNYOVÁ, L. 2017. *Z papiera na obraz. Proces tvorby audiovizuálneho prekladu*. Bratislava: Univerzita Komenského. 264 s. ISBN 9788022341677.

Zmienené videohry

- Assassins Creed (Ubisoft, 2007 – súčasnosť)
- Counter-Strike (Valve Corporation, 2000)
- Dota 2 (Valve Corporation, 2013)
- Dungeons and Dragons (Gygax a Arneson, 1974)
- Prince of Persia (Mechner, 1989)
- Roblox (Roblox Corporation, 2006)
- Super Mario Bros. (Nintendo, 1985)
- Super Mario Kart (Nintendo, 1992)
- The Last of Us (Naughty Dog, 2013)
- Tomb Raider (Crystal Dynamics, 1996 – súčasnosť)
- Warcraft (Blizzard Entertainment, 1994 – súčasnosť)

Príspevok vznikol ako výstup projektu UGA III/8/2024 Lokalizácia videohier slovenskej a zahraničnej proveniencie a jej presah do audiovizuálneho a umeleckého prekladu.

O KOMUNITNEJ LOKALIZÁCII A JEJ MIESTE NA SLOVENSKU

Milan Velecký

velecky.milan@gmail.com; velecky1@uniba.sk

This paper analyzes community-produced localizations of video games, their place in the video game industry, and their status in the Slovak language. The author reflects on research conducted by multiple students at the Department of British and American Studies at the Faculty of Arts, Comenius University in Bratislava, in which they primarily concern themselves with quality assessment of Slovak community-made localizations of selected video games. The aim of this paper is to illustrate the status of community-made localization as opposed to an official localization in the context of video games.

Keywords: community-made localization, fan localization, translation of video games

Úvod

Termín lokalizácia má sám osebe viacero významov, no aj v rámci prekladateľskej praxe môže niekedy dochádzať k nepochopeniam toho, čo pod ňou myslíme. Ak o lokalizácii rozprávame v kontexte diela Antona Popoviča, môžeme tým narážať na prekladový postup zmeny zasadenia miesta v rámci diela (Popovič, 1975, s. 130). Ak hovoríme o informačných technológiách a ich preklade, takisto operujeme s týmto termínom, ale pomenúvame ním preklad softvéru. Ani to však zatiaľ nepredstavuje dokonalé vysvetlenie, teda podľa Kabáta a Koscelníkovej, ktorí sa vo svojom článku venujú lokalizácii a jej miestu v translitológii (Kabát – Koscelníková, 2022, s. 4 – 26). V každom prípade pre účely tohto článku je dôležitý práve druhý význam – nebudeme teda písať o zmene miesta, ale o preklade softvéru.

Ak hovoríme o preklade softvéru, aspoň sčasti sa to bude týkať aj prekladu videohier. Videohry totiž predstavujú rovnaký softvér ako väčšina ostatných programov, ktoré nájdete vo svojom počítači. V minulosti sa zvykli distribuovať a predávať na nosičoch CD – v jeho obale sme mohli nájsť pokyny k inštalácii, informáciu o autorských či distribučných právach a obvykle aj krátku anotáciu danej videohry. Dnes je už fyzický

výskyt videohier menej častý, čo pravdepodobne spôsobuje častejšie využívaná digitálna distribúcia videohier. Inštaláciou videoherného softvéru vás obvykle sprevádza program, ktorý sa v angličtine označuje ako *wizard*, teda sprievodca. Po nainštalovaní môžete videohru spustiť a vo väčšine prípadov následne uvidíte úvodnú obrazovku s logami vývojárov a vydavateľov. Potom sa vám zobrazí tzv. hlavná ponuka, ktorá od používateľa vyžaduje interaktívny vstup – môžete z nej napríklad prejsť do nastavení, začať novú hru alebo načítať uloženú pozíciu v hre. Textový obsah samotných hier sa žánrovo veľmi líši, ale na ilustráciu môžeme vychádzať z toho, že pracujeme s veľmi častým typom hry, v ktorej hráč vystupuje v úlohe istého protagonistu, pohybuje sa a skúma prostredie vo videohre, plní rôzne úlohy, pričom príbeh videohry sa postupne otvára a vyvíja. Pri takomto type videohry sa stretávame s dvomi typmi textov – so sprievodnými, ktoré vysvetľujú, čo má hráč robiť, a s príbehovými, ktoré sa snažia sprostredkovať hráčovi umelecký – herný – zážitok. Sprievodné texty sú obvyčajne stručné a faktické, zatiaľ čo príbehové môžu využívať širokú škálu naratívnych techník, ktorými hráča prenesú do sveta videohry.

Vráťme sa však do hlavnej ponuky, konkrétne do nastavení. Okrem grafických a zvukových nastavení má hráč veľmi často možnosť výberu jazyka videohry – západný svet dlho fungoval na modeli angličtina + FIGS (t. j. francúzština, taliančina, nemčina a španielčina), no s celosvetovým rastom popularity videohier začali prichádzať ďalšie a ďalšie jazyky, napríklad ruština, čínština, japončina či dokonca poľština, čeština alebo brazílska portugalčina. Kde je však vo svete videohier slovenčina? Existuje v ňom vôbec? V rámci článku si zhrnieme niekoľko výskumov realizovaných medzi rokmi 2022 až 2024 na Katedre anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty UK v Bratislave pod vedením Mgr. Mariána Kabáta, PhD. a budeme prezentovať naše zistenia.

Existujúce výskumy

Zachyteniu videoherných lokalizácií sme sa venovali v bakalárskej práci (Velecký, 2022a), kde sme sa zameriavali na pôvod, vznik, kvalitu a recepciu komunitnej lokalizácie vybranej videohry. V prvej časti práce sme okrem uvedenia teoretických východísk zisťovali aj aktuálny stav videohernej lokalizácie na Slovensku a v druhej časti sme sa venovali hodnoteniu kvality vybranej lokalizácie. Zistili sme, že ponuka videoherných lokalizácií v slovenčine je veľmi malá, takmer neexistujúca, ak hovoríme len o oficiálnych lokalizáciách – teda takých, kde si samotný vydavateľ videohry zaumienil nechať svoj produkt lokalizovať do slovenčiny. Neskôr v lete v roku 2022 toto číslo o niečo narástlo vďaka lokalizácii videohry *Way Of The Hunter* od vývojára Nine Rocks Games.¹ V daný

¹ Aj keď v tomto prípade, samozrejme, išlo o súhrn viacerých faktorov, vďaka ktorým bola uvedená videohra oficiálne preložená do slovenčiny.

moment to však miestami vyzeralo aj tak, že nebudeme mať dosť materiálu na výskum – tu nás našťastie zachránili **komunitné lokalizácie**.

V rámci práce sme si zadefinovali komunitnú lokalizáciu ako druh lokalizácie, ktorý pochádza od hráčskej komunity a je určený pre jej ostatných členov. Medzi členov hráčskej komunity radíme všetkých hráčov danej videohry, ktorí medzi sebou interagujú. Má status neoficiálnej komunitnej lokalizácie, keďže jej vznik nebol podmienený intenciou vývojára lokalizovať svoj produkt. O vzniku a stave komunitnej lokalizácie sme sa rozprávali s Máriom Csaplárom (Velecký, 2022b, s. 54 – 59), ktorý sa komunitnej lokalizácii podľa vlastných slov venuje od roku 2006. Spolu s tímom ďalších komunitných lokalizátorov prevádzkuje webovú lokalitu www.lokalizacie.sk, na ktorej uverejňujú vlastné komunitné lokalizácie videohier. Jednou takou spomedzi nich bola aj lokalizácia videohry *Grand Theft Auto III* od štúdia Rockstar Games – túto sme v rámci bakalárskej práce aj kvalitatívne hodnotili, pričom v závere sme dospeli k nasledujúcim zisteniam:

- lokalizácia je na kvalitnej úrovni s minimálnym výskytom jazykových chýb,
- lokalizátor odvedol značnú nadprácu prekladaním videoherných textúr (teda grafických častí vo videohre, ktoré sa obvykle neprekladajú; napríklad smerové tabule na cestách, reklamné billboardy atď.),
- lokalizácia bola niekoľkokrát prerábaná, čo nám potvrdil sám jej autor; môžeme teda hovoriť aj o tom, že sa k nej lokalizátor vracal a zapracovával do nej zmeny získané spätnou väzbou od hráčov,
- vydavateľ videohry nereagoval na pokusy o nadviazanie kontaktu (dôvodom mohlo byť aj to, že videohra vyšla v roku 2001 a prvá kvalitná verzia jej slovenskej lokalizácie až v roku 2010; vydavateľ sa už pravdepodobne zameriaval na ďalšie projekty),
- ohlasy a spätná väzba od hráčov bola podľa lokalizátora a aj podľa jej hodnotenia na webovej stránke pozitívna; opakovanú popularitu získala v roku 2021 druhým vydaním (tzv. *remaster* hry: *Grand Theft Auto: Definitive Edition*).

Na základe zistení sme sa následne pomocou metódy indukcie pokúsili vyvodiť niekoľko záverov týkajúcich sa komunitnej lokalizácie, ktoré sme prezentovali na Študentskej vedeckej a odbornej konferencii v apríli 2023 na Katedre anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty UK. Tieto závery sme prepracovali do prednášky pripravenej na Zimnú školu prekladu, ktorá sa konala na Filozofickej fakulte UMB v Banskej Bystrici vo februári 2024. V nasledujúcej kapitole tieto závery spíšeme.

Okrem uvedenej bakalárskej práce sa hodnoteniu kvality komunitných lokalizácií pod vedením Mariána Kabáta venovali aj ďalší študenti: Petra Koňakovská vo svojej diplomovej práci (2023) skúma kvalitu slovenskej komunitnej lokalizácie videohry *Crash Bandicoot 4*, ktorú takisto vydal portál lokalizacie.sk. Róbert Zeman sa vo svojej diplomovej práci (2023) venuje analýze slovenskej komunitnej lokalizácie videohry *Shadows: The Awakening*. V neposlednom rade sa hodnoteniu komunitnej lokalizácie videohry *Plants vs. Zombies* venuje vo svojej bakalárskej práci aj Andrej Chrenko (2023).

Záver

V poslednej časti si zhrnieme výsledky našich výskumov a pozorovaní tak, ako sme ich prezentovali na Zimnej škole prekladu na FF UMB vo februári 2024. Po predstavení termínov sme si najskôr položili otázku, prečo na Slovensku nemáme toľko oficiálnych videoherných lokalizácií, aj keď je tunajší záujem o videohry rovnaký ako v susednom Česku (Velecký, 2022a, s. 23). Odpoveď na to je trojaká: podľa našich zistení ide v prvom rade o absolútnu veľkosť trhu, pričom Slovensko je pre svoju rozlohu menej atraktívne. V druhom rade ide o nevedomosť vývojárov, ktorí netušia, že slovenčina vôbec existuje. V treťom rade ide o schopnosť veľkej časti slovenskej populácie porozumieť češtine. Tieto faktory spoločným pričinením znevýhodňujú postavenie slovenčiny ako atraktívneho cieľového jazyka na lokalizáciu videohier.

V druhej časti sme prešli k slovníkovej definícii termínu „komunita“, ktorý pomenúva „spoločenstvo ľudí v istom priestore s osobitým spôsobom života a so spoločnými záujmami“, kde sú druhým významom „príslušníci niektorých povolání“ (SSSJ, 2021). V obidvoch prípadoch vieme túto definíciu aplikovať na komunitných lokalizátorov – pohybujú sa v priestore videohier, navzájom o nich komunikujú, vymieňajú si rady a spätné väzby. V praxi sa pri lokalizácii medzi sebou často navzájom kontrolujú a čítajú si po sebe jednotlivé preklady.

Na základe pozorovaní sme zistili, že **komunitná lokalizácia je systematická prekladová činnosť členov hráčskej komunity** v ich voľnom čase, ktorá má za cieľ:

- **suplovať** absenciu oficiálnych slovenských videoherných lokalizácií alebo
- **ponúkať** ich alternatívu a zároveň
- **budovať** obraz slovenčiny ako atraktívneho jazyka pre vydavateľov videohier.

V ďalších častiach prezentácie sme sa pozreli na spôsob práce komunitných lokalizátorov: od extrahovania textov z videohry cez nahranie do tabuľkového editora, v ktorom prebieha samotný prekladový proces, po revíziu, publikovanie na webe

a marketing. Hĺbkovo tieto procesy opisujeme v rozhovore s Csaplárom (Velecký, 2022b), je však dôležité uvedomiť si, že všetky uvedené kroky – a mnoho ďalšieho – leží čisto na pleciach týchto komunitných lokalizátorov, ktorí sa danej činnosti venujú vo svojom voľnom čase a často bez nároku na honorár či dokonca aj na vlastné náklady.

V závere prezentácie sme navrhli niekoľko možných riešení, ako pomôcť danej komunite v ich práci. Predovšetkým ide o šírenie povedomia o tom, že niečo také máme a že je to na kvalitnej úrovni. Dôležité je aj dožadovanie sa slovenčiny a neskláňanie hlavy, ak nám vývojár ponúkne „iba“ češtinu. V neposlednom rade ide o férovosť pri práci, spoluprácu a súdržnosť komunity – ak na seba budeme ako kolegovia alebo hráči nadávať a ohovárať sa, atraktivita tejto oblasti sa nezvýši a navzájom sa potopíme. Zostávame však pozitívne naladení a veríme, že budúcnosť nám prinesie mnoho ďalších kvalitných videoherných lokalizácií, komunitných či oficiálnych.

Literatúra

- BERNAL-MERINO, Miguel Ángel. 2013. *The Localisation of Video Games*. Dizertačná práca. Translation Studies Unit, Imperial College of London.
- CHRENKO, Andrej. 2023. *Kritika slovenskej lokalizácie videohry Plants vs. Zombies*. Bakalárska práca. Školiteľ: Mgr. Marián Kabát, PhD. Bratislava: Katedra anglistiky a amerikanistiky, FiF UK. 54 s.
- KABÁT, Marián a KOSCELNÍKOVÁ, Mária. 2022. Lokalizácia a jej miesto v translatológii. In: *L10N Journal*. 1(1): s. 4 – 26.
- KOŇAKOVSKÁ, Petra. 2023. *Analýza slovenskej lokalizácie videohry Crash Bandicoot 4: It's About Time*. Diplomová práca. Školiteľ: Mgr. Marián Kabát, PhD. Bratislava: Katedra anglistiky a amerikanistiky, FiF UK. 66 s.
- POPOVIČ, Anton. 1975. *Teória umeleckého prekladu*. Druhé vydanie. Tatran. Bratislava. Nemá ISBN.
- VELECKÝ, Milan. 2022a. *Analýza slovenskej lokalizácie videohry Grand Theft Auto III*. Bakalárska práca. Školiteľ: Mgr. Marián Kabát, PhD. Bratislava: Katedra anglistiky a amerikanistiky, FiF UK. 66 s.
- VELECKÝ, Milan. 2022b. *Rozhovor o komunitnej lokalizácii na Slovensku*. In: *L10N Journal*. 1(2): s. 54 – 59.
- ZEMAN, Róbert. 2023. *Analýza slovenskej lokalizácie videohry Shadows: Awakening*. Diplomová práca. Školiteľ: Mgr. Marián Kabát, PhD. Bratislava: Katedra anglistiky a amerikanistiky, FiF UK. 64 s.

PREKLAD KLASICKEJ LITERATÚRY V 21. STOROČÍ

Barbora Vinczeová

barbora.vinczeova@umb.sk

This paper focuses on issues related to translating classic literature in the 21st century. Classic literature is approached as a unique set of translation challenges, which are explored along with possible solutions. In the context of English to Slovak translation, Emily Brontë's novel, *Wuthering Heights* (1847), is used as an example on which commented translation is based. The author of the paper is the translator of Brontë's work. Considering this fact, an attempt is made to merge the scholarly approach to the translation process and the translator's workflow in practice, resulting in a case study. The paper may be used as a reference guide for translators of classic literature, as well as teaching material for future translators.

Keywords: Brontë; *Wuthering Heights*; translation; classic literature

Úvod

Cieľom tohto príspevku je predstaviť prípadovú štúdiu o prekladateľských výzvach pri preklade klasickej literatúry v 21. storočí na príklade románu *Búrlivé výšiny*. Román sa dnes radí do kánonu anglickej literatúry a v slovenskom preklade vyšiel už tretíkrát.² Melvin R. Watson už pred sedemdesiatimi rokmi uviedol, že dielo sa stalo jedným z najlepších anglických románov, no uznaniu a chvále predchádzalo storočie boja s kritikou a verejnosťou (1949). Román a jeho autorka sa nevyhli porovnaniu so sestrou a jej dielom – *Jane Eyrovou*, ktorá Charlotte Brontëovej vyslúžila väčší obdiv (Watson, 1949). Až približne od polovice 20. storočia sa literárna kritika začala románom zaoberať seriózne a Virginia Woolfová prisúdila jeho autorke jednu z najzriedkavejších schopností – oslobodiť život od závislosti na faktoch a niekoľkými ťahmi vykresliť dušu či tvár bez potreby ukotviť ho v tele (1980). Nemáme však v úmysle diskutovať o literárnej hodnote diela, ale odhaliť výzvy, ktoré sa pri jeho preklade vynorili a ponúknuť možné riešenia z umeleckého i vedeckého pohľadu.

² Údaj prevzatý zo Slovenskej knižnice. Prvý preklad vyhotovila Viera Bukvová-Daxnerová a opätovne vychádzal v 40.–70. rokoch 20. storočia. Za druhý preklad bola zodpovedná Magda Žáryová. Jej text opakovane vychádzal od 70. rokov 20. storočia až do roku 2016.

Keďže v našom prípade nehovoríme iba o preklade diela, ale o retranslácii, považujeme za nutné vysvetliť tento koncept. Príčin vedúcich k opakovanému prekladu (klasického) diela existuje viac. Často sa objavuje argument, že preklad „zostarol“, hoci Vilikovský uvádza, že „na preklade starne nie jazyk, ale interpretácia“ (1984, s. 89). Otázka „prečo“ zamestnáva mnohých autorov. Niekedy sú príčiny jazykové – teda zmienené starnutie jazyka, v skutočnosti starnutie interpretácie –, v iných prípadoch môže ísť o praktickejšie dôvody ako napríklad vydanie novej edície klasickej literatúry. Andrew Chesterman dokonca sformuloval „retranslačnú hypotézu“, podľa ktorej sú skoršie preklady diel viac orientované na cieľového čitateľa (teda prevláda naturalizácia) (2000), no Koskinenová a Paloposki uvádzajú, že sa neukázala ako pravdivá (2019).

Nemáme však v úmysle porovnávať najnovší preklad s predchádzajúcimi. Príčina retranslácie môže prekladateľa často zaujímať, no nemusí zásadne ovplyvniť jeho prácu. Je prirodzené, že s odstupom času interpretácia diela starne. V kontexte spoločensko-kultúrnych a historických zmien by bolo až zvláštne, ak by k takémuto starnutiu nedošlo. Neznamená to však, že pôvodný preklad alebo preklady sú „zlé“, rozumej neadekvátne. Ide o odraz vtedajšej doby, jazykovej normy i spoločenského zmýšľania.

Charakteristika diela

Búrlivé výšiny vyšli v roku 1847. Ide o jediný román Emily Brontëovej. Autorka sa úspechu svojho diela nedožila – ten sa totiž dostavil až storočie po jeho prvom vydaní. Kontext vzniku diela je v porovnaní s dnešnou dobou až zarážajúci – autorka ho vydala pod pseudonymom, aby sa zo strany čitateľov i kritiky vyhla narážkam na svoj rod; nemala dobré finančné zázemie a čelila predsudkom, hoci na knižný trh v tomto čase pomaly vstupovalo stále viac žien (Glenová, 2004). Napriek tomu však mala jedinečnú osobnosť, ktorá sa odráža aj v jej diele. Edward Chitham (2001) ju dokonca prirovnal k Beethovenovi a nazval „búrlivým géniom“.

Od prvého vydania *Búrlivých výšin* prešlo takmer dvesto rokov – časový odstup medzi vydaním diela a prekladu je teda markantný. Dej je zasadený do odľahlej časti západného Anglicka, preto je cieľovému čitateľovi geograficky vzdialený. Tu možno o diaľke polemizovať – kým pri prvom preklade zo 40. rokov 20. storočia skutočne mohlo ísť o závažnú vzdialenosť a iba málo čitateľov malo možnosť a prostriedky prekonať ju, dnes im to globalizácia umožňuje do niekoľkých hodín.

Polemika môže nastať pri interpretácii diela. Tej sa venovalo mnoho autorov, ktorí rozoberali jeho témy, postavy, rozprávača i posolstvo (Bell, 1962; Shunami, 1973; Newmanová, 2020) a mnohé iné aspekty. Považujeme však za potrebné zdôrazniť už spomenutú interpretáciu Woolfovej (1980), ktorá nadčasovosť diela pripisuje akejsi univerzálnosti bez potreby ukotviť ju vo faktoch. Inými slovami, hlavná téma románu

v podobe nenaplnenej a nehynúcej lásky (Sucksmith, 1974) bola a vždy bude aktuálna. Kým v minulosti mohli (fiktívnym i reálnym) vzťahom brániť najmä spoločenské prekážky, i pri nich ide v románe o nadčasovosť a univerzálnosť, lebo s prekážkami vo vzťahu sa v akejkolvek podobe stretne i moderný čitateľ. Nemusí ísť o spoločenské či ekonomické zábrany, ale aj o prekážky iného charakteru.

Prekladateľská koncepcia

Pri preklade akéhokoľvek románu je potrebné dbať na čas a priestor vzniku diela i vzniku prekladu. Dušan Tellinger (2016), vychádzajúc z Holmesa, Popoviča a Hochela, sumarizuje, že

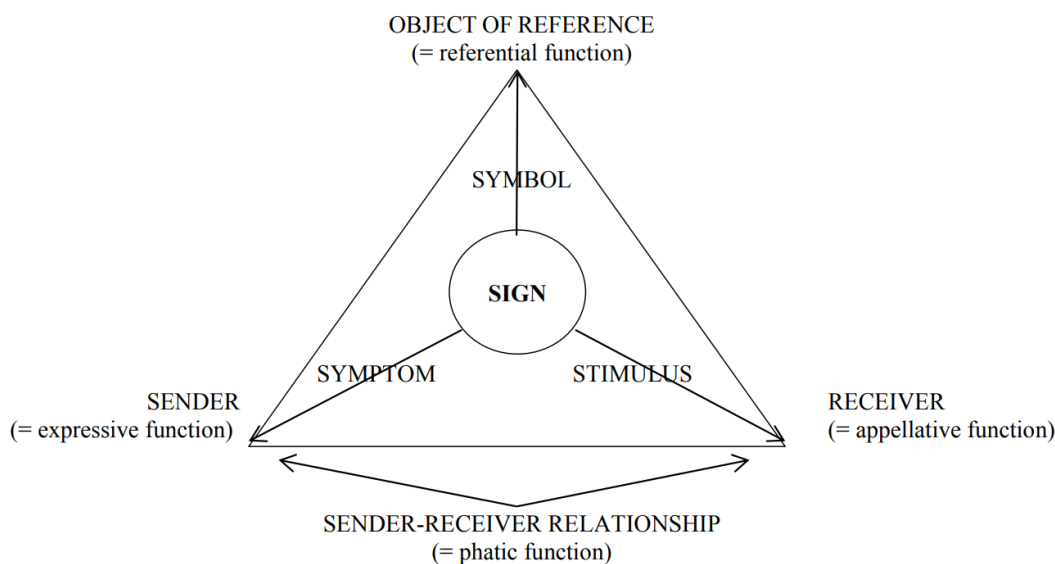
základnými postupmi pri preklade literárnej tvorby – nezriedka časovo a priestorovo veľmi vzdialenej a tým aj obťažnejšie prijímateľnej – je historizácia ako jeden z mantinelov práce, legendárna nebezpečná Scylla, alebo modernizácia ako ďalší krajný mantinel, nemenej nebezpečná Charybda (teda i domestifikácia alebo exotizácia, či prechodný jav pri tomto strete dvoch kultúr: kreolizácia), pretože to vyplýva z časovopriestorových daností originálu a z koncepcného postoja prekladateľa k dielu (s. 59).

Pri výbere prekladateľskej koncepcie je potrebné brať ohľad nielen na čas a priestor v preklade, ale aj na funkciu textu. Táto funkcia je v ponímaní Reissovej a Vermeera definovaná ako teória skoposu (2014), podľa ktorej text prichádza s určitým zámerom. Pod zámienkou zachovania skoposu alebo funkcie textu je možné riadiť sa heslom „účel svätí prostriedky“, no každé z prekladateľských rozhodnutí musí byť odôvodnené snahou dosiahnuť rovnaký skopos v preklade, akým disponuje pôvodný text (Reissová, Vermeer, 2014). Autori demonštrujú tento prístup na preklade Biblie, ktorú možno poňať z estetického hľadiska (dôraz na umeleckú stránku textu), informatívneho hľadiska (dôraz na význam) a podobne.

Voľba primárneho skoposu, čiže funkcie textu, sa na prvý pohľad môže zdať jasná. Ako však uvádzajú Reissová a Vermeer (2014), informatívny preklad Biblie by sa snažil o zachovanie významu, estetický by sa usiloval o „zapadnutie“ textu do prijímacej kultúry. Rozličné preklady by ocenili rozliční čitatelia – kým informatívny preklad, napr. s poznámkami pod čiarou a vysvetlivkami, bude vhodnejší pre odborníkov (v tomto prípade teológov) alebo čitateľov so záujmom o podrobný kontext, estetický preklad môže oceniť napr. špecifická veková kategória ako mladiství.

Cieľového čitateľa sme okrajovo spomenuli už na predchádzajúcich riadkoch. Teória skoposu ho vníma ako akúsi podkategóriu, ktorú označuje ako sociologické pravidlo pri preklade (Reissová, Vermeer, 2014). Podľa neho je skopos teda aj premenná

v podobe cieľového čitateľa. Aplikáciu skoposu na umelecký text ďalej rozvíja Nordová (2016) v podobe modelu funkcií textu opäť na príklade prekladov Bible:

Zdroj: Nordová, 2016, s. 26.

Pri voľbe prekladateľskej koncepcie je preto potrebné dbať na čas a priestor v preklade, cieľového čitateľa a funkciu textu. V našom prípade teda musíme zohľadniť, že:

1. dielo vzniklo v 19. storočí na zásadne odlišnom spoločensko-historickom pozadí;
2. dnešný cieľový čitateľ románu má iný skúsenostný komplex ako pôvodný cieľový čitateľ, geografický odstup románu môže vnímať menej výrazne ako ten časový a román číta ako súčasť svetového literárneho kánonu;
3. zachovanie funkcie prekladového textu nemusí stáť iba na otázkach *Kto je cieľový čitateľ?* (*Človek žijúci v 21. storočí.*), *Aká je funkcia textu?* (*Estetická.*), ale najmä na otázke *Čo môžem urobiť, aby som text preložil/a tak, a) aby sa napriek časovo-priestorovému odstupu nevytratil autorkin „hlas“; b) aby text napriek časovo-priestorovému odstupu oslovoval dnešné čitateľstvo?*

Na nasledujúcich príkladoch ilustrujeme vybrané aspekty prekladu klasickej literatúry s použitím zvoleného románu. Pri ich kategorizácii vychádzame z vyššie uvedeného modelu Nordovej (2016), ktorý nám umožňuje zachovať textové funkcie a zároveň aj vernosť pôvodnému textu. Pri preklade máme na zreteli najmä dve vyššie zmienené otázky (viď. bod č. 3). Z toho vyplýva, že úlohou prekladateľa je v podobnom prípade nájsť akúsi „zlatú strednú cestu“, keď translát nebude znieť priveľmi

historizujúco a archaicky a osloví i dnešných čitateľov, na druhej strane však nepotlačí autorkin štýl, spôsob vyjadrovania či lexiku.

Fatická funkcia textu

Nordová (2016) uvádza, že fatická funkcia textu označuje tzv. „blízkosť“: nadviazanie kontaktu, udržanie komunikačného kanálu, samotnú komunikáciu a vytvorenie vzťahu na základe spoločenskej úlohy. Patrí sem verbálny aj neverbálny prejav. V preklade sa vyskytlo niekoľko príkladov fatickej funkcie textu.

Tykanie a vykanie patrí medzi jeden z nich. Uvádza ho aj Nordová (2016). Tykaním a vykaním je možné určiť vzťah medzi postavami a my sme sa rozhodli využívať ho ako funkčný rámec pre upresnenie tohto vzťahu a vyznačenie zmien v ňom: „Okrem rozdielu jednotného a množného čísla vyjadruje TY a VY rozdiel aj v sociálnej dištancii“ (Dzurjová Pavlová, 2022, s. 34).

Najmarkantnejšie zmeny v tykaní a vykaní vyznačujúce sociálnu dištanciu a zmeny v nej vidieť vo vzťahu postáv Heathcliff – Nelly a Heathcliff – Cathy. V prvom prípade ide o vzťah pestúnky a chlapca, ktorého vychováva. V druhom ide o nenávideného svokra a rovnako nenávidenú nevestu. Zmenou v tykaní/vykaní vieme poukázať aj na zmenu v ich vzťahu.

Interakcia I. – pestúnka Nelly Heathcliffovi ako chlapcovi

Originál:

„Yes: you had the reason of going to bed with a proud heart and an empty stomach,' said I. 'Proud people breed sad sorrows for themselves. But, if you be ashamed of your touchiness, you must ask pardon, mind, when she comes in. You must go up and offer to kiss her, and say - you know best what to say; only do it heartily, and not as if you thought her converted into a stranger by her grand dress. And now, though I have dinner to get ready, I'll steal time to arrange you...“³

Preklad:

„Áno, **mal** si dôvod – prázdny žalúdok a hrdosť! Hrdosť kazí charakter. No ak sa **hanbiš**, **musíš** sa jej ospravedlniť. **Pôjdeš** za ňou, **pobozkáš** ju a **povieš**... sám **vieš**, čo **povieš**, ale **povedz** to úprimne, a nie ako cudzinke v pekných šatách. Teraz musím chystať večeru, ale nájdem si na **teba** čas“ (s. 58).

³ Pri pôvodnom diele neuvádzame čísla strán zámerne, keďže ide o voľne dostupné dielo s variabilným číslovaním strán podľa toho-ktorého vydania. V článku používame text z *Project Gutenberg*.

Interakcia II. – pestúnka Nelly Heathcliffovi ako dospelému mužovi

Originál:

„What!“ I cried, uncertain whether to regard him as a worldly visitor, and I raised my hands in amazement. „What! you come back? Is it really you? Is it?“

Preklad:

„Čože!“ zvolala som, nevediac, či je skutočný. V úžase som zalomila rukami. „Čože! Vrátili ste sa? Ste to naozaj vy? Skutočne?“ (s. 94)

Na týchto príkladoch možno vidieť zmenu v spoločenskom postavení Heathcliffa, ktorú odráža pestúnkin prehovor. Ako chlapcovi mu tyká, lebo nemá urodzený ani zámožný pôvod, no keď sa vypracuje, už si ho nedovoľuje osloviť ako kedysi. Podobne vyzerá vzťah Heathcliffa a Cathy, kde sa forma oslovenia mení obojstranne:

Interakcia I. – Cathy Heathcliffovi ako neznáma neznámemu

Originál:

„I thought you did not know me, or you wouldn't have spoken in that way.“

Preklad:

„Myslela som si, že ma **nepoznáte**, a preto ste ma tak **vyhrešili**“ (s. 216).

Interakcia II. – Heathcliff Cathy ako neznámy neznámej

Originál:

„You suppose papa is highly esteemed and respected then?“ he said, sarcastically.

Preklad:

„**Myslíte** si, že **váš** otec si zaslúži rešpekt a úctu?“ opýtal sa sarkasticky (s. 216).

Keď si Cathy vezme Heathcliffovho syna, stáva sa jeho nevestou a on jej svokrom. Tu nastáva otázka, či ponechať úctivú formu oslovenia na oboch stranách. Proti tomuto kroku sme sa rozhodli z niekoľkých dôvodov – postavy sa navzájom nenávidia. Heathcliff považuje Cathy iba za nástroj na získanie majetku, je k nej krutý a bezcitný. Jeho spoločenské postavenie ako staršieho muža, teraz už aj rodinným putom nadradeného Cathy, diktuje, že neveste by mohol tykať. Na druhej strane od nevesty by sa mohlo očakávať zachovanie úcty k svokrovi. Tu sme sa tiež rozhodli pre opačný postup – Cathy Heathcliffom opovrhne a tým, že ho oslovuje formou „ty“ vieme zdôrazniť neslušnosť až vulgárnosť ich interakcií. Zároveň dávame Cathy možnosť bojovať proti vlastnej podriadenosti tým, že sa stavia spoločenským konvenciam:

Interakcia I. – Cathy Heathcliffovi ako nevesta svokrovi

Originál:

„Mr. Heathcliff *you* have *nobody* to love you; and, however miserable you make us, we shall still have the revenge of thinking that your cruelty arises from your greater misery. You *are* miserable, are you not? Lonely, like the devil, and envious like him? *Nobody* loves you - *nobody* will cry for you when you die! I wouldn't be you!“

Preklad:

„Pán Heathcliff, to **ty** nemáš *nikoho*, kto by **ťa** miloval. **Zneprijemňuj** nám život, koľko **chceš**, uteší nás pomsta v podobe pomyslenia na skutočnosť, že **tvoja** krutosť pramení z ešte horšieho trápenia. **Trápiš** sa, však? Osamelý a plný závesti ako sám Lucifer. *Nikto ťa* nemiluje – *nikto za tebou* po smrti nezaplače! Nechcela by som si to s **tebou** vymeniť!“ (s. 292).

Interakcia II. – Heathcliff Cathy ako svokor neveste

Originál:

„Where would you go? I'm come to fetch you home; and I hope you'll be a dutiful daughter and not encourage my son to further disobedience. I was embarrassed how to punish him when I discovered his part in the business...“

Preklad:

Kam by **si šla**? Prišiel som **ťa** zaviesť domov a dúfam, že mi **budeš** dobrou nevestou, a **nebudeš** mi zvádzať syna na neposlušnosť. Keď som zistil, že má prsty v **tvojom** úteku, ani som nevedel, ako ho potrestať...“ (s. 291).

Jedným z najvýraznejších príkladov fatickej funkcie textu je prehovor postavy Josepha, ktorý hovorí miestami až nezrozumiteľným nárečím. Pri preklade bolo potrebné vytvoriť štýl, ktorý reflektuje úsečnosť a nárečivosť prejavu, čo sme urobili odstránením dlhých samohlások a pridaním koncovky – *ti* k neurčitku sloviess:

Interakcia I. – Josephov prehovor

Originál:

„Aw woonder hagh yah can faishion tuh stand thear i' idleness un war, when all on 'em's goan aght! Bud yah're a nowt, and it's noa use talking – yah'll niver mend uh yer ill ways; bud, goa raight tuh t' divil, like yer mother afore ye!“

Preklad:

„**Neni** hanby vo vas, **postavati**, keď je robota?“ zakrákal. „Zbytočne vam **dohovarati**, sposoby nezmenite! Čert vas ber **jak** matku!“ (s. 17)

Referenčná funkcia textu

Referenčná funkcia sa podľa Nordovej (2016) spolieha na rovnováhu medzi explicitnou a implicitnou informáciou v texte. Keď sa prekladateľ rozhodne zahrnúť do textu priveľa explicitných informácií známych čitateľovi, čitateľ sa môže nudiť. Nordová (2016) poznamenáva, že pri veľkom časovo-priestorom odstupe medzi pôvodným textom a prekladom sa rovnováha medzi explicitnou a implicitnou informáciou môže do veľkej miery líšiť.

S referenčnou funkciou sa stretáva napríklad pri označeniach rodinných vzťahov:

Interakcia I. – Heathcliff Cathy pred svadbou s jeho synom

Originál:

„I shall be your father to-morrow – all the father you’ll have in a few days –...“

Preklad:

„Zajtra budem vašim **otcom** ja a o pár dní jediným **otcom**, ktorého budete mať.“
(s. 274)

V tomto prípade je z kontextu zrejmé, že autorka pod pojmom otec myslí svokra. Z kontextu je tiež dôležité podotknúť, že postava Heathcliffa sa snaží o nahradenie Cathynho otca, nie však z lásky k budúcej neveste, ale z nenávisťi k nej. Predstava, že milovanú osobu teda nahradí nenávidená, by sa použitím iného označenia oslabila. Interakcia následne pokračuje po svadbe:

Interakcia II. – Heathcliff Cathy po svadbe s jeho synom

Originál:

„I’m come to fetch you home; and I hope you’ll be a dutiful daughter, and not encourage my son to further disobedience.“

Preklad:

„Prišiel som ťa zaviesť domov a dúfam, že mi budeš dobrou **nevestou**, a nebudeš mi zvädzať **syna** na neposlušnosť“ (s. 291).

V tomto prípade sme sa rozhodli pre označenie nevesta. Vo vete sa totiž vyskytuje zmienka o synovi, za ktorého sa Cathy vydala. Chceli sme sa tak vyhnúť náznakom manželského vzťahu medzi synom a dcérou a zároveň zdôrazniť Heathcliffov odstup voči Cathy, ktorú nazýva dcérou iba sarkasticky. Sarkazmus z frázy „dúfam, že mi budeš dobrou nevestou“ však nezmizol, lebo nespočíva iba v označení nevesty ako dcéry a prehovor tak plní rovnakú funkciu ako v pôvodnom texte. Tu je potrebné zdôrazniť, že si uvedomujeme nekonzistentnosť prekladu podobných oslovení, lebo kontext je pri nich premenlivý.

Expresívna funkcia textu

Nordová (2016) označuje expresívnu funkciu ako funkciu prameniacu zo strany tvorcu textu, ide teda o autorov prístup k tomuto alebo fiktívnemu svetu. Mnohé výrazy majú rôznu konotačnú hodnotu v závislosti od prijímacej kultúry a prekladateľ niekedy musí zvoliť explicitný preklad, aby v cieľovej kultúre nedošlo k nesprávnej interpretácii Nordová (2016).

Medzi frázy s expresívnou funkciou v zdrojovom jazyku radíme napríklad tie, ktoré sa objavujú pri interakcii o liečbe choroby:

Interakcia I. – pestúnka opatruje pána

Originál:

„It wants twenty minutes, sir, to taking the medicine,“ she commenced.

„Away, away with it!“ I replied; „I desire to have—“

„The doctor says you must drop the powders.“

„With all my heart!“

Pri tomto prehovore pestúnka odporúča svojmu pánovi dať si lieky. Mätúco však pôsobí nielen pestúnkina fráza „drop the powders“, ale aj pánova odpoveď „with all my heart“. Z kontextu je možné dedukovať, že ide o živú, oduševnenú odpoveď, no v preklade je potrebné prehovory významovo konkretizovať:

Interakcia I. – pestúnka opatruje pána

Preklad:

„O dvadsať minút máte užiť liek, pane,“ upozornila ma.

„Kašľať na liek!“ odvetil som. „Chcem...“

„Doktor hovorí, že **musíte brať tie prášky.**“

„**Ani náhodou!**“

Pri uvedených prehovoroch sme museli pristúpiť k významovej špecifikácii fráz. Text sme interpretovali podľa kontextu a zvolili význam, v ktorom pán odmieta brať lieky v podobe práškov rozpustných vo vode, lebo: a) sú chuťovo nepríjemné; b) chce, aby pestúnka pokračovala v rozprávaní príbehu. Nedáva zmysel interpretovať frázu „drop“ ako prestať s niečím, v tomto prípade s užívaním liekov. V tomto prípade by pestúnka pána neupozorňovala na to, že liek musí užiť o dvadsať minút. Pri fráze „with all my heart“ sme pristúpili k náhrade slovenskou frázou s podobne silným významom, aby postava mohla vyjadriť ostrý nesúhlas.

Apelatívna funkcia textu

Nordová (2016) uvádza, že apelatívna funkcia „apeluje“ na tendenciu prijímateľa reagovať určitým spôsobom. Text teda odkazuje na skúsenostný alebo vedomostný komplex cieľového čitateľa s cieľom ukázať mu už predtým známe fakty, udalosti a pod. Apelatívnu funkciu textu by sme mohli označiť aj ako „presvedčiaciu“ funkciu, lebo text vďaka nej ovplyvňuje čitateľovu mienku.

V prvom príklade uvádzame odkaz na Shakespearovu postavu, kráľa Leara známeho nevyberaným slovníkom. V preklade sme sa tento odkaz rozhodli zanechať, lebo sa dá ľahko dohľadať a rovnako ako autorka pôvodného textu, aj my predpokladáme, že cieľový čitateľ má všeobecný prehľad:

Interakcia I. – opis nadávok

Originál:

„... with several incoherent threats of retaliation, that in their indefinite depth of virulency, smacked of **King Lear**.“

Preklad:

„Preklínal som ich tak, že by sa za mňa nehanbil ani **kráľ Lear**.“ (s. 20).

V druhom príklade autorka v pôvodnom texte uvádza, že postava by sa s druhou postavou nestýkala, ani keby sa z nej stal kráľ. Tu sme sa rozhodli apelovať na tradičnú formulku známu z ľudovej slovesnosti „polovica kráľovstva“ alebo „kráľovstvo“, keď hrdina získa kráľovstvo za isté zásluhy, aby mal text rovnaký vplyv na čitateľa.

Interakcia II. – situácia s kráľovstvom

Originál:

„Nay, if it made me a king, I'd not be scorned for seeking her goodwill any more.“

Preklad:

„Ani za **kráľovstvo** by som nevyhľadával jej spoločnosť.“ (s. 318).

Záver

V príspevku sme ilustrovali výzvy spojené s prekladom klasickej literatúry. Adresovali sme jednotlivé funkcie textu založené na modely Nordovej (2016) a predstavili ich s konkrétnymi príkladmi a prekladateľskými riešeniami.

Radi by sme podotkli, že hoci Nordová (2016) využíva svoj model primárne pri preklade Biblie, zastávame názor, že je využiteľný aj pri preklade klasickej literatúry, lebo tá podobne ako Biblia spadá do literárneho kánonu a vykazuje podobné znaky – najmä

časopriestorový odstup medzi vznikom pôvodného a prekladového textu a následne i odstup medzi pôvodným a dnešným cieľovým čitateľom.

Voľbu prekladateľskej koncepcie sme v našom prípade podriadili v úvode zmieneným otázkam: *Čo môžem urobiť, aby som text preložil/a tak, a) aby sa napriek časovo-priestorovému odstupu nevytratil autorkin „blas“; b) aby text napriek časovo-priestorovému odstupu oslovoval dnešné čitateľstvo?* Odrážali sme tak Nordovej prístup k prekladu, podľa ktorého sa nesnažíme „preniesť text k čitateľovi“ (Schleiermacher in Nordová, 2016, s. 578), ale prekonať priepasť medzi dvomi kultúrami tak, aby bola zdrojová kultúra pochopiteľná pre cieľového čitateľa bez toho, aby prišla o svoju inakosť. Nordová (2016) označuje tento prístup ako „pochopenie inakosti“.

Radi by sme zdôraznili, že tzv. pochopenie inakosti presahuje domestikáciu a exotizáciu na kultúrnej úrovni v podobe materiálnych špecifik, ale týka sa aj jazykových a kultúrno-kontextových špecifik, ako ich chápe Vilikovský (1984). Pri domestikácii by sme mohli zvoliť úplné prispôbenie textu prijímajúcej kultúre a prísť tak o exotické (rozumej časové a priestorové) aspekty diela – teda o Nordovej (2016) inakosť. Naopak, pri exotizácii by sme mohli prísť o cieľového čitateľa – teda o Nordovej (2016) pochopenie: „Extrémne preferovanie exotizácie môže viesť k nezrozumiteľnosti. Neprimerané uprednostňovanie naturalizácie zase k spomínanej adaptácii, ktorá však nepatrí k prekladu“ (Huřková, 2003, s. 67). V tejto dichotómii by sme mohli hovoriť o ideálnom riešení v podobe pochopenia inakosti alebo kreolizácii na úrovni všetkých funkcií jazyka podľa prispôbeného Jakobsonovho modelu.

Literatúra

- BELL, V. M. 1962. *Wuthering Heights and the Unforgivable Sin*. In *Nineteenth-Century Fiction*, r. 17, č. 2, s. 188 – 191.
- BRONTĚ, E. 2023. *Búrlivé výšiny*. Bratislava: Ikar. 360 s. ISBN 9788055190334.
- BRONTĚ, E. 2023. *Wuthering Heights*. Project Gutenberg, online.
- DZURJOVÁ PAVLOVÁ, E. 2022. *Personálna deiza v publicistickom texte orientovanom na detského čitateľa*. In *Jazyk a kultúra*, r. 13, č. 51, s. 34 – 40.
- GLEN, H. 2004. *Introduction*. In *The Cambridge Companion to the Brontes*, ed. Heather Glen. s. 1 – 13. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0 521 77027 0.
- HUŘKOVÁ, A. 2003. *Vybrané kapitoly z teórie prekladu literárno-umeleckých textov*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela Filologická fakulta v Banskej Bystrici. 108 s. ISBN 80-8055-831-0.
- CHESTERMAN, A. 2000. *A causal model for translation studies*. In *Intercultural faultlines*, ed. Maeve Olohan. s. 15 – 27. New York: St. Jerome Publishing. ISBN 9781315759951.

- CHITHAM, E. 2001. *The Birth of Wuthering Heights*. Basingstoke: Palgrave. 218 s. ISBN 0-333-94545-X.
- KOSKINEN, K. & PALOPOSKI, O. 2019. New directions for retranslation research: Lessons learned from the archaeology of retranslations in the Finnish literary system. In *Retranslation in context*, r. 39, č. 1, s. 23 – 44.
- NEWMAN, B. 1990. „The Situation of the Looker-On“: Gender, Narration, and Gaze in *Wuthering Heights*. In *PMLA*, R. 105, č. 5, s. 1029 – 1041.
- NORD, C. 2016. Function + Loyalty: Theology Meets Skopos. In *Open Theology*, r. 2, č. 1, s. 566 – 580.
- REISS, K. & VERMEER, H. J. 2014. *Towards a General Theory of Translational Action: Skopos Theory Explained*. New York: Routledge. 221 s. ISBN 978-1-905763_95-5.
- SHUNAMI, G. 1973. The Unreliable Narrator in *Wuthering Heights*. In *Nineteenth-Century Fiction* r. 27, č. 4, s. 449 – 468.
- SUCKSMITH, H. P. 1974. The Theme of *Wuthering Heights* Reconsidered. In *The Dalhousie Review*, r. 54, s. 418 – 428.
- TELLINGER, D. 2016. Čas a kultúrny priestor v preklade (na počesť Branislava Hochela 1951 – 2015). In *World Literature Studies*, r. 8, č.1, s. 49 – 60.
- VILIKOVSKÝ, J. 1984. *Preklad ako tvorba*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 240 s.
- WATSON, M. R. 1949. Tempest in the Soul: The Theme and Structure of „*Wuthering Heights*“. In *Nineteenth-Century Fiction*, r. 4, č. 2, s. 87 – 100.
- WOOLF, V. 1980. *Women and writing*. New York, San Diego: Harvest. 216 s. ISBN 0-15-693658-5.

POROVNANIE LITERÁRNEJ PREDLOHY PÁN PRSTEŇOV: DVE VEŽE S FILMOVÝM SPRACOVANÍM PETRA JACKSONA (INTERSEMIOTICKÝ PREKLAD)

Samuel Malý

samuel.maly20@gmail.com

This study is about comparing the novel *The Lord of the Rings: The Two Towers* by J. R. R. Tolkien with its film adaptation by Peter Jackson. The study introduces the book itself, its author, the book, its author and genre along with the film adaptation and its author. We examine the adaptation shifts according to the translatology-narratology-adaptation model by K. Perdikaki in a comparative analysis. The aim of this study is to apply the adaptation shifts of K. Perdikaki on the intersemiotic translation of *The Two Towers* and to find out why and what significant changes have occurred in adaptation via comparative analysis.

Keywords: intersemiotic translation, *The Lord of the Rings*, *The Two Towers*, comparative analysis, adaptation shifts

Úvod

V štúdiu sme sa zaoberali najmä intersemiotickou analýzou druhej časti knižnej trilógie *Pán prsteňov: Dve veže* a jej filmovej adaptácie z roku 2002 od režiséra Petra Jacksona. Tému štúdie sme si vybrali na základe osobného záujmu o danú problematiku, keďže sme pri čítaní knižnej trilógie a sledovaní jej filmovej adaptácie zaregistrovali závažné zmeny v deji. Rozhodli sme sa teda preskúmať túto problematiku z pohľadu intersemiotického prekladu a zistiť, prečo k daným zmenám došlo. Štúdia čerpá z translológie a filmovej vedy a vychádza z rovnomennej bakalárskej práce.

Vykonávali sme komparatívnu analýzu, pri ktorej sme v konkrétnych scénach určovali a zároveň obhajovali adaptačné posuny. Na rozbor konkrétnych filmových scén a ich porovnanie s knižnou predlohou sme využili translologicko-naratologicko-adaptačný model Kateriny Perdikakiovej. Vzhľadom na to, že vplyvom filmovej adaptácie

sa pôvodné udalosti, vlastnosti postáv a iné faktory z knižnej verzie do určitej miery menia, sme v štúdiu zámerne odhliadali od tzv. kritiky vernosti.

Cieľom štúdie bolo aplikovať adaptačné posuny K. Perdikakiovej a prostredníctvom komparatívnej analýzy zistiť, prečo a k akým významným zmenám pri adaptácii došlo.

Intersemiotický preklad

Pojem „intersemiotický preklad“ alebo „transmutácia“ prvýkrát definoval Roman Jakobson ako jeden z troch základných typov prekladu vo svojej štúdiu *On linguistic aspects of translation* (1959) ako „interpretáciu verbálnych znakov prostredníctvom znakov neverbálneho semiotického systému“ (Jakobson, 1959, s. 233). Intersemiotický preklad (alebo adaptácia) je teda druh prekladu, pri ktorom sú znaky pôvodného a cieľového média rozdielne – preklad medzi knižnou predlohou a filmom alebo divadelnou hrou.

Adaptačné posuny K. Perdikakiovej

Na porovnanie vybraných scén sme používali translatologicko-naratologicko-adaptačný model Kateriny Perdikakiovej (2017), ktorý vychádza z výskumu Seymoura Chatmana (2008 in Perdikaki, 2017) týkajúceho sa prevádzateľnosti naratívu (pod pojmom „naratív“ rozumieme rozprávanie/prerozprávanie).

Perdikakiovej translatologicko-naratologicko-adaptačný model je zložený z dvoch zložiek: 1. komparatívnej/deskriptívnej (vychádzajúcej z modelu už spomínanej van Leuven-Zwartovej) a 2. výkladovej.

Deskriptívna zložka skúma základné adaptačné posuny, ktoré vznikajú pri prevode naratívu zo zdrojového knižného textu do cieľovej filmovej adaptácie. Tieto posuny delíme do štyroch deskriptívnych kategórií, ktoré platia rovnako pre knižný aj filmový text: výstavba deja, naratívne techniky, charakterizácia (postáv) a prostredie.

Keď prevádzame už spomínané štyri kategórie komparatívnej zložky adaptačného modelu do rozdielneho média, dochádza k týmto posunom: 1. modulácia, pri ktorej zvýrazňujeme (amplifikácia) alebo zoslabujeme (simplifikácia) konkrétne aspekty naratívu knižnej predlohy, 2. modifikácia, pri ktorej dochádza k značným zmenám a 3. mutácia, pri ktorej pridávame alebo úplne vypúšťame konkrétne prvky. V nasledujúcich odsekoch si tieto posuny dopodrobna vysvetlíme.

Modulácia sa prejavuje tzv. amplifikáciou alebo simplifikáciou, teda posilnením alebo oslabením významu určitej udalosti (výstavba deja), postavy alebo vzťahov medzi nimi (charakterizácia), času a priestorovej dimenzie (prostredie). V rámci modulácie charakterizácie dostávajú konkrétne postavy pomocou amplifikácie viac pozornosti

a v cieľovom texte zohrávajú dôležitejšiu úlohu než v zdrojovom texte alebo naopak, ak sú simplifikované. V rámci naratívnych techník môže dochádzať k zmene narácie (zámene jedného typu narácie za iný) alebo k zmene trvania udalostí, a teda určitá udalosť môže byť predĺžená (pauza) alebo skrátená (elipsa).

Pre modifikáciu je špecifická alterácia (výstavba deja a prostredia), ktorá mení konkrétne udalosti, miesto a čas príbehu. V rámci modifikácie charakterizácie existujú pod modifikáciou tri typy posunov: objektivizácia (menej príznačné správanie postáv), dramtizácia (prehnané správanie postáv) a erotizácia (postavy majú medzi sebou silnejšie citové väzby). Prostredníctvom kategórie naratívnych techník dochádza k zmene poradia udalosti alebo k zámene narácie za monštráciu (zámena opisného rozprávania príbehu za samotné dianie deja, často vo forme dialógov atď.).

Vzhľadom na analytický aspekt oboch porovnávaných textov v štúdiu sme navrhli implementáciu nového podtypu modifikácie – klimaxácia. Klimaxový posun je adaptačný posun, ktorý sme identifikovali a zadefinovali ako prínos do štúdie adaptačných posunov. K tomuto posunu dochádza vtedy, keď sa v jednej časti deja (bod A) prostredníctvom filmovej adaptácie zmení pre knihu dôležitý aspekt, čo zapríčini aj zmenu viac alebo menej dôležitých scén (bod B) a napokon vyvrcholí z princípu dramatickým a dych berúcim momentom (bod C), pri ktorom sú použité filmové prostriedky cielené na ohromenie diváka. Zatiaľ čo alteráciu výstavby diela Perdikakiová definuje ako posun, ktorý sa môže vyskytovať v už spomenutých jadrách naratívu rovnako ako v satelitoch a viac-menej ovplyvňuje výstavbu deja (Perdikaki, 2017, s. 6), klimaxácia sa vyskytuje výlučne iba v jadrách naratívu a má jasne stanovený cieľ, a to pretvoriť originálnu výstavbu dejovej línie tak, aby na konci jej trvania došlo k dramatickému vyvrcholeniu (klimaxu), čo je často vhodnejšia stratégia pre filmové médium, ktoré sa snaží zaujať diváka. Hoci klimaxový posun môže byť vnímaný ako odchylenie od vernosti originálu, je dôležité zdôrazniť, že cieľom adaptačného procesu nie je nutne dosiahnuť absolútnu vernosť, ale skôr preniesť podstatu príbehu a jeho emotívneho vplyvu do nového média. Zatiaľ čo literatúra si môže dovoliť podrobne rozvíjať postavy a situácie, film musí byť často stručnejší a sústrediť sa na hlavné dramatické momenty z dôvodov obmedzenej časovej kapacity.

Závažnými posunmi sú tie mutačné, keďže ide o úplné pridávanie alebo vypúšťanie určitých naratívnych aspektov (udalosti, postavy a vzťahy medzi nimi, miesto a čas), čím sa môže výrazne zmeniť postupnosť deja.

Výkladová zložka vysvetľuje, prečo k daným posunom pri adaptácii dochádza a poznáme tri skupiny dôvodov: **1. ekonomické**, **2. kreatívne** a **3. sociálne** (zároveň sa môžu všetky tieto dôvody prelínať). **Ekonomické** dôvody súvisia s rozpočtom na výrobu filmu, výberom hercov, promo videí, trailerov a pod. Pri **kreatívnych** dôvodoch

skúmame translačnú subjektivitu – ako autor adaptácie (teda režisér, prípadne scenáristi) narábal s umeleckými prostriedkami a či splnil očakávania diváka. Nie vždy je však cieľom tvorcov tieto očakávania splniť.

Prostredníctvom **sociálnych** dôvodov skúmame adaptačné posuny v súvislosti so spracovaním sociálnych otázok medzi zdrojovým textom a adaptáciou (súvisí to aj s tvorivosťou samotného adaptéra).

Metodika práce

Na porovnávanie scén sme využívali už spomenuté techniky „close-reading“ prostredníctvom knihy a „close-watching“ prostredníctvom filmu. Sústreďovali sme sa na odhalenie toho, ktoré posuny boli v tejto analýze použité najčastejšie, aká bola ich funkcia a čo bolo prekladovou koncepciou režiséra (uvedené vždy na konci analýzy daného súboru scén). Niektoré scény sú zamerané na jadrá naratívu, a teda na významotvorné udalosti, a iné na satelity, a teda menej príznačné udalosti, ktoré potencionálne významovo dopĺňajú jadrá naratívu.

Zásadné dejové rozdiely medzi knihou a filmom na úrovni trilógie

V adaptácii trilógie Petra Jacksona bolo pomerne mnoho prvkov naratívu pozmenených a niektoré zo zmien, ktoré v tejto kapitole spomenieme, do určitej miery ovplyvňujú dej a jeho logickú postupnosť.

Jednou z najväčších zmien, ktorá nastala už vo filme *Spoločenstvo prsteňa* a vplývala aj na časť *Dve veže* je Aragornovo vlastníctvo meča Andúril. V knihe *Spoločenstvo prsteňa* totiž znovu ukovanú čepel Narsilu (premenovanú Aragornom na Andúril) Elrond odovzdal Aragornovi vo Vododole pred odchodom Spoločenstva na výpravu. Aragorn sa už vtedy túžil stať gondorským kráľom a tomu nasvedčuje aj jeho správanie v knihe *Dve veže*, kde u neho badáme veľmi sebavedomé až arogantné správanie: „Neviem, prečo by vôľa Théodena, Thengelovho syna, hoci je pánom marky, mala byť vyššia ako vôľa Aragorna, Arathornovho syna a Elendilovho dediča z Gondoru,“ (Tolkien, 2001, s. 122). V knihe *Dve veže* bol Andúril prvýkrát spomenutý v kapitole Rohanskí jazdci: „Aragorn rozhalil plášť. Zovrel roztrbľietanú elfskú pošvu a vytasený Andúril vzbĺkol ako ohnivý, (...) Toto je Zlomený meč a teraz je znova skutý!“ Aragorn je zobrazovaný ako mesiášska postava, zároveň inšpirovaná historickými postavami, ktoré žili v exile predtým, ako sa vrátili prevziať trón. Vo filme sa režisér rozhodol „nedať“ Aragornovi Andúril, aby v priebehu celej trilógie dochádzalo ku komplexnejšiemu a pomalšiemu vývoju postavy. V prvých dvoch filmoch sa v podstate nechce stať kráľom a nemyslí si, že je hodný gondorského trónu a napokon až v tretej časti, keď mu Elrond prinesie znovu ukovanú čepel Narsilu, si Aragorn uvedomí, že sa musí stať kráľom Gondoru. Vzhľadom na

adaptačné posuny, ktoré sme v druhej kapitole zadefinovali, vieme okrem **objektívizácie** postavy Aragorna minimálne na úrovni celej časti *Dve veže* daný posun označiť za **klimaxový**, čo nasledovne obhájime podľa koncepcie definovanej v kapitole. Bod A = Elrond neodovzdal Aragornovi Andúril (*Spoločenstvo prsteňa*), bod B = Aragornovo správanie sa v prvom, druhom a sčasti aj v treťom filme viditeľne líši od správania sa v knihe, čo znamená, že je oveľa pokornejší a zmierlivejší. Bod C = dochádza k momentu prekvapenia vo chvíli, keď Aragorn tasí kráľovskú čepeľ a naberá sebedomie, čo v divákovi vyvoláva zadosťučinenie (*Návrat kráľa*). Domnievame sa, že vo filme režisér oddialil moment, keď Aragorn získal Andúril, a to z dvoch hlavných dôvodov. Prvým je, že malo dôjsť k už spomínanému dramatickému zvratu v treťom filme, v ktorom Aragorn svoj nový meč krátko po jeho získaní použil proti armáde mŕtvych, a druhým, aby určitým spôsobom došlo k Aragornovmu poľudšteniu, pretože sa v príbehu veľakrát dokáže povzniesť nad svoje ego, vďaka čomu môže na diváka pôsobiť ako sympatickejšia postava než v knihe a je jednoduchšie sa s ním zžiť. Rovnako sa domnievame, že aj tieto zmeny sa do významnej miery podieľali na úspechu filmovej trilógie, keďže Aragorn je jedna z najpodstatnejších postáv príbehu.

Výber a zoznam súborov scén

Medzi scény, s ktorými sme pracovali v tejto komparatívnej analýze, sme vybrali tie najreprezentatívnejšie, ktoré demonštrujú dané posuny, a tie, ktoré sú kľúčové pre vývoj príbehu *Pán prsteňov: Dve veže*. Namiesto osobitných scén sme pracovali s ich súbormi, pretože zaberajú širšie dejové sekvencie, prostredníctvom čoho dokážeme lepšie a vo väčšom množstve určiť konkrétne posuny vo filme. Scény vybraných súborov sme nerozoberali detailne záber po zábere, ale pre potreby stručnosti a efektívnosti štúdie sme sa sústredili na zásadné a kľúčové momenty. Keďže štúdia vychádza z bakalárskej práce, ktorá analyzuje dokopy štyri súbory scén, s ohľadom na rozsah sme z nich vybrali dve najreprezentatívnejšie.

Príchod do Edorasu

Gandalf, Aragorn, Legolas a Gimli prichádzajú do rohanského mesta Edoras. Ešte predtým, než sa hrdinovia dostali za hradby mesta, museli konfrontovať neprívetivých strážnikov pred hlavnou bránou, ktorí váhali, či ich nechajú prejsť: „Touto bránou môžu prejsť iba tí, ktorí vedia náš jazyk a sú našimi priateľmi. Taká je vôľa Théodena Kráľa...“ (Tolkien 2001, s. 120). V knihe sa totižto hrdinovia zdržali pri hlavnej bráne (čo nebolo zachytené vo filme) a o niečo neskôr aj pred dverami do Zlatej siene, kde stretli strážcu Hámu. Vo filmovom prevedení sa zdalo, akoby brána nebola vôbec strážená

a konfrontácia so strážnikmi neprebehla. Dochádza k **simplifikácii** na úrovni *výstavby deja* a domnievame sa, že konfrontáciu so strážnikmi pred mestskou bránou režisér nezakomponoval do filmu pre potreby dynamickosti deja. Povšimnutiahodným prvkom pri príchode hrdinov je moment, keď Aragorn prechádza cez brány Edorasu a tesne predtým preletí vzduchom rohanská vlajka, ktorá nakoniec padne na zem vedľa neho. Scéna tak nadobúda umelecký charakter – domnievame sa, že pád vlajky symbolizuje úpadok Rohanu v súvislosti s vplyvom sivej eminencie Grímu Úlisa.

Len čo strážca Zlatej siene Háma vyzve hrdinov, aby odovzdali svoje zbrane strážcom, urobia tak bez váhania všetci okrem Gandalfa. V knihe to však nebolo také jednoduché – Aragorn odmietal vydať Andúril strážcovi aj po opakovanej výzve, pretože iba on – nástupca gondorského trónu – môže držať túto čepel, hoci nakoniec ustúpil. Tu sa znovu prejavuje **objektívizácia** postavy Aragorna, ktorý vo filme vystupuje pokornejším spôsobom než v knihe. To však do určitej miery môže súvisieť aj s **klimaxovým** posunom vo filme *Spoločenstvo prsteňa*, v ktorom sa režisér rozhodol „nedať“ Aragornovi nanovo ukuté úlomky meča Narsil hneď na začiatku príbehu, ako to bolo v knihe, ale pre rozvitie dynamiky a pútavosti mu ho priniesol Elrond až v druhej polovici tretieho filmu *Návrat kráľa* (2.2). Pri vstupe do Zlatej siene je v knihe rohanský kráľ Théoden predstavený nasledovne: „Sedel v ňom muž, vekom starý a znudený, že vyzeral bežne ako trpaslík. Biele vlasy mal dlhé a husté a padali mu vo veľkých pletenoch spod tenkej zlatej obrúčky sediacej na čele,“ (Tolkien, 2001, s. 124). Tento opis sa približne zhoduje s vyobrazením Théodena vo filme, avšak výrazný rozdiel predstavuje fakt, že tieto telesné deformácie sú vo filme zapríčinené mágiou Sarumana, prostredníctvom ktorej sa dokázal priamo vteliť do Théodena v momente, keď oponoval pred ním stojacemu Gandalfovi.

V knihe však nenájdeme žiadne znaky posadnutia alebo iného magického očarovania Théodena, pričom kráľom manipuluje iba Sarumanov prívrženec Gríma Úlis. V knihe Gríma vystupuje ako sivá eminencia Rohanu, ktorej zmanipulovaný Théoden naslúcha, v dôsledku toho sa Rohan nepúšťa do vojny s Mordorom alebo Isengardom v prospech Sarumana a posiela Éomera do vyhnanstva a neskôr ho uväzňuje v Edorase. V prípade zmeny stavu Théodena po príchode hrdinov do Zlatej siene dochádza ku **klimaxovému** posunu. Pozorujeme ho pri tom, ako sa vo filme Gandalf postaví Théodenovej „kliatbe“ a skrz ňu aj Sarumanovi a napriek Théodenovej posmešnej replike: „Tu nado mnou nemáš žiadnu moc, Gandalf sivý,“ (Jackson, 2002, 0:57:38), zo seba Gandalf v momente prekvapenia dramaticky zhodí svoj sivý plášť, vďaka ktorému bol v Stredozemi známy ako „Gandalf sivý pútnik“ a odhalí biely odev symbolizujúci znovuzrodenie. Svojou mágiou následne vyháňa Sarumana z Théodenovej mysle (pozri obrázok č. 2). Súčasťou tohto **klimaxového** posunu je aj zlomový moment, keď je

Théoden pozbavený Sarumanovej mágie „posadnutia“, pričom sa mení jeho chatrný vzhľad (v knihe má kráľ 71 rokov, zatiaľ čo po tejto premene vyzerá výrazne mladšie) a jeho myseľ sa uzdravuje. V prípade Éomerovho uväznenia dochádza k **alternácii** na úrovni výstavby deja (jeho následná neprítomnosť počas takmer celého trvania bitky v Helmovej rokline vo filme) a taktiež **klimaxovému** posunu (spojeného s príchodom Éomera spolu Gandalfom na pomoc do Helmovej rokliny), ktorý pramení zo scény, keď ho Gríma posielal skrz Théodenom podpísaný príkaz do exilu.

K ďalšej zmene dochádza v Zlatej sieni, kde si hrdinov zlovestným pohľadom premeriavajú neznámi muži, ktorí podľa všetkého spolupracujú s Grímom Úlisom a ktorí sa púšťajú do bitky s hrdinami chvíľu po príchode do Zlatej siene. V knihe však neregistrujeme žiadnych takýchto chuligánov (**pridanie**). Domnievame sa, že logickú súdržnosť deja, vychádzajúcu z angažovania chuligánov do tejto scény, ktorú chcel režisér filmu dodržať, vychádzala z následnej myšlienkovvej postupnosti: Théoden je v knihe iba pod vplyvom Grímu, ktorý je z pohľadu rohanských strážcov, vojakov a obyvateľstva iba kráľovským radcom, a teda aspoň na oko to vyzerá tak, že rozkazy vydáva samotný Théoden a Grímovi v dôsledku nič nehrozí. Avšak vo filme je stav Théodena viditeľne v neporiadku (zohľadňujúc fakt, že sa nepozastavuje nad smrťou svojho syna a ledva spoznáva svoju neter Éowyn a synovca Éomera) a je zjavné, že rozkazy vydáva priamo Gríma namiesto kráľa – takto sa riziko vzbury kráľovskej stráže zvyšuje, a preto Gríma potrebuje „ochranku“. V knihe je na rozdiel od filmu kráľ po vyzdravení voči Grímovi veľmi láskavý: „Máš na výber – vybrať sa so mnou do vojny a v bitke osvedčiť svoju vernosť, alebo ísť, kam budeš chcieť. No ak sa potom ešte niekedy stretneme, nebudem milosrdný“ (Tolkien, 2001, s. 133). Túto láskavosť si Théoden odôvodňuje tým, že kedysi bol Gríma hrdým rohanským jazdcom, a preto sa mu chce aspoň do istej miery odvdáčiť. Naopak vo filme kráľ nechá Grímu zhodiť zo schodov a chystá sa mu ušetriť smrteľnú ranu mečom pred Zlatou sieňou, avšak nakoniec je ušetrený vďaka Aragornovi. Dochádza tu k **dramatizácii** postavy Théodena.

V súbore scén dochádza hlavne k **modifikačným** posunom *charakterizácie* a najmä *výstavby deja*, pričom režisér v scéne vytesnil mnoho dialógov uvedených v danej kapitole v knihe a skrátil naratívny čas (**elipsa**), **pridal** nové aspekty (chuligánov) a pri zmenách neprítomnosti Éomera pri obrane Helmovej rokliny a najmä zmene stavu kráľa došlo ku **klimaxácii** z **kreatívnych dôvodov** (výkladová zložka). Domnievame sa, že vyvrcholením danej scény, v ktorej je Théoden uzdravený Gandalfom, chcel režisér docieľiť zadosťučinenie diváka. Taktiež sa domnievame, že režisér chcel **dramatizáciou** Théodena v poslednej scéne docieľiť, aby sa divák mohol s postavou lepšie stotožniť – Gríma ním po celý čas jeho magického očarovania Sarumanom manipuloval, a Théoden sa mu to chystá „oplatiť“.

Zápletko Faramira a hobitov

K prvému kontaktu dvojice hrdinov Froda a Sama s Famirom dochádza v scéne, v ktorej hrdinovia spolu s Glochom sledujú priechod vojska Haradu cez les Ithilienu, pričom dochádza k nečakanému útoku Lesníkov (Jackson, 2002, 1:14:55). Gloch zo záberu odchádza a Frodo sa rozhodne odísť z daného miesta, pričom narazí na Lesníkov na čele s Famirom, ktorí hrdinov zajmú. V knihe sa ich prvý kontakt udial ešte pred nečakaným útokom pri tom, ako v pokoji jedli vo svojom tábore v lese. V tomto prípade dochádza k **zmene poradia udalostí**. Vo filme ide Lesníkom iba o zajatie hrdinov a rýchly návrat do bezpečia, zatiaľ čo v knihe je momentálnym záujmom Lesníkov skôr polapenie tretieho člena (Glocha) – Famiro: „Von s tým! Kde je ten tretí z vašej družiny?“ (Tolkien 2001, s. 282) – a hobiti nikoho nezajímajú, iba ich nechávajú pod dohľadom dvoch Lesníkov.

Ďalšia scéna začína akousi taktickou poradou Faramira a jeho pobočníka (Jackson 2002, 1:41:09). Takáto porada sa v knihe neuskutočnila a dochádza pri nej k **pridaníu**. Domnievame sa, že **pridaním** chcel autor sprehľadniť udalosti, ktoré sa v tom čase v Stredozemi diali, a to prostredníctvom replík Faramira a jeho pobočníka a zábermi na skutočnú mapu Stredozeme pre lepšie zorientovanie diváka. Zároveň ide o jedinú scénu vo filme, kde je ukázaná aspoň časť mapy Stredozeme. Famiro od hrdinov vyzvedá informácie o ich tajomnom spoločníkovi a Frodo predstiera, že s nimi nikto iný necestuje, pričom v knihe Frodo otvorene pripúšťa, že s nimi cestuje ešte niekto tretí a žiada Faramira, aby mu neublížoval, keď ho nájde. Vo filme vypočúva Famiro hobitov v útroch skaly Henneth Annûn v prostredí údajne zaneprázdnených Lesníkov mihajúcich sa v zábere, zatiaľ čo v knihe bol Frodo spovedaný Famirom sediacim v kruhu mnohých načúvajúcich Lesníkov: „Sadli si do širokého polkruhu, uprostred neho sedel na zemi Famiro a pred ním stál Frodo. Nápadne to pripomínalo súd s väzňom“. V scéne došlo k **simplifikácii** na úrovni *prostredia* a k **elipse** (menej času stráveného vypočúvaním, menej replík). V tejto scéne dochádza aj k **zmene poradia udalostí**, keďže vo filme boli hobiti dovlečení do útroch skál Henneth Annûnu hneď po tom, ako ich Lesníci zajali v lese, zatiaľ čo v knihe ich tam doviedli až po vypočúvaní, čo sa vo filme vlastne stalo ešte predtým.

Nasledujúca scéna sa odohráva v ten istý deň v noci, pričom Famiro budí Froda a dáva mu na výber, či Glocha ušetrí alebo nechá zabiť. Tu sa prejavuje **dramatizácia** postavy Faramira, ktorú badáme na jeho rétorike v porovnaní s knihou – Famiro v knihe: „Nepôjdeš sa pozrieť? Je tu jedna vec, v ktorej by som sa chcel s tebou poradiť. Mrzí ma, že ťa vytrhávam zo spánku. Pôjdeš?“ (Tolkien, 2001, s. 311), Famiro vo filme: „Musíš ísť so mnou. Hneď!“ (Jackson, 2002, 1:44:25). V nasledujúcej scéne Famiro ušetrí Glochovi život a príbeh sa vyvíja v oboch médiách pomerne rovnako. Opäť tu však dochádza

k **zmene poradia udalostí**, keďže Faramir vo filme najprv zajal Glocha, a až po tom sa dozvedel, že Frodo nesie Prsteň (od Glocha), pričom v knihe sa to udialo presne naopak.

Najvýznamnejším posunom dejovej línie hobitov a Faramira je **dramatizácia** Faramira. Keď sa v knihe Faramir dozvedá o tom, že Frodo nesie Prsteň, netúži si ho ponechať pre seba ani ho priniesť do mesta Minas Tirith aj napriek tomu, že by získal uznanie od svojho otca Denethora – Faramir: „Už sa nestrachuj! Ja by som si tú vec nevezal, ani keby ležala na ceste...“, „Nie, ja po takých triumfoch netúžim, Frodo, Drogov syn!“ (Tolkien, 2001, s. 298). Vo filme sa však Faramir po tomto zistení rozhodne priniesť Prsteň do mesta Minas Tirith a zožať slávu – Faramir: „Šanca pre Faramira, kapitána Gondoru, ukázať svoje schopnosti,“ (Jackson, 2002, 1:49:46), „Prsteň pôjde do Gondoru,“ (Jackson, 2002, 1:50:53). Okrem toho Faramir zatúži po samotnom Prsteni, čo môžeme vidieť v rovnakej scéne. V dôsledku toho dochádza vo filme k **pridaniu**, pričom sú zajatí hrdinovia a Gloch nútení vydať sa na cestu do Minas Tirith spolu s Famirom a skupinou Lesníkov.

V knihe sa ukončuje spoločná dejová línia hrdinov a Faramira rozlúčkou v Henneth Annûne, pričom Faramir necháva hrdinov a Glocha ísť do Mordoru a splní si svoju úlohu (Tolkien, 2001, 322). V dôsledku **dramatizácie** Faramira došlo k **pridaniu**, čiže dejová línia hrdinov a Faramira pokračuje, a to doplnením dvoch scén obrany v mesta Osgiliath. Kombináciou už spomínanej **dramatizácie** Faramira a **pridania** dochádza k vzniku **klimaxového** posunu, ktorý vrcholí záchranou Froda (Jackson, 2002, 2:37:04), následným príhovorom Sama (Jackson, 2002, 2:38:17) a nakoniec katarziou Faramira (Jackson, 2002, 2:40:16), pričom všetky tri udalosti považujeme za vyvrcholenie dejovej línie Froda a Sama vo filme *Pán prsteňov: Dve veže*. Určenie **klimaxového** posunu na danom príklade odôvodňujeme nasledujúcou koncepciou: Faramir sa správa sebecky (**dramatizácia**) a chce Froda spolu s prsteňom priniesť do Minas Tirith (bod A), kvôli čomu sú hobiti nútení dôjsť až do Osgiliathu, kde dochádza ku stretu Froda a Nazgûla (**pridanie**) (bod B) a kde sa napokon vyskytne príležitosť Froda zachrániť, Sam má priestor predniesť svoj sentimentálny príhovor a rovnako tak Faramir získava príležitosť na morálnu katarziu (bod C). Vo filme je Faramirovo rozhodnutie odovzdať Prsteň moci svojmu otcovi Denethorovi zásadným odchýlením sa od jeho osobnosti v knihách. Dôvod dramatizácie Faramira objasnil samotný režisér filmu: „Pre nás ako filmárov to predstavuje problém, keďže v predošlom filme (*Dve veže*) sme strávili veľa času tým, aby sme vytvorili neveriteľne mocný Prsteň. Potom sa zrazu objaví postava, ktorá si povie: ‚Nemám záujem‘, a zrazu to ide proti všetkému, čo sme si stanovili. Je to tak trochu proti našim pravidlám. Samozrejme, uznávame, že Faramir by sa nezachoval tak ako Boromir, a že napokon v sebe nájde silu povedať: ‚Choď! Máš svoje poslanie a ja to chápem.‘ Chceli

sme to oproti knihe trochu zamotať a dramatizovať, aby tam bolo viac napätia než v knihe“ (Thompson, 2007, s. 69).

V súbore scén dochádza k **modulácii**, **modifikácii** a **mutácii**. Zistili sme, že v danom súbore scén nastáva akési vzájomné dotváranie posunov – kvôli **dramatizácii** Faramira dochádza k **pridaniu**, čo vedie ku **klimaxácii**. Podľa dôkazu uvedeného v predošlom odseku zisťujeme, že režisér vo filme pretvoril Faramirovu osobnosť so zámerom zachovať logickú súdržnosť v zmysle narastajúcej moci Prsteňa. Domnievame sa, že najmä **pridaním** a potencionálne aj **zmenou poradia udalostí** došlo k spomaleniu dejovej línie Froda a Sama. V opačnom prípade by príbeh vo filme časovo plynul na princípe knihy a hrdinovia by pravdepodobne dosiahli až úroveň príbehu obsiahnutú v knižnej kapitole „Schody do Cirith Ungolu“. Tam sa však končí štvrtá kniha druhého zväzku a domnievame sa, že tento časový posun pre potreby celistvého ukončenia deja druhého filmu spôsobil režisér vedome.

Záver

V štúdiu sme sa zaoberali intersemiotickou analýzou druhej časti knižnej trilógie *Pán prsteňov: Dve veže* a jej filmovej adaptácie z roku 2002 od režiséra Petra Jacksona.

Cieľom štúdie bolo aplikovať adaptačné posuny Kateriny Perdikakiovej a prostredníctvom komparatívnej analýzy zistiť, prečo a k akým významným zmenám pri adaptácii došlo. Vzhľadom na poznatky, ktoré sme prostredníctvom analýzy zaznamenali, prehlasujeme, že cieľ sme splnili. V štúdiu sme zdefinovali nový typ posunu, a tým aj doplnili adaptačný model Kateriny Perdikakiovej, ktorý sa nám podarilo aplikovať na súbory vybraných scén. V súboroch scén, ktorých analýzou sme sa v štúdiu zaoberali, sme zaznamenali veľké množstvo posunov zo spomínaného adaptačného modelu, pričom novovzniknutý posun „klimaxácia“ sme zaznamenali v každom spomínanom súbore scén. Je však nutné poznamenať, že pri komparatívnej analýze iných porovnávaných diel rôznych žánrov a charakteru deja v porovnaní s dielom porovnávaným v tejto štúdiu sa môže relevancia klimaxového posunu značne znížiť až úplne zaniknúť.

V analýze sa najčastejšie vyskytovali „modifikačné“ posuny, pričom najčastejším posunom bola „alterácia“ na úrovni *výstavby deja*. Taktiež sme zaznamenali veľké množstvo „modulačných“ posunov (najmä „amplifikáciu“ a „elipsu“) a zopár prípadov „mutačných“ posunov. V analýze sme ani raz nepoužili posuny ako „obmena narácie“, „zámena narácie za monštráciu“, „mutačné posuny“ na úrovni naratívnych techník a „erotizáciu“, pretože to vzhľadom na charakter analyzovaných súborov scén a diela nebolo potrebné.

Literatúra

Primárne zdroje

- JACKSON, P. 2002. *Pán prsteňov: Dve veže*. [film]. New Line Cinema, 2002. Dostupné na Max (HBO Max).
- TOLKIEN, J. R. R. 1954. *Pán Prsteňov: Dve veže*. Bratislava: Slovart, 2001. 375 s. ISBN 80-7145-607-1.

Sekundárne zdroje

- MALÝ, S. 2023. *Porovnanie literárnej predlohy Pán prsteňov: Dve veže s filmovým spracovaním Petera Jacksona (intersemiotický preklad)* [bakalárska práca]. Banská Bystrica: Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2023, 47 s.
- JAKOBSON, R. 1959. On Linguistic Aspects of Translation. In: *On Translation*. England: Harvard University Press, 1959, s. 232 – 239. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.4159/harvard.9780674731615.c18>>
- PERDIKAKI, K. 2017. Towards a model for the study of film adaptation as intersemiotic translation. In *inTRAlinea* [online]. 2017. [cit. 2023-05-25]. Dostupné na internete: <https://www.intralinea.org/specials/article/2246>
- THOMPSON, K. 2007. *The Frodo Franchise: The Lord of the Rings and Modern Hollywood*. London: University of California Press, Ltd., 2007, 431 s. ISBN 978-0-520-24774-1.

KRITIKA PREKLADU VIDEOHRY WARCRAFT 3

Martin Feník

Školiteľka: doc. PhDr. Miroslava Gavurová, PhD.

martinesebastian.fenik@smail.unipo.sk

The paper “The Translation Criticism of the Video-Game Warcraft 3” zeroes in on the localisation of a 22-year-old video game into Czech. There is only one academic thesis aimed at the quality of the Czech translation of the video game. The paper consists of three chapters, of which the first targets the Czech translation of proper nouns, the second focuses on translation shifts and misinterpretations in the translation, the third focuses on the texts omitted by the team of translators. Only few aspects of the translation were chosen for this paper, as the work would be vast if the whole translation would be researched.

Keywords: audiovisual translation, localisation, video-game translation criticism, Warcraft 3

Úvod

*Warcraft 3: Reign of Chaos*⁴ a *Warcraft 3: The Frozen Throne*⁵ sú dva diely úspešnej strategickej videohry *Warcraft 3* vytvorené americkou spoločnosťou zameranou na videohry *Blizzard Entertainment, Inc.*

Prvý diel *Warcraft 3: Reign of Chaos* spočiatku nadväzuje na predchádzajúci diel, *Warcraft 2: Beyond the Dark Portal*, v ktorom sa ľuďom podarilo uzavrieť temný portál vytvorený orkami, čím na svojej planéte Azeroth uväznili všetkých orkov, ktorým sa nepodarilo prejsť portálom na svoju domovskú planétu Draenor. Po rokoch sa však roztrúsení orkovia organizujú pod vedením nového vodcu, čo ľudia vnímajú ako hrozbu. Ľudia však ostávajú slepí voči omnoho väčšej hrozbe – invázii démonov Plamennej Légie.

Druhý diel *Warcraft 3: The Frozen Throne* nadväzuje na prvý diel niekoľko mesiacov po porážke Plamennej Légie spojenými silami všetkých národov na Azerothe. V tomto diele sa dozvedáme, že Kráľ Lichov⁶, pôvodne sluha Plamennej Légie, zradil jedného

⁴ Možno preložiť ako „Vláda chaosu“.

⁵ Možno preložiť ako „Ľadový trón“.

⁶ Čítaj [ličov].

z veliteľov Plamennej Légie, ktorý sa mu za to chce pomstiť, a s úmyslom zlikvidovať ho využije bývalého spojenca Plamennej Légie na Azerothe.

Kritickú analýzu prekladu tejto videohry som si vybral, pretože v prekladateľských kruhoch v akademickom prostredí existuje na túto konkrétnu tému iba jedna práca⁷. K videohre som sa vrátil po istom čase, diapazón mojich lingvistických znalostí bol širší, a tak som si v preklade začal všímať rôzne chyby a preklepy v cut scénach⁸ a dialógoch. V rozhovore s Mirkem Papežem (2002) sa uvádza, že česká verzia vznikala súčasne s americkým originálom a viackrát sa stalo, že Blizzard zmenil hru od základov, a tak tím prekladateľov a aj dabéri museli danú pasáž opäť preložiť či znova nadabovať. Preto sa núka otázka, či niektoré preklady nepochádzajú zo starších, neoficiálnych verzií.

V úvode chcem poznamenať, že k videohre nevyšiel slovenský preklad; hral som ju v češtine a uvedené chybné české preklady dopĺňam vlastným prekladom.

1. Vlastné mená⁹

Tím českých prekladateľov mal veľa možností, ako preložiť vlastné mená doslovne, no rozhodli sa ponechať anglické výrazy. V porovnaní s českými prekladmi kníh zo sveta World of Warcraft sú vlastné mená takisto ponechané v anglickej podobe, no v poznámkach pod čiarou je uvedený ich český ekvivalent. Ide o mená ako napríklad Geldor Earthfire, Durn Harpyslayer, Anthis Sunbow alebo Flameseeker¹⁰. Vo videohre som však našiel zopár výnimiek, napríklad Aggronor Mocný, Jarin Životabudič, Damien Obránce alebo Ashnobe Orkovrah^{11 12}.

V nasledujúcom prípade však na strane tímu prekladateľov došlo k neporozumeniu textu. REXXAR¹³ prichádza do Orgrimmaru¹⁴ doručiť Thrallovi¹⁵ dôležitú správu, ktorú mu zveril padlý bojovník Mogrin.

⁷ POTŮČKOVÁ, D. Kvalita českého překladu Warcraftu III.

⁸ Cut scéna (v anglickom origináli *cinematic cut-scene*) je krátke video vytvorené pomocou enginu (nástrojov a grafickej stránky) samotnej hry.

⁹ Celý zoznam mien postáv vo Warcrafte 3 možno nájsť tu: https://www.reddit.com/r/warcraft3/comments/eewtxn/list_of_all_the_races_tavern_heroes_names_from/.

¹⁰ Voľné preklady: Zemný oheň, Zabijak harpyí, Slnčný luk, Hľadač plameňa.

¹¹ V anglickom origináli Aggronor the Mighty, Halahk the Lifebringer, Magroth the Defender, Dagren the Orcslayer.

¹² V troch zo štyroch uvedených príkladov možno vidieť, že tím českých prekladateľov preložil celé mená.

¹³ Pán šeliem, potulný bojovník žijúci v divočine medzi zvieratami.

¹⁴ Hlavné mesto orkov.

¹⁵ Veliteľ Hordy, t. j. orkov.

Originálny text v angličtine	Český/ Slovenský preklad	Môj návrh
Thrall: Shore up those supports! When the razorwinds kick up again, they'll tear those roofs right off!	Thrall: Podepřete ty vzpěry! Jestli přijde znovu takový nápor větru , přijdeme o tu střechu úplně!	Thrall: Podoprite tie vzpery! Ak znova prídu prasací muži , prídeme o tú strechu úplne!
	Thrall: Podoprite tie vzpery! Ak príde znova taký nápor vetra , prídeme o tú strechu úplne!	

Hoci podľa cut scény by bolo vhodné preložiť *the razorwinds* ako *nápor vetra*, keďže hráč vidí peónov¹⁶ opravovať konštrukciu, Thrall vo svojej výpovedi odkazuje na tzv. prasacích mužov, ktorí žijú v okolí mesta a útočia naň alebo na okoloidúcich. Preto by vhodnejší preklad znel: *Ak znova prídu prasací muži...* Ak však vezmeme do úvahy, že tím prekladateľov mal k dispozícii iba text bez prístupu k samotnej videohre, aby videli prostredie, v ktorom sa dialógy uskutočňujú, aj verzia prekladateľov s *náporom vetra* je prijateľná.

2. Posuny v preklade

Uther the Lightbringer¹⁷ sa stretáva s obrazom¹⁸ pána mečov¹⁹, ktorý sa mu vyhráža. Keď medzi nimi dôjde k boju, obraz zmizne.

Originálny text v angličtine	Český/ Slovenský preklad	Môj návrh
Uther: It was only a mirror image. Damn it, what are these curs up to?	Uther: To byl jen obraz. K čertu s tím, co měly ty kletby znamenat?	Uther: To bol iba prelud. Dočerta, čo majú tí psi v pláne?
	Uther: To bol iba obraz. Dočerta, čo mali tie kliatby znamenat?	

V tomto dialógu pravdepodobne došlo len k preklepu a prekladatelia si zamenili výraz *curs* (vo význame *pes – kríženec s agresívnym správaním*²⁰) s výrazom *a curse* (v preklade *kliatba*). Preto by som zvolil preklad *čo majú tí psi v pláne?*

¹⁶ Orkská pracovná sila.

¹⁷ Najmocnejší ľudský paladin, zakladateľ Rádu Striebornej Ruky.

¹⁸ Kúzlo Obraz (v anglickom origináli Mirror Image) umožňuje svojmu zosielateľovi vyvolať obraz samého seba.

¹⁹ V anglickom origináli Blademaster, pán mečov, je obratný orkský bojovník zručný v boji.

²⁰ Podľa Oxford Advanced Learner's Dictionary.

Arthas²¹ bráni mesto Hearthglen pred vojskami nemŕtvych, až kým mu nepríde na pomoc Uther the Lightbringer s rytiermi. Nemŕtvi chcú rozšíriť svoju nákazu, ktorá mení živých na nemŕtvych, prostredníctvom infikovaného obilia, ktoré rozvážajú do ďalších obcí, aby tak posilnili svoje vojská. Arthasovi sa túto karavánu s obilím²² podarí zastaviť.

Originálny text v angličtine	Český/ Slovenský preklad	Môj návrh
Arthas: I just pray that the grain hasn't reached any more villages.	Arthas: Modlil jsem se, aby se obilí nedostalo do dalších vesnic.	Arthas: Len sa modlím, aby sa obilie nedostalo do ďalších obcí.
	Arthas: Modlil som sa, aby sa obilie nedostalo do ďalších obcí.	

Ak vezmeme do úvahy, že infikované obilie sa dostáva iba do obcí zobrazených na mape v danej misii,²³ preklad tímu prekladateľov, *Modlil jsem se, aby se obilí nedostalo do dalších vesnic*, by bol správny. Podľa originálneho textu však možno usúdiť, že infikované obilie sa rozváža naprieč obcami aj mimo misie, preto je výstižnejší preklad: *Len sa modlím, aby sa obilie nedostalo do ďalších obcí*.

Medzi Arthasom a Slnecnou studňou²⁴ stojí už iba hlavné mesto Vysokých²⁵ elfov Silvermoon City²⁶. Pred záverečným útokom za Arthasom príde Tichondrius²⁷.

²¹ Syn kráľa Terenasa II, vládca Lordaeronu.

²² Nasledujúci prejav je možné počuť, iba ak sa hráčovi podarí zastaviť karavánu s infikovaným obilím. Táto úloha je dobrovoľná, čiže hráč môže dovoliť, aby karavána nakazila všetky dediny na mape v danej misii, čím nemŕtvi získajú priestor na tretiu základňu a hráč tak musí čeliť väčšej hrozbe.

²³ Kampaň za ľudí, piata misia: Pochod Pohromy.

²⁴ Zdroj magickej sily Vysokých elfov.

²⁵ Tento prívlastok odkazuje na vznešenosť elfov, nie na ich výšku. Po zničení Slnecnej studne sa Vysokí elfovia premenovali na Krvavých elfov. Odkaz na krv slúži ako pamiatka na padlých elfov, keď Arthas obsadil Quel'thalas.

²⁶ Možno preložiť ako *Mesto Strieborného mesiaca* (v takejto podobe ho uvádza aj postava Sylvanas Windrunner, keď sa snaží zabrániť Arthasovi v jeho invázii do Quel'thalasu).

²⁷ Vodca pánov strachu, v anglickom origináli Dreadlord, vampirických bojovníkov s mocnými temnými schopnosťami a tiež so schopnosťou ovládať mysle druhých.

Originálny text v angličtine	Český/ Slovenský preklad	Môj návrh
<p>Tichondrius: „You’ve done well... so far. But the true test still lies before you.“</p> <p>Arthas: „I was wondering when you’d show up.“</p> <p>Tichondrius: „I am here to ensure you do your job, little human. Not do it for you.“</p>	<p>Tichondrius: „Zatím sis vedl dobře, ale skutečná zkouška tě teprve čeká.“</p> <p>Arthas: „Divil bych se, kdybys mi odhalil jaká.“</p> <p>Tichondrius: „Jsem tu abych si pojistil, že splníš svůj úkol, mrzký člověče, ne že se budeš starat o sebe.“</p>	<p>Tichondrius: Zatiaľ sa ti darilo dobre, ale skutočná skúška je ešte len pred tebou.“</p> <p>Arthas: „Už som rozmýšľal, kedy sa ukážeš.“</p> <p>Tichondrius: „Som tu, aby som sa uistil, že splníš svoju úlohu, mrzký človeče, nie spraviť ju za teba.“</p>
	<p>Tichondrius: „Zatiaľ sa ti darilo dobre, no skutočná skúška je ešte len pred tebou.“</p> <p>Arthas: „Čudoval by som sa, ak by si mi prezradil aká.“</p> <p>Tichondrius: „Som tu, aby som sa uistil, že splníš svoju úlohu, mrzký človeče, nie, že sa budeš starať o seba.“</p>	

Výraz *wondering* má v tomto dialógu skôr význam *rozmyšľať*, než *diviť sa*. Taktiež *show up* neznamena *prezradiť/odhaliť*, ale *ukázať sa*. Arthas v skutočnosti vraví: *Už som rozmýšľal, kedy sa ukážeš*. Veta *Not do it for you* by tak mala znamenať *Nie spraviť ju za teba*. Tím prekladateľov sa však zrejme rozhodol pohrať sa s týmto dialógom, v ktorom chceli zdôrazniť vzťah medzi Arthasom a Tichondriusom. Ten sa stal apatickým po tom, čo Kel’thuzad vyjavil Arthasovi pravdu o pánoch strachu, ktorým je aj Tichondrius.

Za Arthasom prišiel kráľovský posol s dekrétom o okamžitom návrate do Lordaeronu. Keďže Arthas s Muradinom²⁸ boli na obchôdzke, dekrét prebral kapitán.

Originálny text v angličtine	Český/ Slovenský preklad	Môj návrh
<p>Captain: We’re just to pick up and leave?</p>	<p>Kapitán: Sotva jsme přijeli a už máme odjet?</p>	<p>Kapitán: To sa jednoducho máme zbaliť a odísť?</p>
	<p>Kapitán: Sotva sme prišli a už máme odísť?</p>	

²⁸ Trpasličí bojovník s kladivom a sekerou, Arthasov bývalý mentor v bojovom umení.

V tomto prípade tím prekladateľov pochopil *just* ako príslovku času, no v tejto výpovedi má slovo *just* postavenie častice vo význame *jednoducho*. Správny preklad by preto mal znieť: *To sa jednoducho máme zbalíť a odísť?*

Originálny text v angličtine	Český/ Slovenský preklad	Môj návrh
<p>Arthas: So, you're not upset about me killing you that one time?</p> <p>Kel'thuzad: Don't be foolish. The Lich King told me how our encounter would end.</p>	<p>Arthas: Takže ty se na mně nehněváš za to, že jsem tě poprvé zabil?</p> <p>Kel'thuzad: Nebuď bláhový. Král Lichů mi řekl, jak by naše setkání mohlo skončit.</p>	<p>Arthas: Takže ty sa na mňa nehneváš za to, že som ťa prvýkrát zabil?</p> <p>Kel'thuzad: Nebuď hlúpy. Král Lichov mi povedal, ako naše stretnutie skončí.</p>
	<p>Arthas: Takže ty sa na mňa nehneváš za to, že som ťa vtedy zabil?</p> <p>Kel'thuzad: Nebuď hlúpy. Král Lichov mi povedal, ako by naše stretnutie skončilo.</p>	

Arthasovi sa pomocou Slnčnej studne podarilo oživiť nekromancera Kel'thuzada, s ktorým v minulosti bojoval a ktorého porazil. Po oživení Kel'thuzad oboznámil Arthasa s plánmi ich pána.

Kel'thuzad tvrdí Arthasovi, že Král Lichov mu povedal, ako boj medzi ním a Arthasom dopadne. V Kel'thuzadovej výpovedi vystupuje výraz *would*, čo môže znamenať *by*, ale zároveň môže ísť o minulý čas od slovesa *will*, vyjadrujúce budúci čas. Kel'thuzadova výpoveď obsahuje nepriamu reč, preto je v tomto prípade správne použitie *minulého času od slovesa will*. Správne teda Kel'thuzad vraví, že *Král Lichov mu povedal, ako ich stretnutie skončí*, na čo mu Arthas odvetí *Král Lichov vedel, že ťa zabijem?* Dialóg pokračuje.

Princ Kael'thas a Lady Vashj po úspešnej porážke armády nemŕtvych, ktorá ohrozovala Kael'thasovu družinu, vedú dialóg o Kael'thasovej budúcnosti a o budúcnosti jeho ľudu.

Originálny text v angličtine	Český/ Slovenský preklad	Môj návrh
Kael'thas: We've been cut off from our power, from our birthright!	Kael'thas: Od naší síly jsme byli odříznuti už při narození!	Kael'thas: Boli sme odrezaní od našej sily, od nášho dedičstva!
	Kael'thas: Od našej sily sme boli odrezaní už od narodenia!	

Po zničení Quel'thalasu a Slnčnej studne sú Vysokí elfovia výrazne oslabení a hľadajú nový zdroj sily. Preklad výrazu *birthright* ako *už od narodenia* nie je adekvátny ani z hľadiska kontextu, keďže Princ Kael'thas a tí, ktorí prežili zničenie ich rodnej zeme, ešte predtým disponovali magickou silou. V tomto prípade je preklad *birthright* ako *dedičstvo* vhodnejší.

3. Vynechanie textu

V nasledujúcich troch prípadoch priblížime, kde a ako tím prekladateľov vynechal text.

Arthas zhromaždil svoje vojsko a vyrazil do Northrendu²⁹ polapiť pána strachu Mal'Ganisa, ktorý ohrozoval jeho ľud a Arthas chce jeho hrozbu ukončiť.

Originálny text v angličtine	Český/ Slovenský preklad	Môj preklad
Captain: This is a Light-forsaken land, isn't it? You can barely even see the sun! This howling wind cuts to the bone and you're not even shaking. Milord, are you alright?	Kapitán: Není tohle Světlem ³⁰ opuštěná země? Stěží je vidět slunce.	Kapitán: Nie je toto Svetlom opustená krajina? Sotva je vidieť slnko. Ten silný vietor preniká do kostí a vy sa ani nestrasiete. Pane, ste v poriadku?
	Kapitán: Nie je toto Svetlom opustená krajina? Sotva je vidieť slnko.	

Arthas sa po Mal'Ganisovom vyčíňaní v jeho rodnej zemi chce za každú cenu pomstiť; pomsta sa stala jeho hnacím motorom, a to sa prejavuje aj na jeho duševnom

²⁹ Krajina na severnom póle planéty pokrytá ľadom.

³⁰ Svetlo s veľkým začiatočným písmenom, pretože odkazuje na jednu zo šiestich kozmických síl vo svete Warcraftu. *Světlem opuštěná země* znamená, že v Northrende Svetlo nemá žiadnu moc a podľa príbehu World of Warcraft je doménou síl Prázdnoty a Smrti; z hráčskeho pohľadu vidieť zmrznutú, zasneženú krajinu. Ďalšími kozmickými silami sú Prázdnota (Void), Život (Life), Smrť (Death), Peklo (Fel) a Tajomno (Arcane).

a fyzickom zdraví. Všímajú si to aj Arthasovi vojaci. Opis jeho stavu vzhľadom na príbeh hry považujem za dôležitý, preto by som zvýraznenú časť nevynechával. Dialóg pokračuje.

Rexxar a jeho družina, ktorú počas kampane zhromaždil, pomohli vodcovi orkov Thrallovi zahnať hrozbu ľudí z Klanu Kul Tiras, ktorí nezabudli na zlo, aké orkovia napáchali v minulosti, a stále ich vnímajú ako hrozbu. Po poslednej víťaznej bitke, obliehaní Theramoru, Thrall ponúka Rexxarovi, aby žil s jeho ľuďom.

Originálny text v angličtine	Český/ Slovenský preklad	Môj preklad
<p>Rexxar: I appreciate your offer, Thrall. But I am Mok’Nathal – a wanderer. I belong in the wilds, amidst the beasts and elements of the land. But know this, brother: I will always be a part of the Horde. I will always be there when you need me. Farewell.</p>	<p>Rexxar: Vždy budu patriť k Hordě. Vždy budú s ní, když mě bude potřebovat. Sbohem.</p>	<p>Rexxar: Vážim si tvoju ponuku, Thrall. Ale ja som z Mok’Nathal – som pútnik. Patrím do divočiny, medzi zvieratá a duchov zeme³¹. Ale jedno vedz, brat môj: Vždy budem súčasťou Hordy. Vždy keď ma budete potrebovať, budem tu. Zbohom.</p>
	<p>Rexxar: Vždy budem patriť k Horde. Vždy budem s ňou, keď ma bude potrebovať. Zbohom.</p>	

Rexxar odmieta Thrallovu ponuku a zvolí si život pútnika v divočine tak ako predtým. Z pohľadu hráča, ktorý hral najskôr českú verziu Warcraftu 3 sa môže zdať, že tím českých prekladateľov svoj preklad zanedbal, keďže kampaň za orkov sa ku koncu zdá menej prepracovaná a Blizzard ju chcel čo najskôr ukončiť. Preto by som zvýraznenú časť nevynechával.

Maiev Shadowsong³² je na stope Illidanovi Stormragovi,³³ ktorého desaťtisíc rokov strážila vo väzení a ktorému na slobodu pomohla Tyrande Whisperwind. Maiev chce Illidana opäť zavrieť do väzenia.

³¹ Preklad *duchov zeme* som zvolil, pretože orkovia boli – a po vymanení sa spod vplyvu démonov znova sú – duchovne založený národ vyznávajúci duchov základných živlov: zeme, vzduchu, vody a ohňa, a svojich predkov a zem okolo seba mali vždy v úcte.

³² Strážkyňa, obratná bojovníčka schopná vstupovať a vystupovať z boja.

³³ Pôvodne mág, neskôr lovec démonov, Illidanovým cieľom je získať čo najväčšiu moc a zničiť Plamennú Légiiu.

Originálny text v angličtine	Český/ Slovenský preklad	Môj preklad
Naga warrior: Quickly, you fools! The ships must be burned. The master doesn't wish to be followed.	Nagijský stoupenec: Spěchejte, hlupáci! Ty lodě musí shořet.	Nagijský bojovník: Rýchlo, hlupáci! Tie lode musia zhorieť. Pán si nepraje, aby bol prenasledovaný.
	Nagijský bojovník: Rýchlo, hlupáci! Tie lode musia zhorieť.	

V tomto prípade vynechanie vety *The master doesn't wish to be followed* v českom preklade nepredstavuje nijaký problém, pretože hráč v cut scéne vidí, že Illidan nastupuje na loď a odpláva preč, zatiaľ čo jeho nagovia³⁴ sa snažia zničiť všetky zvyšné plavidlá v prístave. Z toho vyplýva, že Illidan nariadil nagom znemožniť Maiev a jej družine pokračovať v prenasledovaní.

Záver

V tejto práci som sa zamerlal na kvalitu prekladu pôvodnej hry *Warcraft 3: Reign of Chaos* a jej rozšírenia *Warcraft 3: The Frozen Throne*. Už v procese zhromažďovania materiálu som vedel, že vo svojej práci neobsiahnem všetky problémy týkajúce prekladu spomínanej videohry, keďže by sa stala veľmi obsiahlou. V hre by sa dalo poukázať na všetky aspekty jej prekladu: idiómy, hlášky, dialógy, názvy misií a máp. Hráč, ktorý disponuje verziou hry s českým prekladom, môže nadobudnúť pocit, že sleduje iný príbeh ako ten, ktorý pozná anglický originál.

Čo sa týka dabingu, či už pôvodnej hry alebo rozšírenia, českí dabéri odvodili lepšiu prácu, pretože sa do svojich rolí vžili lepšie ako anglickí dabéri. Českí dabéri dokázali vyjadriť emócie, keď to bolo potrebné, zatiaľ čo tí anglickí mali monotónny prejav bez vyjadrenia emócií.

Napriek chybám vyskytujúcim sa v českom preklade by som hráčom odporúčal zahrať si videohru v oboch jazykoch a vytvoriť si vlastnú preferenciu. Tou mojou je česká verzia hry, pretože mi vyhovuje živosť dialógov a hlášok.

³⁴ Nagovia sú hadí ľudia, ktorí pôvodne patrili medzi Nočných elfov (v anglickom origináli *Night Elves*, no tím českých prekladateľov zvolil pomenovanie *Temní elfové*), ktorí boli pohltení Studňou večnosti, zdrojom moci Nočných elfov, keď ich kráľovná Azshara paktovala s padlým titánom Sargerasom a jeho Plamennou Légiou.

Literatúra

- Adamos CZ [@adamosikX]. *Warcraft III: Reign of Chaos HD Film CZ*. Online, video. 2023-12-17. Dostupné na: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=Py6GXb5ja9o>
- Adamos CZ [@adamosikX]. *Warcraft III: Frozen Throne HD Film CZ*. Online, video. 2023-12-17. Dostupné na: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=wIm0wIVOREo>
- Ammoniak [@AmmoniakGaming]. *All Warcraft 3 Cutscenes and Cinematics – Pre Wow*. Online, Video. 2023-12-17. Dostupné na: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=Ilz4lgxlLHw>
- HORNBY, A. S., 2000. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Oxford: Oxford University Press, 2000, 1540 s. ISBN 0 19 431 585 1
- Redakce Games.cz., 2002. *Rozhovor o české lokalizaci Warcraft III* [online]. [cit. 2024-01-09] Dostupné na: <https://games.tiscali.cz/rozhovor/rozhovor-o-ceske-lokalizaci-warcraft-iii-51946>
- RUSZNÁK, E., 1997. *Slovensko-anglický a anglicko-slovenský prekladový slovník*. Žilina: KNIŽNÉ CENTRUM, 1997, 330 s. ISBN 80-88723-67-1
- Zapaříme CZ [@Diesselcz]. *Warcraft 3 Reign of Chaos kampaň*. Online, video. 2023-12-17. Dostupné na: YouTube, <https://www.youtube.com/playlist?list=PLwHsZTH11GA5hKid2uU8LvaMNIhoYU6PM>

PÁR SLOV O DOSLOVE A VERZII

Občianske združenie DoSlov vzniklo v roku 2019 ako odpoveď na potrebu fungujúcej organizácie, ktorá by spájala literárnych prekladateľov a prekladateľky, redaktorov a redaktorky. Pojem „literárny preklad“ bol zvolený zámerne, aby (na rozdiel od pojmu „umelecký“) zahŕňal všetky žánre prekladovej literatúry, napríklad aj populárno-náučnú či motivačnú, a zároveň aby bolo jasné, že DoSlov sa nezameriava na audiovizuálny preklad, ktorý takisto spadá do umeleckého prekladu, no má vlastné špecifiká.

Základnou myšlienkou DoSlovu je spájať ľudí pracujúcich v oblasti knižného prekladu s cieľom zviditeľňovať ich prácu, vyjednávať lepšie pracovné podmienky, informovať, vzdelávať (sa).

V rámci zviditeľnenia sa združenie zaregistrovalo a spustilo webovú stránku doslov.sk. Okrem článkov o preklade a redakcii literatúry prináša informácie o grantových schémach pre vydavateľov či štipendiách pre prekladateľov, informuje o svojich aktivitách, novinkách a podobne. Významnou súčasťou stránky je zoznam prekladateľov a prekladateľiek, redaktorov a redaktoriek. Táto jedinečná databáza poskytuje členom možnosť vytvoriť si profil s kontaktom na seba, krátkym životopisom a so zoznamom vydaných prekladových či redigovaných titulov, ktorý sa minimálne raz ročne aktualizuje a dopĺňa. Túto možnosť majú všetci riadni členovia, ktorí majú za sebou minimálne jeden vydaný titul, aj adepti, ktorí ešte len aspirujú na prekladanie či redigovanie. Databáza vznikla s cieľom zviditeľniť profesionálov, ktorých kontakty sa dovtedy v rámci knižného sveta posúvali predovšetkým po osobnej linke a vydavateľstvá ich oslovovali na odporúčanie niekoho, s kým už spolupracujú. Teraz si môžu hľadať nových spolupracovníkov podľa jazyka či žánru vo verejne prístupnom zozname a priamo ich kontaktovať. Ukazuje sa, že túto možnosť využívajú čoraz častejšie.

DoSlov má momentálne 74 riadnych členov, 26 adeptov a 3 čestných členov spomedzi výrazných osobností literárneho prekladu. O členstvo sa možno uchádzať vyplnením formulára priamo na stránke a o prijatí rozhoduje výkonný výbor združenia.

V rokoch 2021 a 2022 DoSlov v oblasti vzdelávania sa realizoval sériu workshopov a seminárov Redakčné soboty. Pôvodnú myšlienku osobných stretnutí s redaktorskými osobnosťami nad textami narušila pandémia a soboty sa presunuli do online priestoru, čo sa ukázalo ako vcelku zaujímavé riešenie, pretože umožnilo účasť ľudí z celého Slovenska a dokonca aj zo zahraničia. V rámci workshopov sa prebrali napríklad syntaktické či lexikálno-sémantické problémy prekladu, interpunkcia ako prostriedok

členenia textu, možnosti rodovo vyváženého jazyka, preklad autorského štýlu a idiolektu a podobne. Workshopy viedli redaktori a redaktorky z praxe aj z akademického prostredia: Nataša Holinová, Eva Melichárková, Marián Andričík, Lujza Urbancová, Ivana Hostová a ďalší.

Združenie vzdeláva aj v oblasti autorského práva v spolupráci s autorskou spoločnosťou LITA, účastníci poradní s LITA majú možnosť konzultovať rôzne zmluvné podmienky, otázky licencie a podobne.

Združenie sa od samého začiatku zasadzuje o zlepšovanie pracovných podmienok prekladateľov a redaktorov. V roku 2019 zakladajúce členky zostavili a distribuovali dotazník s otázkami týkajúcimi sa práce literárnych prekladateľov. Zapojilo sa doň 117 respondentov s minimálne jedným publikovaným knižným prekladom (výsledky sú uvedené na stránke združenia). Dotazníkový výskum sa zopakoval na prelome rokov 2021/2022 a tento rok sa plánuje už po tretíkrát. Členky výkonného výboru sa zúčastnili aj pripomienkovania novely autorského zákona, ktorá vstúpila do platnosti v roku 2023 a ktorá okrem iného mala zabezpečiť transparentnejšie a férovejšie odmeňovanie autorov. DoSlov ďalej vstupuje do diskusií s vydavateľmi a zdieľa informácie o dobrých praktikách. Zapája sa do organizovania podujatí venovaných prekladu, ako je napríklad Tranz v Banskej Bystrici a Hieronymove dni na FFUK v Bratislave, zúčastňuje sa literárnych festivalov, ako napríklad Brak či Žilinský literárny festival, prispel prezentáciou o združení aj o časopise Verzia k Zimnej škole prekladu v Banskej Bystrici. Nezabúda však ani na osobné stretnutia na každoročnom prekladateľsko-redaktorskom pikniku či vianočnom večierku v Bratislave.

V roku 2020 začalo združenie vydávať časopis Verzia zameraný na umelecký preklad. Spočiatku vychádzal iba online (casopisverzia.sk), od roku 2022 však vychádza aj v tlačenej forme ako štvrťročník s podporou Fondu na podporu umenia. Prináša preklady beletrie, esejí či spoločenskovedných textov z „veľkých“ i „malých“ svetových literatúr. Každé číslo je venované konkrétnej téme, jazyku či krajine. Napríklad v roku 2021 zostavila literárna vedkyňa Dobrota Pucherová číslo z esejí a rozhovorov (post)koloniálnych autorov z Afriky, Indie a Karibiku, v ktorých odpovedali na otázku, prečo píšu po anglicky; v roku 2022 spisovateľ a prekladateľ Michal Hvorecký predstavil „Nové nemecké literatúry“ a pri výbere ukážok sa zameril na súčasné texty azda trochu „na okraji“, ktoré však vzbudzujú pozornosť čitateľov a získavajú ocenenia; v roku 2023 vzniklo kolektívne zostavené číslo venované „zabudnutej klasike“, teda poviedkam a ukážkam z románov, ktoré v rôznych literatúrach majú svoje pevné miesto a vplyv aj na súčasných autorov, no dosiaľ neboli preložené do slovenčiny.

Za každým číslom stojí okrem zostavovateľa (neraz i dvoch či troch), zodpovedného za výber textov, celý tím prekladateľov a prekladateľiek a, samozrejme,

redakcia časopisu, ktorá všetky texty číta a rediguje. Každé číslo má svoju ilustrátorku či ilustrátora zo Slovenska alebo z danej krajiny – spomínané „Nové nemecké literatúry“ ilustrovala nemecká spisovateľka a ilustrátorka Lana Lux. Ilustrácie väčšinou vznikajú „na mieru“ k prekladom, ale existujú aj výnimky – napríklad do „Zabudnutej klasiky“ sa dostali „staré“ ilustrácie od Oresta Dubaya a Kamily Štanclovej, ktoré sa kedysi objavili v detektívke či literárnej klasike.

Okrem ťažiskových prekladov ponúka Verzia aj ďalšie rubriky, ktorými zviditeľňuje prekladateľskú komunitu a reflektuje vydané preklady. V rubrike Inkubátor dostávajú priestor nové prekladateľské talenty pod supervíziou skúsenejších, v Nových knihách píše prekladatelia a prekladateľky o svojich práve vydaných tituloch, v KonVerzácii sa predstavujú významné prekladateľské osobnosti.

DoSlov v spolupráci s Mestskou knižnicou v Bratislave pravidelne organizuje podujatie nazvané Verzia naživo, v rámci ktorého zostavovatelia s prekladateľmi či autormi predstavujú najnovšie číslo časopisu. Tieto podujatia majú za cieľ nielen popularizovať literárny preklad a literatúry, ktoré sú na Slovensku málo známe, ale aj stmelovať a prepájať literárnu a prekladateľskú komunitu, keďže sa na nich stretávajú odborníci na literatúru a jazyk danej krajiny i študentstvo či adepti na literárny preklad z daného jazyka.

Od roku 2024 je DoSlov členom nadnárodnej organizácie CEATL, ktorá združuje asociácie literárnych prekladateľov z dvadsiatich siedmich európskych krajín. Posilnenie spolupráce so zahraničnými prekladateľskými organizáciami prinesie nové informačné zdroje a možnosti vzdelávania v oblasti zlepšovania postavenia literárnych prekladateľov.

Lucia Halová

II. ČASŤ

ROZHOVORY

PREKLADATEĽSKÝ BLOK

V prekladateľskom bloku sme sa rozprávali s Mariannou Bachledovou z Katedry anglistiky a amerikanistiky FF UMB, Paulínou Šedíkovou Čuhovou z Katedry germanistiky FF UMB a Barborou Vinczeovou z Katedry anglistiky a amerikanistiky FF UMB.

1. Ako ste sa dostali k prekladu umeleckých textov? Zúčastnili ste sa Prekladateľskej univerziády? Ako by sme my, študentky a študenti, mali postupovať, aby sme získali rovnakú príležitosť?

Marianna: K prekladu umeleckých textov som sa dostala tak, že kolegovi Martinovi Kubušovi sa nepáčila kniha, ktorú mu Tatran ponúkol, a opýtal sa ma, či by som ju nechcela preložiť ja. Študentstvo sa k prekladu kníh môže dostať tak, že bude podávať dobré výkony na seminároch a zúčastňovať sa podujatí, kde sa zoznami s ľuďmi z branže. Ak vám to ide, niekto si vás všimne. Väčšinou to býva tak, že vás do vydavateľstva odporučí skúsenejší kolega a zaručí sa za vás. Okrem toho je dobré, keď máte čo ukázať (napríklad výhru v univerziáde alebo kratšie preklady v časopisoch).

Paulína: K prekladu umeleckých textov som sa dostala vďaka láske k literatúre a snahe porozumieť textu čo najlepšie. Prekladateľskej univerziády som sa nikdy nezúčastnila, myslím, že vtedy neexistovala v takej podobe ako dnes, a ak áno, v rámci štúdia som sa o nej nedozvedela. Študentky a študenti sa v súčasnosti môžu dostať k prekladu ľahšie ako kedysi – vďaka možnostiam, ktoré majú prostredníctvom množstva časopisov a vydavateľstiev. Treba si vybrať zaujímavý text, nabrať odvahy, preložiť ho a poslať. Odpovede síce často bývajú negatívne, ale ak redakcia zhodnotí kvalitu preloženého textu, je to vynikajúce zrkadlo. Vyskytujú sa však aj pozitívne odpovede. Netreba sa báť, ale stále skúšať. Prekladateľská univerziáda je napríklad skvelý odrazový mostík.

Barbora: K prekladu umeleckých textov som sa dostala najmä cez kontakty, kolegyně vo vydavateľstve a kolegyně, ktoré už prekladali. Prekladateľskej univerziády som sa zúčastnila, no neúspešne. Povedala by som, že študentky a študenti sa k prekladu dostanú tak, že budú rozvíjať svoje kontakty, preložia niečo v rámci dobrovoľníckej činnosti či praxe, prípadne začnú pracovať s kolegyňou/kolegom s väčšími skúsenosťami.

2. Je vôbec možné vybrať si vo vydavateľstvách autora a knihu?

Marianna: Vo veľkých vydavateľstvách veľmi nie. Tie posielajú skautov na veľtrhy a pri kupovaní práv na preklad a vydanie knihy musia zvažovať rôzne faktory, v neposlednom rade náklady a potenciálny zisk. Pred takýmto rozhodnutím sa na knihy vypracúvajú recenzné posudky. V menších vydavateľstvách je to väčší „punk“, tam sa to môže podariť, ale ani zďaleka to nie je pravidlo. Na to, aby vás niekto počúval, vás musí poznať a dôverovať vášmu úsudku.

Paulína: Myslím si, že je. Väčšinou to funguje u etablovaných prekladateľov a prekladateľiek. Poznám však aj viacero prípadov, keď práve mladí začínajúci prekladatelia a prekladateľky objavili nový, veľmi zaujímavý text pre slovenské čitateľstvo.

Barbora: To je skôr otázka na konkrétne vydavateľstvo. Mám skúsenosť s odmietnutím knihy, keď mi nesedí alebo ju nestíham preložiť. Vydavateľstvo som oslovovala s konkrétnou knihou zatiaľ len raz a výsledok ešte neviem, hoci reagovalo veľmi príjemne a ústretovo. Nie vždy však záleží iba na názore vydavateľstva a do úvahy treba vziať aj externé faktory.

3. Čo vás na umeleckom preklade najviac baví?

Marianna: Je to intelektuálna zábava, knihu pri preklade čítate úplne iným spôsobom, ako keď ju čítate len tak pre seba.

Paulína: Najviac ma na ňom baví možnosť a sloboda ponoriť sa do fiktívnych svetov, prepožičať im svoj hlas a kúsok zo seba. Najsť spoločný krok s autorkou či autorom príbehu a pritom nestratiť jeho/ju a ani seba.

Barbora: Medzi moje obľúbené dôvody patrí nekonečná kreativita. Ako prekladateľka sa musím vžiť do „spisovateľskej duše“ autorky/autora a okrem významu zachytiť aj jej/jeho štýl. Najviac sa mi to páči pri humore a sarkazme, slovných hračkách či všetkom, kde sa človek musí s textom „pohrať“.

4. Je dôležité stať sa členom združenia, ako je napríklad DoSlov? Aký prínos to ponúka?

Marianna: Som členkou dvoch združení, ktoré ZŠP podporili, DoSlov a Slovenská asociácia prekladateľov a tlmočníkov. Prínosom profesijných združení je to, že nie ste

sami a máte sa na koho obrátiť, keď potrebujete pomoc. Združenia organizujú ďalšie vzdelávanie, spoločenské udalosti, kde sa zoznamujeme, a na rozdiel od jednotlivcov majú aj istý politický „výtlak“. Sledujú za nás všetkých dianie, upozorňujú nás na to, čo sa deje – napríklad na zmeny v zákonoch, na otváranie grantových výziev, pripomienkujú medzirezortné konania a podobne. Často si navzájom posúvame pracovné ponuky a v databázach týchto združení nás nachádzajú aj samotní klienti. Celkovo to prospieva k budovaniu vzťahov v rámci profesijnej komunity a veľa sa venujeme aj etickým, ekonomickým a sociologickým aspektom tohto povolania.

Paulína: Áno, DoSlov zastrešuje ľudí, ktorí si rozumejú a zdieľajú rovnaké problémy. Komunita zároveň poskytuje „ochranný priestor“, priestor pre komunikáciu a aj veľa cenných rád pre tých, ktorí nestíhajú sledovať napríklad zmeny týkajúce sa grantov, štipendií, autorských zmlúv...

Barbora: Určite je to dôležité – človek sa dostane do zoznamu prekladateľiek/ov, kde ho nájdú potenciálni klienti. Zároveň má pekný profil, ktorý vyzerá profesionálne a odkaz naň si môže dať napr. do podpisu mailu a pod. To, že ide o komunitu ani netreba spomínať – organizuje stretnutia a navyše vydáva časopis *Verzia*.

5. Kde sú podľa vás medzery v oblasti umeleckého prekladu na Slovensku?

Marianna: Napriek tomu, že sa tento druh prekladu vníma ako niečo prestížne, finančné ohodnotenie je smiešne. Keď si zrátam, koľko hodín mi trvá dať knihu do editovateľného formátu, preložiť ju, opraviť, zapracovať redakciu a nakoniec korektúru, robím asi tak za 25 centov na hodinu. Text pritom čítam štyri- až päťkrát. Vydavateľstvo knihu väčšinou nevie zabezpečiť v editovateľnom formáte, a toto by si vydavateľstvá mali vyriešiť s literárnymi agentmi. Než sa pustím do samotného prekladu, zabijem s tým od niekoľkých dní do dvoch týždňov – podľa toho, ako komplikovane bolo zalomené pdf, a čo všetko treba rekonštruovať. Potom dostanem zalomený preklad, v ktorom je na konci register. Musím vyhľadať strany, kde sa dané pojmy v texte vyskytujú, a dopisovať ich do toho registra ručne. Niektoré vydavateľstvá na to majú ľudí, čo by mal byť podľa mňa štandard. Takéto – s prekladom nesúvisiace úlohy – mi generujú nielen obrovské množstvo neplatenej práce, ale aj ušlý zisk. Hodiny, ktoré venujem tomuto, sú hodiny, počas ktorých nerobím komerčné preklady, a tie ma rozdiel od umeleckého prekladu živia. Politika odmeňovania umeleckých prekladateľov z tejto profesie proste robí hobby.

Paulína: Asi nepoviem nič nové, tie sú predovšetkým v nedostatočnom finančnom ohodnotení umeleckého prekladu.

Barbora: V povedomí o prekladateľskej práci, čo sa však, našťastie, v poslednom čase mení. Samozrejme, honorár za preklad nie je niečo, z čoho by prekladateľky a prekladatelia na plný úväzok dokázali vyžiť.

6. Prečo sa za umelecký preklad dáva taký nízky honorár?

Marianna: Zrejme preto, že cenu papiera a tlače vydavateľstvo neovplyvní tak ľahko ako odmeny.

Paulína: Nevieť, či je to otázka práve pre prekladateľov a prekladateľky.

Barbora: To je dobrá otázka. Predpokladám, že v procese od získania práv po zaplatenie prekladu, redakcie, zalomenia, návrhu obálky a marketingu sa financie rozdelia a akosi nezostane veľa peňazí pre každého v procese. Je to však skôr otázka pre vydavateľstvá.

7. Ako sa vyrovnávate s prípadnými prekážkami alebo nejednoznačnosťami v pôvodnom texte?

Marianna: Konzultujem to s kolegami a kolegyňami, často aj so študentstvom. Takisto odporúčam umelú inteligenciu Perplexity.ai, ktorá je niečo ako lepší Google. Keď dobre zadáte inštrukciu, namiesto desiatich výsledkov vyhľadávania nájdete potrebnú informáciu na prvýkrát. Upozorňujem, že nejde o potenciálne halucinujúcu generatívnu AI ako Chat GPT.

Paulína: Ak ide o žijúceho autora alebo autorku tak prostredníctvom e-mailovej komunikácie, prípadne s redakciou pôvodného textu. Ak ide o nežijúcu autorku alebo autora, po overení si nejednoznačností z viacerých zdrojov, či po konzultácii s inými prekladateľmi alebo odborníkmi (v závislosti od témy), v následnej komunikácii s vydavateľom prekladu – buď opravou textu, alebo poznámkou pod čiarou.

Barbora: Interným vtipom o stratégii „translation by omission“. Samozrejme, ide len o humor – na prekážky máme prekladateľské stratégie a môžeme sa k nim uchýliť aj pri nejednoznačnostiach – napríklad zovšeobecnenie. Stalo sa mi však už aj to, že sme jednu vetu v románe s redakciou naozaj vynechali, lebo tam očividne zostala omylom a v kontexte vôbec nedávala zmysel. Povedala by som však, že ide skôr o výnimku ako o pravidlo.

8. Preferujete preklady od konkrétnych autorov alebo z určitých žánrov? Ak áno, prečo?

Marianna: Z prekladania populárno-náučných textov som zakaždým taká unavená, že nič podobné nechcem vidieť najbližší rok. Je to ako prekladať odborný text, ale štyristostranový a dostanem zaň štyrikrát menšiu odmenu ako za odborný text, ktorý nemá formu knihy. Inak ma bavia spoločenské romány a detektívky, ale niekto by mi mohol konečne ponúknuť poriadny horor.

Paulína: Áno, preferujem román, súčasný román. Pretože mám rada súčasný jazyk a aktuálne témy.

Barbora: Mám veľmi blízko k fantasy, trilerom, detektívkam i ku klasickej literatúre, no prekladám aj literatúru pre deti. Každý žáner má svoje čaro – jednoducho ma zaujímajú, asi aj z osobného hľadiska ako cieľového čitateľa. Sú však žánre, ku ktorým nemám blízko, napríklad romantická literatúra. Neznamená to však, že k takejto literatúre by som nepristupovala rovnako odborne ako bežne – iba by som si ju zrejme ne zvolila.

9. Máte obľúbené diela alebo autora, ktorým sa venujete?

Marianna: Nie.

Paulína: Mám rada nemecko-gruzínsku autorku Nino Haratischwili, ale aj švajčiarskeho spisovateľa Pascala Merciera. Od týchto autorov som prekladala viacero diel a bolo zaujímavé vnímať ich literárny vývoj.

Barbora: Zatiaľ nie som na takej úrovni, aby som si mohla povedať, že táto autorka/tento autor je „moja/môj“. Veľmi rada by som sa venovala Anne Riceovej, tá má však menší potenciál pre slovenský prekladateľský trh. Vážim si však, že vydavateľstvo IKAR ma oslovilo s ponukou preložiť obe sestry Brontëové – Emily i Charlotte. Keby som dostala takú možnosť, „do tretice“ by som veľmi rada preložila niečo od tretej sestry Anne. Pre vydavateľstvo Tatran som pracovala na dvoch knižkách od Lucy Foleyovej, čo bolo tiež veľmi príjemné, lebo keď si autor/ka a prekladateľ/ka „sádnú“, je to bonus alebo pridaná hodnota pri práci.

10. Môžete opísať nejaký preklad, ktorý bol pre vás zaujímavý alebo významný?

Marianna: Za svoje prekladateľské veľdielo považujem *Zmluvu s vodou* od Abrahama Vergheseho, ktorý vychádza v týchto dňoch. Je to exotický, veľkolepý román o histórii

Indie a vývoji medicíny v dvadsiatom storočí, ktorý autor rozpráva cez príbeh jednej rodiny s neuveriteľným osudom. Preklad bol nesmierne náročný, plný juhoindických reálií, ktoré si vyžadovali nekonečné rešeršovanie, a išiel odborne veľmi hlboko do medicíny. Nečakala som, že niekedy preložím umelecký opis čriev pri gastrojejunostómii. Mala som troch konzultantov, jedného odborníka na Indiu, ktorý mi pomáhal s fonetickou transkripciou malajalámčiny, a dvoch lekárov. Môžem povedať, že hlavy sme si lámali všetci štyria.

Paulína: Toto je veľmi ťažká otázka. Pre mňa je to vždy ten aktuálny. Nerada by som niektorému z nich krivdila.

Barbora: Skôr asi nenájdem ani jeden nezaujímavý, pri každom som sa niečo naučila. Pri detskej literatúre ma veľmi bavila hravosť textu; pri *Hviezdnom poslovi* kombinácia vedy a humoru; pri klasickej literatúre ako *Búrlivé výšiny* emócie, ktoré oslovujú čitateľky a čitateľov aj po dvesto rokoch.

11. Existuje nejaký text alebo autor/ka, ktorý vás inšpiruje alebo fascinuje?

Marianna: Mám rada Ivanu Gibovú, Alenu Sabuchovú a Kateřinu Tučkovú.

Paulína: Ak máte na mysli z tých, ktoré som prekladala, asi najviac Pascal Mercier a Nino Haratischwili.

Barbora: Áno, opäť by bolo ťažké vybrať jeden text. Keďže rada čítam aj vo voľnom čase a k literatúre mám veľmi pozitívny vzťah, tých autoriek a autorov je nespočetne veľa. Keby som si mala vybrať zo svojich prekladov, vždy ma inšpiruje to, na čom momentálne pracujem. Pri sestrách Brontëových – pracujem na preklade románu jednej z nich – je to vnútorná sila, ktorú autorky našli v čase, keď sa žena sotva dostala „k peru“ a vydaním vlastných románov prelomili spoločenské a literárne konvencie. Nevieť si predstaviť, že by som svoju tvorbu – literárnu či akúkoľvek inú – musela vydávať pod mužským pseudonymom, aby ma spoločnosť brala vážne.

12. Čo by ste poradili začínajúcim prekladateľom umeleckých textov? Čo považujete za kľúčové pre úspech v tejto oblasti?

Marianna: Kľúčové je vedieť čítať s porozumením, vedieť dobre po slovensky a mať všeobecný prehľad.

Paulína: To najdôležitejšie je podľa mňa veľa čítať v slovenčine, ovládať svoj materinský jazyk, pristupovať k nemu s bázňou a zároveň sa ho nebať. Takisto považujem za dôležité vedieť sa orientovať v literatúre, pretože originálny text často

odkazuje na ďalší text atď... Určite existujú rôzne postupy, pre mňa ostáva umelecký preklad umením, a tak k nemu aj pristupujem. Zároveň je rovnako dôležité udržiavať jazyk prekladu „bdelý“, pretože sa neustále vyvíja.

Barbora: Šikovnosť a kreativitu, otvorenú myseľ a ochotu experimentovať, no aj istú tvrdohlavosť. Netreba sa vzdávať – niekedy sa práve vďaka tvrdohlavosti veci pohnú vpred.

13. Akú knihu momentálne prekladáte?

Marianna: Román *The Stolen Queen* od Fiony Davisovej pre vydavateľstvo Tatran. Dej knihy sa odohráva v Egypte v 30. rokoch a v New Yorku v 60. rokoch a je to nielen o archeológii, ale aj o ženskej skúsenosti s týmto svetom.

Paulína: Monumentálny román Nino Haratischwili *Ôsmy život* pre Brillku.

Barbora: *Jane Eyrovú*.

14. Prekladáte literárne diela pomocou nástrojov CAT? Ide vôbec strojový preklad a umelecké texty dohromady?

Marianna: Áno, ide to dohromady. CAT nie je strojový prekladač, ale rozhranie, v ktorom si vytváram vlastnú pamäť a glosár. CAT za mňa nerozmýšľa, iba mi uľahčuje sústredenie, lebo nemusím prepínať medzi Wordom a PDF, prípadne dokonca pozeráť do knihy v papierovej podobe. Vďaka tomu sa nemusím obávať, že sa pomýlim v číslach a nechtiac vynechám časti textu. Segmentácia nie je problém, môžete si ju nastaviť tak, že budete mať namiesto vety ako jednotku celý odsek. Zapnite si náhľad a text uvidíte aj bez rozdelenia na segmenty. Aj tak ho po preložení ešte trikrát čítate vo Worde aj v PDF.

Paulína: Nie, neprekladám pomocou CAT nástrojov. Keďže som žiadny z CAT nástrojov nepoužila, neviem odpovedať na ďalšiu otázku.

Barbora: Áno, prekladám už len pomocou nástrojov CAT. Nejde o strojový preklad, ale o počítačom podporovaný preklad a o jeho využití existuje mnoho predsudkov, ale v skutočnosti za vás prácu neurobí, iba uľahčuje sústredenie a tzv. workflow. Strojový preklad nedokáže zachytiť autorský idiolekt, no viem si predstaviť, že môže pomôcť s interpretáciou textu, „rozuzlením“ náročnej vety a pod. Aj tu platí, že takýto preklad je dobrý sluha, ale zlý pán.

15. Čítate aj knihy, ktoré neprekladáte? Čítate vo voľnom čase?

Marianna: Čítam, ale oveľa viac počúvam audioknihy. Potešilo by ma, ak by vzniklo viac nahrávok a ak by to robili aj menšie vydavateľstvá.

Paulína: Áno, čítam. No chcela by som čítať ešte viac. Čítam vo voľnom čase.

Barbora: Čítam, ale keďže s knihami pracujem aj v iných oblastiach ako pri preklade, na čítanie mám, žiaľ, málo času.

16. Ako je to s prekladom slov, ktoré si autor/autorka vymyslel/a?

Marianna: Hovorí sa im autorské neologizmy a na rekonštrukciu si vyžadujú v prvom rade správne pochopenie.

Paulína: Musíte nájsť riešenie, vymyslieť vlastné slová, aby zodpovedali kontextu a súzneli s pôvodným autorským zámerom a zároveň nerušili slovenský preklad.

Barbora: Držíme sa pravidla zachovania funkčnosti slova – keď funkčné je, zvyčajne ho preložíme, teda vymyslíme slovenský ekvivalent. Niekedy je možné priamo ho prebrať – tiež ide o jednu z použiteľných stratégií.

VYDAVATEĽSKÝ BLOK

Vo vydavateľskom bloku sme sa rozprávali s Marcelom Melicherom z vydavateľstva GRADA, Barborou Kráľovou za IKAR a Michalom Chudým z BRAK-u.³⁵

- 1. Mali sme tu prekladateľské agentúry, ktoré ponúkajú študentom a študentkám prekladu a tlmočenia stáž. Je takáto možnosť aj vo vydavateľstvách? Ak nie, prečo? Čo je za tým?**

Marcel: Samotná stáž, ako ju poznáme z iných odvetví, u nás možná nie je. Jednoducho na to nie sme vo vydavateľstve pripravení, nemáme nastavené procesy, ktoré by počítali s pozíciou stážistu, a tým pádom by sa im nemal kto venovať. Ide o špecifikum práce literárneho prekladateľa v dnešnom kontexte. V našom vydavateľstve preklady dodávajú externí prekladatelia, čo je pre vydavateľstvo efektívnejší spôsob zabezpečovania tejto služby. To však nebráni študentom prekladateľstva, ktorí majú záujem pustiť sa do literárneho prekladu, aby tak urobili a ponúknú svoj potenciál a kapacitu niektorému vydavateľstvu.

Michal: Vo vydavateľstve BRAK v spojení s literárnymklubom.sk aktuálne pracujeme na koncepcii stážového programu pre študentov. Spojenie týchto dvoch OZ študentom umožní vyskúšať si nielen vydavateľskú prácu a osvojiť si procesy, ktorými kniha musí prejsť, kým sa dostane do kníhkupectiev, ale aj vyskúšať si, aké je to zorganizovať kultúrne podujatie a čo zahŕňa práca produkčného.

- 2. Najpálčivejšia otázka znie, čo robiť, aby sa k vám študenti a študentky po vyštudovaní (alebo už počas štúdia) dostali?**

Marcel: V prvom rade sa o nich musíme dozvedieť. Musia sa nám teda buď priamo ponúknuť, alebo sa nachádzať v zoznamoch profesijných združení, z ktorých čerpáme informácie a kontakty na prekladateľov. Takým združením je napríklad DoSlov,

³⁵ Barbora Kráľová svoje odpovede na otázky nezaslala. V tejto časti preto uvádzame iba odpovede Marcela Melichara a Michala Chudého. – pozn. zost.

združenie literárnych prekladateľov a redaktorov, alebo SAPT, Slovenská asociácia prekladateľov a tlmočníkov. Obe tieto organizácie ponúkajú členstvo aj pre adeptov prekladu alebo študentov, takže členom sa môže stať už aj študent, ktorý vie, že sa chce prekladateľstvu venovať, a tak prejaviť svoj záujem a ponúknuť sa na trhu. My ako vydavatelia tieto zoznamy pravidelne konzultujeme a vyhľadávame nových prekladateľov. Všetkým záujemcom takisto radím zaslať vydavateľstvu priamo svoju ponuku so životopisom a motivačným listom, prípadne referenciami. Každého záujemcu však chcem vyzvať na trpezlivosť. Museli by ste mať veľké šťastie, aby vás niekto oslovil v priebehu dní alebo týždňov. Zvyčajne je to otázka mesiacov, kým sa práve na niektorý titul hodíte a vydavateľ vás osloví.

Michal: V prvom rade už po vyštudovaní môže byť neskoro. Ak študenti majú vážny záujem hneď po škole naskočiť na pracovný trh, mali by sa čo najviac aktivizovať už počas štúdia, čo sa dá dosiahnuť mnohými spôsobmi. Môžu prispievať prekladmi do časopisov, pridávať sa do organizácií združujúcich prekladateľov, no najmä musia iniciatívu prejaviť sami. Nikto o vás len tak nezakopne na chodníku a nepovie si: „Tebe dám niečo preložiť.“ Nepodceňujte dôležitosť kontaktov.

3. Kladú sa v súčasnosti na prekladateľov a prekladateľky vyššie nároky z časového hľadiska?

Marcel: Áno, na prekladateľa môže byť kladený vyšší nárok z časového hľadiska hlavne pri bestsellerových tituloch alebo pri tituloch, kde je plánovaný spoločný termín vydania celosvetovo či v rámci nejakého regiónu. Pri bežnej produkcii na to však nevidím dôvod. Takisto pri odbornej literatúre, ktorej sa primárne venujem, presadzujeme radšej teóriu „dvakrát meraj a raz strihaj“. Rýchlosť nie je vždy to najdôležitejšie.

Michal: Určite to závisí od daného projektu, ale vo všeobecnosti skôr platí, že sa celý proces zefektívnil a ešte sa bude zefektívňovať na každej úrovni.

4. Ako sa mení povaha práce prekladateľov v súvislosti s technológiami?

Marcel: Mení sa veľmi rýchlo. Aj prekladatelia vo veku päťdesiatnikov si veľmi dobre pamätajú časy, keď ich najlepším priateľom pri preklade bol slovník v knižnej podobe, keď chodili do knižníc overovať si fakty a reálie. Dnes sa prekladateľ v podstate nemusí pohnúť od svojho počítača a všetko toto, a ešte oveľa viac, má k dispozícii na webe a v rôznych aplikáciách. Treba však poznamenať, že všetky dnes

dostupné technologické vymoženosti slúžia ako pomocníci. V súčasnosti ešte neexistuje nástroj, ktorý by v plnej miere dokázal nahradiť tvorivosť a cit kvalitného literárneho prekladateľa. Netvrdím, že sa to v krátkej dobe nemôže stať, ale nie je to téma dňa.

Michal: Ak nejde o apokalyptikov, ktorí si už budujú kariérne protiatómové kryty zo strachu nad stratou zamestnania v prospech robotov, technológie im dokážu prácu skôr uľahčiť, ak sú ochotní s nimi spolunažívať.

5. Existujú špecifické žánre, ktoré by ste v žiadnom prípade nedali prekladať niekomu novému?

Marcel: Áno, určite by som nezveril preklad vysoko odborných titulov niekomu, pre koho by to mal byť prvý knižný preklad. V takomto prípade je potrebné mať prehľad v danom odbore a skúsenosti s takýmto typom literatúry. Rovnako by som postupoval v prípade náročnejšej beletrie, v ktorej má autor svoj špecifický vyhranený štýl písania a aj v preklade je potrebné sprostredkovať čitateľovi túto emóciu a zážitok. To si jednoducho vyžaduje talent alebo veľké skúsenosti.

Michal: U nás sa takáto praktika nepoužíva a kapacitne si stále môžeme dovoliť s každým prekladateľom komunikovať na osobnej úrovni, a tým pádom sa pokúsiť odhadnúť jeho kompetenciu prekladať daný titul.

6. Čo zvyčajne dávate prekladať nováčikom?

Marcel: Literárny preklad by si mal začínajúci prekladateľ, alebo prekladateľ, ktorý v tomto type prekladu začína, vyskúšať na ľahšom žánri, ako sú oddychové romány pre širokú čitateľskú verejnosť, alebo na jednoduchej populárno-náučnej literatúre. Zároveň by to mal byť žáner, ktorý daného prekladateľa zaujíma a baví ako čitateľa. Púšťať sa do prekladu žánru, ktorý vám nič nehovorí, len preto, aby ste získali skúsenosť, nie je dobrá cesta.

Michal: Nemáme katalóg kníh, ktoré ponúkame nováčikom, väčšinou sa nám ozývajú sami s konkrétnym návrhom. Ak by ste taký chceli poslať, nezabudnite, že musí mať profesionálnu štruktúru. Predajte sa nám, vysvetlite, prečo by sme mali chcieť danú knihu a prečo by sme mali chcieť vás. Najlepšie je rovno poslať aj ukážku prekladu.

7. Podľa čoho usudzujete, že sa s prekladateľom dá pracovať, a možno ho aj „naučiť“ lepšie prekladať, alebo je to beznádejný prípad?

Marcel: Pokiaľ sa ne bavíme o literárnom experimente, ale o štandardnom literárnom diele, základným predpokladom je, aby bol text čitateľný, aby plynul, aby ste nemuseli čítať jednu vetu či súvetie trikrát na jej pochopenie. Pokiaľ je tento základný predpoklad splnený, otvára sa možnosť cibriť ďalšie zručnosti prekladateľa, ako sú široká slovná zásoba, schopnosť preniesť štýl autora do prekladu, verný prenos emócie, ktorú autor zamýšľal odovzdať čitateľovi, a tak sa dostať až do vysokej prekladateľskej ligy, ktorou je podľa môjho názoru vlastná prekladateľská tvorivosť.

Michal: Asi sa zhodneme, že našou povinnosťou nie je niekoho doučať prekladať. A pri spolupráci často nezáleží iba na preklade samotnom, ale aj na spôsobe, akým daný človek komunikuje, na jeho spoľahlivosti a ochote.

8. Snažíte sa vo vydavateľstvách zviditeľňovať prekladateľov a prekladateľky? Ak áno, ako?

Marcel: Pri tejto otázke musím priznať, že vydavatelia a samotní zodpovední redaktori a šéfredaktori takmer nevnímajú dôležitosť prekladateľa pri tvorbe knižného titulu. Nie je to špecifickosť len slovenského knižného trhu. Na druhej strane nebadať ani tlak samotných prekladateľov, že by prichádzali s požiadavkou na zviditeľnenie svojho mena. Pritom by stačilo iba vzniesť takúto požiadavku a uviesť ju do licenčnej zmluvy. Vydavatelia majú možnosť zviditeľniť meno prekladateľa napríklad jeho uvedením na titulnom liste knihy, alebo dokonca na prednej strane obálky. Nie je to štandard, ku ktorému by dochádzalo automaticky, ale nemyslím si, že by s tým mali zásadný problém. Túto požiadavku by jednoducho stačilo spomenúť. V našom vydavateľstve už máme prípad, keď sme na obálke knihy uviedli meno prekladateľky.

Michal: Robíme to najmä tak, že ich mená vždy uvádzame na obálke, okrem toho organizujeme rôzne podujatia, na ktorých figurujú ako hostia, poprípade tlmočníci autorov, ktorých prekladali.

9. Hľadáte aj nových redaktorov či redaktorky? Odlíšuje sa ich výber od výberu prekladateľov?

Marcel: Redakciu textov vo väčšine prípadov vykonávajú interní redaktori vydavateľstva. V niektorých prípadoch, keď sa prekladá z jazyka, ktorý je redaktorovi

neznámy, siahneme po externom redaktorovi, ktorý daný jazyk ovláda. V prípade redaktorov kladieme oveľa väčší dôraz na dokonalú znalosť slovenského jazyka než u prekladateľa. Niektoré redakcie využívajú stálych externých redaktorov, s ktorými dlhodobo spolupracujú, čo je dané skôr objemom práce.

Michal: Prekladateľ a redaktor musia mať, samozrejme, iný súbor skúseností, takže ich výber sa v niečom trochu líši, v tomto prípade však väčšinou siahneme po už overených ľuďoch, s ktorými dlhodobo spolupracujeme.

10. Je podľa vás finančné ohodnotenie prekladateľov primerané? Čo sa dá robiť, aby mali vyššiu mzdu?

Marcel: Pri pohľade na sadzby za preklad sa ohodnotenie práce prekladateľa nemôže zdať primerané snáď nikomu. Na druhej strane treba brať do úvahy možnosti slovenského knižného trhu. Na slovenskom trhu je len veľmi málo titulov, ktoré dosahujú predaje v desiatkach tisíc kusov. Bežný až štandardný náklad prekladového titulu na Slovensku predstavuje 1 000 kusov. Pri cenách kníh, ktoré sú dlhodobo udržiavané na nízkych hodnotách, je nemožné z tohto nákladu a ceny vyťažiť sumu, ktorá by dovoľovala vyššie sadzby za preklad. Z koláča, ktorý tvorí výtazok z predaja titulu, treba uspokojiť všetkých aktérov jeho tvorby od autora cez prekladateľa, redaktora, korektora, grafika, tlačiaru, distribútora, kníhkupca až po vydavateľa, ktorý na svojich pleciach zároveň nesie celé riziko úspešnosti alebo neúspešnosti predaja daného titulu.

Michal: Vyštudovaní prekladatelia v našom tíme by isto radi povedali, že svojim kolegom radi doprajú všetky peniaze sveta, aby ich práca bola adekvátne ohodnotená; žiaľ, nedá sa s čistým svedomím povedať, že by na vyššie mzdy v knižnom priemysle skutočne boli peniaze. Slovenský knižný trh je pomerne malý, knihy nevychádzajú v obrovských nákladoch, ani sa nepredávajú za premrštené ceny, a keď sa celý proces spočíta, prekladateľa naozaj nemožno lepšie ohodnotiť bez výrazného zvýšenia ceny knihy alebo straty na našej strane. My sa však snažíme za každých okolností hľadať grantové schémy, ktoré by najmä pri preklade z jazykov s menšou difúziou pomohli s adekvátnym ohodnotením práce.

11. Sú špecifické jazykové kombinácie, ktoré vyhľadávate alebo všetko valcuje angličtina?

Marcel: Angličtina určite prevláda a viac-menej valcuje prekladovú ponuku. V našom vydavateľstve však pracujeme často aj s nemčinou, francúzštinou, taliančinou

a češtinou. Nedávno sme napríklad hľadali prekladateľa z islandčiny. Žiaľ sme ho nenašli. Každý jazyk má svoje výhody aj nevýhody. Pre angličtinu je určite najviac ponúk, ale zároveň je aj najväčšia konkurencia prekladateľov z angličtiny. Ideálne je mať kombináciu angličtiny s niektorým menej frekventovaným jazykom.

Michal: Snažíme sa prinášať literatúru z celého sveta, aj preto sme jedni z mála, ktorí publikujú knihy arabských autorov, tento rok sme začali vydávať edíciu Znamka, ktorá je zameraná na rôzne perspektívy Európy (zatiaľ najmä strednej). Určite sa netreba báť anglického hegemóna, práve naopak – ak ovládáte „menší“ jazyk, dáva vám to pri umeleckom preklade veľkú výhodu.

12. Dávate priestor ľuďom, ktorí prídu sami s textom na preklad?

Marcel: Toto je aktivita, ktorú ako redaktor v knižnom vydavateľstve zostavujúci aj edičný plán veľmi vítam. Platí to hlavne o tituloch z jazykov, ktoré neovládam alebo z knižných trhov, ktoré nesledujem tak podrobne. Prekladateľ má zvyčajne lepší prehľad o lokálnom knižnom trhu a vie redakciu alebo redaktora upozorniť na zaujímavý titul, autora. Deje sa to však len zriedka, keď prekladateľ príde za vydavateľom s ponukou zaujímavého titulu vhodného na preklad.

Michal: Určite áno, ako som už spomínal, je to pre nás preferovaný spôsob. Nebojte sa ponúkať svoje návrhy, vydavateľstvá o daných autoroch nemusia vedieť a môže sa stať, že nás veľmi príjemne prekvapíte!

BLOK PREKLADATEĽSKÝCH AGENTÚR

Počas diskusie s Martinom Eichlerom (Translata), Patríciovou Holíkovou (transcreate) a Michalom Kmeťom (Otago) sme okrem iného diskutovali o prínosoch spolupráce s prekladateľskými agentúrami, podmienkach výberu prekladateľov a príležitostiach pre študentov.

1. Aké sú podľa vás výhody práce pre agentúru v porovnaní s prácou prekladateľa na voľnej nohe?

Martin: Za najväčšiu výhodu považujem možnosť prekladateľov venovať sa svojmu remeslu. Aby sa prekladateľ mohol venovať prekladom, potrebuje získať klientov, dohodnúť a nastaviť proces spolupráce, manažovať samotné zadania vzhľadom na formáty, v ktorých mu budú texty zasielané, a problémy, ktoré vznikajú pri ich spracovaní. Potrebuje licencie CAT nástrojov, riešiť rôzne formy fakturácie, sledovať zmeškané, prípadne chýbajúce platby. Dobrá agentúra má marketingové a obchodné oddelenie, ktoré investuje množstvo času a prostriedkov na získanie klientov a nastavenie spolupráce – cien, technických riešení a zmlúv. Projektový tím, ktorý komunikuje s klientom ohľadom každého zadania, zabezpečí, aby boli všetky texty na preklad, bez ohľadu na rôznorodosť a komplikovanosť formátov, pripravené v CAT nástroji aj s prekladovými pamäťami, prípadne glosármi a agentúra rovnako zabezpečí výstupnú kontrolu prekladu. Účtovné oddelenie zabezpečí čo najjednoduchšie vyplácanie faktúr za odvedenú prácu a všetky neuhradené pohľadávky preberá na seba.

Patrícia: Prekladateľ má väčší priestor venovať sa samotnej prekladateľskej práci než administratívne. Výhodou je aj kolektív, ľudský kontakt, pomoc v prípade potreby.

Michal:

Stabilnejší objem práce

Prekladateľské agentúry (PA) majú zvyčajne stabilnejší prísun práce od klientov, čo môže prekladateľom poskytovať stálejšie/pravidelnejšie ponuky práce.

Spofahlivé platby

PA zvyčajne uhrádzajú faktúry svojich dodávateľoch podľa pravidelného harmonogramu, čím sa znižuje neistota pri naháňaní platieb od klientov.

Riadenie projektov

PA sa starajú o administratívne úlohy, ako sú komunikácia s klientmi, riadenie projektov a fakturácia, čo umožňuje prekladateľom sústrediť sa výlučne na preklad.

Marketing a získavanie klientov

PA majú vlastné tímy na získavanie a dlhodobé udržanie klientov, čím sa eliminuje potreba prekladateľov venovať sa marketingu a obchodu.

Prekladateľský softvér

PA často poskytujú licencie na CAT nástroje.

Spätná väzba a podpora

PA často využívajú procesy zabezpečujúce kvalitu práce, ktoré prekladateľom poskytujú konštruktívnu spätnú väzbu na zlepšenie ich zručností.

Kolektívne prostredie

Práca s agentúrou poskytuje príležitosti spolupracovať s inými prekladateľmi, revízormi a manažérmi projektov.

2. Ako prebieha výber prekladateľov zo strany agentúr a aké kritériá sú pre vás dôležité?

Martin: Aktuálne sa nachádzame v stave, keď prekladateľov aktívne vyhľadávame iba v súvislosti s konkrétnymi projektami pre špecifické jazykové kombinácie. Výber a zaradenie do databázy riadi vendor manažérka. Prvý krok predstavuje skúšobný preklad hodnotený prekladateľmi, s ktorými spolupracujeme dlhodobo. V prípade, ak prekladateľ vyhoví z hľadiska kvality prekladu, pristúpime k detailom spolupráce. Okrem samotnej kvality prekladov je pre nás veľmi dôležitá promptná komunikácia, práca s technológiami a ochota posúvať sa.

Patrícia: Najdôležitejší je spôsob lingvistického uvažovania, ochota učiť sa a určitá odolnosť voči stresu.

Michal:

Požiadavky na prekladateľky a prekladateľov:

- vysokoškolské vzdelanie,
- skúsenosti v danej oblasti podložené referenciami,
- znalosť pracovných jazykov na úrovni C2,
- aktívna znalosť práce s CAT nástrojom alebo chuť učiť sa,
- živnostenské oprávnenie, s. r. o. (možnosť fakturácie).

Postup pri výbere:

- registrácia na našom portáli pre dodávateľov,
- spracovanie registrácie (skúsenosti, pracovné preferencie, odborné zameranie a pod.),
- online stretnutie na obojstranné doplnenie informácií,
- overenie prekladateľských zručností (testovací preklad),
- podpísanie zmluvy o spolupráci,
- pilotné preklady s detailným hodnotením kvality.

3. Ako sa k vám študenti môžu dostať na stáž? Ako dlho trvá spolupráca v tejto forme?

Martin: Najčastejšie sa u nás môžu uplatniť ako kontrolóri, ktorí čítajú hotové preklady a uisťujú sa, že v nich nie sú žiadne formálne chyby. Majú takto možnosť vidieť a učiť sa z prekladov profesionálov, zároveň získajú predstavu o fungovaní agentúry. Táto pozícia je platená a jej vykonávanie nie je časovo obmedzené, spravidla však trvá 1 – 3 roky. Druhý model je viac teoretický – vytvorili sme niekoľko videí na rôzne témy (MTPE, CAT nástroje, právne preklady...), ktoré dávame k dispozícii skupine prihlásených študentov. Na pravidelných online stretnutiach diskutujeme o jednotlivých témach. Tento proces trvá približne dva mesiace. V prípade záujmu nás môžu kontaktovať na office@translata.sk

Patrícia: Informácie o stážach poskytujeme prostredníctvom nášho kanála na Instagrame. Spolupráca trvá v rámci počtu vyžadovaných hodín, pri obojstrannej spokojnosti aj dlhšie.

Michal: Študenti môžu prejaviť záujem o stáž zaslaním emailu, v ktorom sa stručne predstavia. Stáž zvyčajne trvá jeden semester podľa požiadaviek na jej rozsah zo strany študijného programu.

4. Ako sa k vám absolventi môžu dostať na pracovnú pozíciu?

Martin: Väčšinou sa našimi prekladateľmi, prípadne projektovými manažérmi, stanú práve absolventi, s ktorými sme spolupracovali ako s kontrolórmí.

Patrícia: Aktuálne nemáme otvorené pracovné pozície pre absolventov, ale poslanie e-mailu ešte nikdy nič nepokazilo.

Michal: Absolventi môžu prejaviť záujem zaslaním emailu, v ktorom sa informujú, či aktuálne obsadzujeme pracovnú pozíciu.

5. Ako sa študenti môžu pripraviť na prácu v agentúre a zdokonaľovať sa tak, aby boli pre ňu atraktívnymi kandidátmi?

Martin: Oceníme, ak je kandidát proaktívny, promptne a príjemne komunikuje, je zbehlý v technológiách a veľkým plusom je vždy aj to, ak má za sebou nejakú prax.

Patrícia: Buď na to majú prirodzené predpoklady, alebo zaväži prax v spojení so sčítanosťou a s otvorenou myslou v zmysle zdravého prístupu k autoritám a ich vedeniu. Význam má aj zapájanie sa do rôznych dobrovoľníckych výziev, ktoré sa vo veľkej miere dajú nájsť online.

Michal: Je dôležité:

- mať ochotu učiť sa nové veci,
- ovládať odborné pracovné nástroje (CAT nástroje) a disponovať základnými IT zručnosťami,
- byť flexibilný z hľadiska typu, frekvencie a požiadaviek pri práci na rôznych projektoch,
- mať odborné/odvetvové smerovanie a zdokonaľovať sa v ňom.

6. Aké preklady zadávate študentom? Týka sa to aj náročnejších/dôležitejších textov?

Martin: Študentom preklady nezádávame.

Patrícia: Všetko, čo sa hodí. „Dôležitejšie“ preklady im, samozrejme, zadávame tiež, keďže následne prebieha kontrola z našej strany. Aké sú to však „dôležitejšie“ preklady? Nie je dôležitý každý text? V transcreate prekladáme hlavne e-commerce, softvérové rozhrania, aplikácie, právne a medicínske texty.

Michal: Pracujeme s nimi aj na skutočných prekladoch. Teda áno, ak je to možné, študenti dostávajú na preklad aj dôležité texty, ale výsledok vždy kontroluje druhý prekladateľ/revízor.

7. Čo si myslíte o platenej sťaži pre študentov?

Martin: Túto formu spolupráce aktívne využívame.

Patrícia: Nič nie je zadarmo.

Michal: Sťaž je obojstranná investícia pre agentúru aj študenta. Ak by bol objem práce a čas, ktorý jej študent venuje, výraznejší, je vhodné, aby išlo o platenú sťaž.

8. Aká je výhoda online sťaže a osobnej sťaže?

Martin: Osobnú sťaž neponúkame už niekoľko rokov. Online forma nás neobmedzuje na študentov z okolia Bratislavy a považujeme ju za obojstranne výhodnú.

Patrícia: Osobná sťaž otvára ďalšiu dimenziu v existencii prekladateľa, ktorá je často ohlušujúco introvertná. V našom odbore je všetko o písaní a hovorené slovo to vhodne vyvažuje. Pri online práci odpadajú zbytočné slová a čas vynaložený na „ustrojenie sa“. V transcreate volíme zdravý kompromis. Základňa a kontakt sú pre kvalitu a disciplínu dôležité, flexibilita zase vyvažuje anomálie všednosti.

Michal: Pri osobnej sťaži je výhodou osobný kontakt, získanie informácií nad rámec online zaškolenia alebo poskytnutej firemnej dokumentácie.

9. Ako na trhu rozoznať kvalitné prekladateľské agentúry od podvodných/neetických?

Martin: Odporúčal by som pozrieť sa na ich históriu, online hodnotenia, aktivity zamerané na verejnosť, portfólio klientov, hospodárske výsledky, členstvo v asociáciách a tiež by som sa zaujímal o názor a skúsenosti spolužiakov a vyučujúcich.

Patrícia: Veľa prezradí samotná stránka. A tiež referencie, norma kvality ISO – najnovšie ju máme aj v transcreate, či počet rokov na trhu.

Michal: Platia tu podobné faktory ako v medziľudských vzťahoch, na základe ktorých vo vás druhá strana vzbudí alebo nevzbudí dôveru. Napríklad spôsob a úroveň komunikácie či dodržiavanie dohôd.

10. Aký má význam budovať vzťahy s prekladateľskými agentúrami?

Martin: Budovanie vzťahov je prakticky vždy plus. S agentúrami ako potenciálnymi partnermi, so spolužiakmi a s vyučujúcimi ako budúcimi kolegami, s firmami ako klientami. Osobné vzťahy sú najsilnejší a v konečnom dôsledku najlacnejší marketing.

Patrícia: Nevidím v tom nijaký význam – s kvalitou a talentom je to ako s diamantom, ktorý ,v hrude nezhuje‘.

Kmeť: PA môžu byť pre prekladateľov stabilnejším zdrojom príjmov.

11. Aké plány alebo vízie máte v agentúre?

Martin: Plán je ostať aj naďalej lídrom na trhu. Nie iba veľkosťou, ale aj v trendoch, technológiách, vo vzťahoch s klientami aj dodávateľmi.

Patrícia: Najbližšie sa budeme sťahovať, víziou je otvoriť si kanceláriu na hlavnom námestí v Banskej Bystrici. Organicky rastieme, a to v „tekutých“ časoch pod taktovkou umelej inteligencie znamená najmä flexibilitu.

Michal: Naďalej úspešne pôsobiť na trhu.

12. Prečo je transcreate lingvistické štúdio a nie prekladateľská agentúra? (Otázka pre transcreate.)

Patrícia: Koncept jazykových agentúr ako molochov-sprostredkovateľov považujem za čiastočne vyčerpaný – platí to v strednodobom horizonte, čas nám odpovie. Čiastočne preto, lebo veľké značky dokážu aj naďalej loviť vo vodách vládnych a veľkých korporátnych projektov. Osobne je mi blízky koncept „malé je pekné“ a tiež postmoderné pohľady na podnikanie – čo ak by cieľom nebolo konštantné zvyšovanie zisku na úkor spokojnosti, ale skôr udržateľnosť? Navyše v transcreate nielen prekladáme, ale venujeme sa aj rôznym iným lingvistickým cvičeniam.

Z LAVÍC DO PRAXE

V tomto bloku sme vyspovedali tri študentky, menovite Katarínu Hajabáčovú, Karin Korkutata a Simonu Nagyovú, o tom, ako sa im už počas bakalárskeho či magisterského štúdia podarilo získať prekladateľskú alebo tlmočnickú prax.

KATARÍNA HAJABÁČOVÁ

1. Ako sa ti podarilo dostať k tlmočeniu ešte počas štúdia?

Vo štvrtom ročníku sme mali predmet praxeológia prekladu s docentom Djovčošom. Počas semestra na vyučovanie pozýval zaujímavých hostí z odboru a my sme mali možnosť klásť im otázky. Mňa najviac oslovilo tlmočenie a tešilo ma počúvať Ađu Millington a jej skúsenosti z praxe. Takisto je absolventkou Univerzity Mateja Bela a venuje sa tlmočeniu. Počas prezentácie nám prezradila, že v minulosti dostala pomocnú ruku, vďaka čomu mohla nadobudnúť prax a dala nám rovnakú ponuku. Po prednáške som ako jediná prejavila záujem a oslovila ju. Súhlasila, ale najskôr si vyžiadala potvrdenie od docenta Djovčoša, či súhlasí a či ma považuje za pripravenú. Nestalo sa tak hneď, ešte sme si na predmete simultánne a konzekutívne tlmočenie cibrili krízové techniky, nestrácala som však nádej, že sa do praxe nakoniec dostanem. Jedného dňa mi počas testu v škole zazvonil telefón. Ohlásil sa docent Djovčoš a bolo poznať, že je veľmi chorý. Opýtal sa ma, či na tri dni môžem odcestovať na východné Slovensko a tlmočiť pre Svetovú banku. Išlo o dvojdňovú konferenciu, ktorej súčasťou bol workshop a sprevádzanie odborníkov Svetovej banky a eurokomisára po rómnych osadách. Súhlasila som a až na mieste som sa dozvedela, že som vlastne záskok za chorého docenta Djovčoša. Bol to stresujúci moment, lebo som vedela, že čakajú skutočného profesionála, a tak mi nezostávalo nič iné, len zo seba dostať to najlepšie, aby bol klient spokojný. A bol.

2. Môžeš nám povedať viac o tom, ako prebieha tlmočenie pre UNICEF?

Tlmočenie pre UNICEF prebieha buď online, alebo osobne. Väčšinou ide o školenia či workshopy alebo stretnutia s ich lokálnymi partnermi, prípadne o konferencie.

Niekedy sú to udalosti zamerané na širšiu verejnosť, inokedy ide o stretnutia s lokálnymi partnermi, kde sa používa „zabehnutý“ žargón a veľké množstvo internej slovnej zásoby. Ja som naskočila na už rozbehnutý vlak, pretože UNICEF prišiel na Slovensko v roku 2022. Prevádzku už teda mali aktívnu a ja som sa stala prirodzenou súčasťou tímu tlmočníkov. Na jednej strane ma mrzí, že UNICEF jedného dňa zo Slovenska odíde, ale zrejme to bude predstavovať aj dobré správy, a teda že sa im podarilo vyriešiť kritické situácie a môžu svoju pomoc smerovať inam.

3. Aké je to tlmočiť pre Svetovú banku? Aké sú špecifiká takéhoto tlmočenia?

Tlmočenie pre Svetovú banku je ako každé iné a zároveň sa od iných odlišuje. Nie sú tu žiadne konkrétne špecifiká, na ktoré som natrafila pri tlmočení pre iných klientov, a zároveň môžu byť tieto tlmočenia tematicky i priestorovo rozmanité. Jeden deň môžem tlmočiť na konferencii v elegantných šatách a na druhý deň sa ocitnem v najvýchodnejšej časti Slovenska v meter hlbokom snehu počas obhliadky potenciálneho zdroja pitnej vody a dúfať, že sa pri preskakovaní potoka nešmyknem a neskončím v ňom. Inokedy navštevujeme rómske osady a absolvujeme prehliadku domov i svojpomocne postavených chatrčí. Každá príležitosť tlmočiť ma obohacuje nielen po jazykovej stránke, ale aj po osobnostnej, pretože sa dostávam na miesta, kde by som sa za bežných okolností nedostala, a vidím, čo by som inak nevidela.

4. S akými novými výzvami si sa musela popasovať, keď si z akademického prostredia prešla do sveta reálneho tlmočenia?

Mojou najväčšou výzvou bolo udržať si motiváciu a pokračovať v štúdiu, keď sa mi začalo dariť v tlmočení. Akonáhle ste vonku, ťažko sa vám vracia do lavíc, lebo už prestávate vidieť zmysel teoretickej prípravy. Napriek tomu ma každé ďalšie zadanie, test či seminárna práca privádzali nohami späť na zem. Viem, že môj čas ešte len príde.

5. Čo by si odporučila študentom prekladateľstva a tlmočníctva? Máš pre nich nejakú radu?

V mojom prípade fungovalo odhodlanie využiť každú príležitosť, pretože môže viesť k ďalšej príležitosti. Rovnako by som im odporučila, aby sa čím skôr, ešte počas štúdia, začali profilovať, lebo ak vo štvrtom ročníku zistia, že ich zaujíma tlmočenie či preklad, zostane im veľmi málo času na zlepšovanie svojich zručností, získavania kontaktov a využívanie príležitostí. Moja rada preto znie: Nebojte sa a poďte na to. A ak aj spadnete, vstaňte a otraste sa. Nikto sa predsa nestal úspešný na prvý pokus.

KARIN KORKUTATA

1. Aká je tvoja prvá skúsenosť s prekladom?

Prvýkrát som sa k prekladom dostala v prekladateľskej agentúre. Pôvodne som pracovala ako kontrolórka preložených textov, no príležitostne sa mi pod ruku dostal aj nejaký preklad. Neskôr som si v rámci štúdia na magisterskom stupni hľadala prekladateľskú prax. Hlásila som sa do poisťovne, no nakoniec som prax absolvovala v advokátskej kancelárii. Z poisťovne mi však prišla ponuka na internú pozíciu prekladateľky a tlmočnice, a tam pracujem dodnes. Okrem toho som prostredníctvom svojich vyučujúcich dostala zopár ponúk na preklad titulkov a lokalizáciu webovej stránky.

2. Stážovala si na zastúpení Európskej komisie na Slovensku. Ako si sa k tejto stáži dostala?

Ponuku na stáž som objavila na Facebooku, v skupine Katedry anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.

3. Ako prebiehal pohovor? Čo bolo tvojou úlohou?

Pohovor prebiehal priamo v kancelárii, kde mi dali krátky text, respektíve príspevok na Instagram. Po terminologickej stránke bol text veľmi jednoduchý. Ja som však mala príspevok preložiť čo najzaujímavejšie, aby oslovil čitateľov, a to bez zmeny významu. Následne sme sa rozprávali o mojich životných cieľoch a predstavách ohľadom stáže.

4. Ako prebiehala stáž a čo nové si sa naučila?

Do kancelárie som dochádzala trikrát do týždňa a jeden deň som pracovala z domu. Stáž na Zastúpení Európskej komisie v Bratislave bola pre mňa zaujímavá skúsenosť, pretože prekladatelia v závislosti od aktuálnych udalostí dostávajú každý mesiac rôzne typy prekladov. Ja som mala to šťastie, že som stáž absolvovala v septembri, keď sa konalo veľa zaujímavých udalostí. Napríklad Európsky deň jazykov, v rámci ktorého sme pripravovali aktivity pre deti zo základných a stredných škôl na Slovensku. Konalo sa SOTEU, na ktoré sme pripravovali preklady vrátane prejavu predsedníčky

Ursuly von der Leyenovej, komentárov, videí a príspevkov na sociálne siete, ako sú Instagram a Twitter.

Stáž ma hlavne naučila, že práca prekladateľa neznamená vždy len sedieť osem hodín doma za stolom. Ide o oveľa viac ako len o samotný preklad. Prekladatelia v rámci Zastúpenia Európskej komisie organizujú rôzne podujatia a zúčastňujú sa stretnutí s inými oddeleniami. Stáž ma naučila lepšiemu časovému a eventovému manažmentu. Zlepšila som si komunikačné zručnosti, ústny prejav a osvojila si precíznosť pri práci. Stáž ma v oblasti prekladateľstva obohatila o nové zručnosti v práci s CAT nástrojmi a prehĺbila moje chápanie fungovania prekladateľských systémov a terminologických databáz európskych inštitúcií.

5. Dostala si po stáži spätnú väzbu? Ak áno, aká bola?

Áno, samozrejme, po stáži som dostala spätnú väzbu, a myslím si, že bola veľmi konštruktívna a pozitívna. Všimla som si to hlavne v súvislosti s komentármi k mojím prekladom. Na začiatku stáže som robila viac chýb a dostávala aj viac pripomienok. Chyby však postupom času ubúdali. Dodnes som v kontakte s prekladateľkou, ktorá ma mala na starosti, a to ma veľmi teší.

6. Máš nejaké rady pre svojich spolužiakov?

Nedovolím si spolužiakom dávať rady, keďže ešte nemám toľko skúseností a sama som stále študentka. To ja by som prijala rady. Môžem sa však podeliť o niečo, čo by som aplikovala sama na seba. Keď sa totiž pozriem späť, niektoré veci by som urobila inak. Naši vyučujúci nám od začiatku štúdia opakovali, že máme vyhľadávať dobrovoľnícku prácu. Tomu som sa, úprimne, veľmi nevenovala, no zmenila by som to. Dobrovoľnícka práca je skutočne užitočná a pomáha zbierať referencie. Tiež by som viac stážovala, hoci musím uznať, že ako študenti OPT, minimálne to tak platí na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, sme časovo veľmi vyťažení. Takisto treba veľa networkovať, teda navštevovať semináre, webináre, pripájať sa k rôznym združeniam a asociáciám (môže to otvoriť množstvo príležitostí). Ako hovorí jeden z mojich vyučujúcich: „Otravujte ľudí, pretože oni za vami neprídu.“ To znamená oslovovať ľudí, pre ktorých chcete pracovať, aj keď si neviete predstaviť, že by vás zamestnali. Najviac by som asi zmenila svoj prístup k čítaniu. Umelecká literatúra ma nikdy nezaujímala a nezamýšľala som sa nad tým, že by som mohla čítať aj populárno-náučné knihy. Knižky sú skvelým spôsobom, ako si udržiavať a zdokonaľovať slovenčinu, ako aj jazyk, do/z ktorého tlmočíme a prekladáme. No a v neposlednom rade treba veľmi veľa a poctivo prekladať a pravidelne tlmočiť.

SIMONA NAGYOVÁ

1. Aká je tvoja prvá skúsenosť s tlmočením?

Vôbec prvýkrát, ak nepočítam hodiny v škole, som sa k tlmočeniu dostala v druhom ročníku bakalárskeho štúdia. Išlo o komunitné tlmočenie pre delegáciu Medzinárodnej federácie Červeného kríža a Červeného polmesiaca, ktorá prišla pomôcť Slovenskému Červenému krížu pri poskytovaní pomoci odídencom z Ukrajiny na slovensko-ukrajinskej hranici.

2. Ako si sa dostala k tlmočeniu mimo školských lavíc?

Ak si dobre spomínam, jedného dňa nám vyučujúci na jednotlivých hodinách povedali, že na ukrajinskej hranici sú potrební tlmočníci a tlmočnice a kto má záujem pomôcť, má ísť poobede na rektorát na informačné stretnutie. Hneď ma to zaujalo, takže som sa stretnutia zúčastnila a aj napriek chvatu, v akom bolo všetko zorganizované, prišlo asi pätnásť študentov a študentiek. Zistili sme, že ide o tlmočenie pre Červený kríž, pani nám vysvetlila, že náplňou našej práce bude sprevádzanie delegácie po hraničných priechodoch, na stretnutiach s vedúcimi pobočiek ČK na východnom Slovensku a tlmočenie kurzov pre slovenské dobrovoľníctvo. Od nasledujúceho dňa sme sa vo dvojiciach či väčších skupinkách striedali a počas každého týždňa sprevádzali delegáciu. Ja som šla hneď na ďalší deň na prvý týždňový „turnus“.

3. Prečo si sa rozhodla pre komunitné tlmočenie? Čo ťa na ňom zaujalo?

Komunitné tlmočenie, teda tlmočenie v krízových situáciách, je najrozšírenejšou formou tlmočenia. Už na začiatku druhého ročníka, keď ho pán docent Djovčoš okrajovo spomenul na prednáške, som vedela, že sa mu chcem venovať vo výskume do bakalárskej práce. Vtedy som však ešte netušila, že o pol roka si ho budem môcť vyskúšať aj v praxi. Napriek tomu, že ide o mimoriadne dôležitú jazykovú službu, komunitné tlmočenie nie je na Slovensku dostatočne známy pojem. Ide o pomoc ľuďom v núdzi a podľa mňa už len to by mal byť dôvod, aby sme mu venovali zvýšenú pozornosť a využívali naše jazykové a tlmočnicke schopnosti aj v tejto oblasti.

4. Porozprávaš nám, ako prebiehalo tlmočenie na ukrajinskej hranici? S akými výzvami si sa musela v súvislosti s tým popasovať a vyskytlo sa niečo, na čo ťa v škole vôbec nepripravili?

Keďže som bola len druháčka a stále začiatočníčka, tlmočnických predmetov som mala iba zopár a na veľa vecí som nebola pripravená. Išlo však o skvelú príležitosť, ako sa dostať do praxe a vyskúšať si to. Zároveň sa na to nedá úplne pripraviť, ako keď idete tlmočiť na konferenciu, takže si beriete len zápisník, pero a skúsenostný komplex.

Počas celého týždňa prevládala priateľská a ľudská atmosféra, čo nás popri enormnom množstve práce držalo pri zmysloch. Nezastavili sme sa celé dni od rána až do večera a každú voľnú minútu sme museli tlmočiť alebo prekladať. Veľa práce sme nemali len my, ale aj celý Červený kríž, preto sme nikdy dopredu nepoznali rozvrh nášho dňa. Ráno sme sa stretli na hotelových raňajkách a vyrazili sme na niektorý hraničný priechod, kde sme tlmočili komunikáciu medzi delegátmi a dobrovoľníkmi – zvyčajne išlo o organizačné záležitosti, ale aj o rýchlokurz psychosociálnej prvej pomoci. Počas presunov autom sme zvyčajne dostali do ruky notebook a prekladali sme prezentácie či súbory na tréningové kurzy, ktoré prebiehali v nasledujúcich týždňoch (tie zas tlmočili ďalšie spolužiačky). Materiály na preklad sme často posielali našim spolužiačkam, pretože my sme na to jednoducho nemali čas. Očakávalo sa od nás, že budeme tlmočiť aj počas obedov či spoločných večerí, pretože pri stole bol zväčša aj niekto zo Slovenska, kto s tým potreboval pomôcť. Zároveň sme na hraničných priechodoch alebo veľkokapacitných centrách často tlmočili a odpovedali na otázky aj samotným odídencom. Keď ostatní videli, že sa s niekým rozprávame po rusky, vytvoril sa pred nami rad a každý sa chcel niečo spýtať či vyrozprávať niekomu, kto mu bude rozumieť. Tieto momenty si pamätám najviac a dodnes ma z nich bolí srdce. Aj keď som celý týždeň tlmočila informácie o psychosociálnej prvej pomoci, nebola som pripravená počúvať osobné príbehy ľudí, ktorí prišli o domov a precestovali stovky kilometrov, aby sa dostali do bezpečia. Keď o tom človek číta v správach, nie vždy to vníma tak intenzívne, ako keď na vlastné oči vidí situáciu na hranici a rozpráva sa s ľuďmi.

Celý ten týždeň bol pre mňa veľká výzva. Pracovala som nonstop a na konci dňa som sa vždy cítila nesmierne vyčerpaná, fyzicky aj psychicky. Získala som však množstvo skúseností nielen v rámci tlmočenia, ale aj pre život.

5. Je niečo, čo si sa naučila počas tlmočenia v praxi, s čím by si sa rada podelila s ostatnými študentami prekladateľstva a tlmočníctva?

Využívajte všetky príležitosti, ktoré vás môžu obohatiť. Nie všetko je len o peniazoch, aj keď sa všetci tešíme na moment, keď si prekladom a tlmočením prvýkrát zarobíme. Skúsenosti, kontakty a sebavedomie, ktoré získate pri dobrovoľnom tlmočení, sú na nezaplatenie.

#mudrovačky KAA

V neformálnej diskusii #mudrovačky KAA, ktorá sa konala v priestoroch Záhrady, CnK v Banskej Bystrici Patricia Hatiarová spovedala dvoch vyučujúcich Katedry anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela, doc. PhDr. Martina Djovčoša, PhD. a Mgr. Mateja Laša, PhD. V diskusii sa rozprávali o kladoch a záporoch univerzitného prostredia.

Máme tu dva tábory, vysokoškolského docenta, ktorý stále pôsobí na akademickej pôde, a priemerného človeka, ako o sebe sám rád rozpráva, ktorý z akademickej pôdy dobrovoľne odišiel. Aké boli hlavné dôvody vášho odchodu, Matej?

Matej: Mám to v rodine. Sestra učila matematiku na prírodných vedách a po dvoch rokoch to vzdala. Brat učil na strojárskvej a tiež to po dvoch rokoch vzdal. Keď som to spomínal dekanovi, zhodnotil to slovami: „To bude nejaká ešte nepopísaná diagnóza.“ Nesúhlasím. Jednoducho sme všetci traja dospeli k záveru, že to momentálne nemá zmysel. Skúsím odpovedať inak.

Predstavte si univerzitu ako takú loď. Sú na nej ľudia rôznych názorov, z rôznych disciplín a s rôznym zmýšľaním. To je, samozrejme, úplne v poriadku. Problém je, že tá loď našej univerzity vyzerá zhruba takto: kapitán, teda rektor, viac-menej neexistuje. Dekani pobehujú a hasia požiare a rôzne poruchy, ktoré na lodi vznikajú. A ostatní pedagogickí zamestnanci pádlujú tak trochu každý do inej strany. Loď sa preto zákonite točí dokola na jednom mieste, a len hasí rôzne problémy, sem-tam niekoho vyhodí cez palubu, aby sa ešte udržala nad hladinou. V takejto situácii máte dve, respektíve tri možnosti.

Po prvé, prispôsobíte sa, zvyknete si a mávnete nad tým rukou. Síce si tak zachováte psychické zdravie a v istom zmysle ste aj „v suchu“, ale v zásade to automaticky vedie aj k nejakej vnútornej rezignácii a začnete veci aj trochu flákať, lebo nevidíte, že by tá loď vôbec niekam smerovala. Proste vás to trochu zomelie. Zažijete niekoľko vyhoretí a uvedomíte si, že sa o pár rokov z vás stane ufrfláný, hoci možno ešte niekde vnútri znesiteľný učiteľ či vedec, ktorý si však už tak zvykol na danú situáciu, že ju považuje za normu a mnohé, čo mu predtým pripadalo šialené, je zrazu bežné. No a ja som si povedal,

že nebudem a nechcem podliezať vlastnú latku, aj keby ma to stálo môj splnený sen o pôsobení na univerzite.

Po druhé, vôbec to nevnímate a robíte si svoje. Fajn, opäť možno relatívne zdravý prístup, ale podľa mňa má človek v sebe inherentne zakódovanú potrebu byť súčasťou hoc aj malého tímu, ktorý niekam spoločne speje. Ja som to nepochybne v sebe mal. A iste, mohol by som si robiť svoje a jednoducho to neriešiť, ale potom vám automaticky napadne otázka, či vlastne svojou nečinnosťou sám nie ste súčasťou problému. V tomto som asi trochu existencialista. Rád by som, aby sa všetci rozhodovali s ohľadom na dôsledky svojich rozhodnutí na iných ľuďoch. Spýtam sa takto, čo z toho, že na nejakej univerzite máte pár dobrých učiteľov či vedcov, keď sama inštitúcia nie je nič moc? V reštaurácii si tiež nedáte rezeň so zemiakmi len preto, lebo majú fakt dobrú pažitku. Ale možno zo mňa hovorí len hlad.

No a po tretie, vnímate to a neustále bojujete. Tu nemám problém priznať, že jednoducho nemám takú silnú a odolnú osobnosť ako napríklad kolega Djovčoš. Je obdivuhodné, že si stále „ide svoje“ a nič ho nerozhádže, respektíve ak aj rozhádže, tak sa cez to dokáže preniesť. Ja by som to nezvládol a otvorene priznávam, že som sa vzdal, nemám s tým najmenší problém. Tiež som možno prišiel na univerzitu v nesprávny čas, pretože od môjho príchodu to išlo s fakultou dolu vodou. Verím, že išlo len o koreláciu, nie o kauzalitu. Ale však uvidí sa v budúcnosti.

V súvislosti s metaforou o lodi zdôrazňujem, že v našom prípade ide o veľkú krízu lídrov. Viete, lídri ťahajú spoločnosť. Podobne ako v našej politike, dnes už väčšinou nie sú nijakí Masarykovia, Havlovia, ľudia s hodnotami a víziami, ale rôzni sebastrední činovníci a oportunisti, ktorí sa radi fotia v absurdných univerzitných čapiciach ako spektability, ale reálne od nich nepočujete nič, čo by malo nejaký obsah. Pre nich je slovo „hodnoty“ prázdne a len ohrozuje ich pokojný a tichý život.

Poviem príklad. Keď sme s kolegami z katedry riešili rigorózku niekdajšieho predsedu Národnej rady a zrazu sa pre petíciu medzi zamestnancami univerzity museli na úrovni akademického senátu univerzity stretnúť rektor s dekanmi. Čo myslíte, že ich vtedy najviac trápilo? Nejaké hodnoty akademickej čestnosti, boj za očistu verejného života, dôležitosť vzdelania v spoločnosti? Kdeže, okamžite sa ofučane sťažovali, že z akého „titulu“ môže vôbec niekto mimo senátu zvolať akademický senát univerzity. Čo si to vôbec ten akademický „plebs“ dovoľuje? Nezaujímal ich pravda, ale formálne blbosti a fakt, že si niekto ich veľavážené akademické výsosti dovolil obísť.

A keď už píšem o tej politike, nedá mi nespomenúť predchádzajúcu vládu. V zásade platí, že školstvo nijaká koalícia nikdy nechce. Ak ju dostane tá kvázi „ľavicová“ vláda, tak len udržiava status quo, nalepí sa tam nejaký minister, ktorý sa rád promenáduje a tvári sa ako veľmi vážena osoba. Keď ju dostala ekonomicky „pravcová“ vláda, tak z nej

spravila prostredníctvom reforiem takmer súkromné podniky s cieľom generovať zisk. Je zábavné, že aj oni minimalizujú rolu univerzít na tvorbu pracovnej sily, pretože si ani neuvedomujú, že tým prichádzajú o budúcich potenciálnych voličov. Niektorí však jednoducho nedovedia za excelovské grafy.

Jednoducho, naše (ne)vedenie univerzity ma opakovane viedlo ku sklamaniam, nedokázalo prísť absolútne s nijakou víziou. Jedinú víziu, ktorú som z úst rektora počul, bolo, že vraj budeme musieť „dovážať študentov z regiónov univerzitnými autobusmi“. A som ten typ, ktorý jednoducho potrebuje zmysluplnú víziu toho, na čom chce pracovať a čo chce svojou prácou v budúcnosti vlastne vybudovať.

Na túto otázku môžem napísať celý akademický článok, možno by ho aj uverejnil nejaký predátorský časopis, ak by som zaň zaplatil, a ešte by to bol aj Scopus, ale bordel a chaos v kategorizácii publikačnej činnosti radšej nejdem rozoberať. Hádám som to aspoň v skratke vysvetlil.

A vy, Martin? Prečo stále na akademickej pôde ostávate?

Martin: Budem reagovať na Mateja, lebo mi priamo nahral. Presne tie isté dôvody, pre ktoré on odišiel, ja zostávam. Nerád totiž utekám z boja. Keby som mal použiť jeho metaforu lode, tak ja sa skôr vidím ako ten huslista na Titaniku, ktorý hral pri potápaní sa lode, aby sa ľuďom išlo ku dnu príjemnejšie. Zacitujem Mateja, ktorý chce, *aby sa všetci rozhodovali s ohľadom na to, ako dôsledky ich rozhodnutí ovplyvnia iných ľudí*. Práve o to mi ide. Napriek všeobecnému spoločenskému úpadku, za ktorý do výraznej miery môže zanedbané a zväčša vyhorené školstvo si myslím, že dokážem minimalizovať škody práve tak, že budem aj naďalej pôsobiť na akademickej pôde. My nefungujeme vďaka systému, ale napriek nemu. Vidíte, a zase sa vo mne ozýva vnútorný pankáč. Ako som spomínal, nemám rád porazenecké nálady. Možno je to tým, že už dlho pôsobím na rôznych fakultách, ale vždy som to vnímal ako počítačovú hru. Vedenie vám neustále hádže polená pod nohy a vy sa usilujete nájsť spôsoby, ako ich obísť. Je to síce únavné, ale aj celkom zábava. Matej tiež povedal, že od jeho príchodu to šlo s fakultou dole vodou. Ja tu pôsobím približne od roku 2006 a čo si pamätám, tak nám vždy, niekoľkokrát ročne hovorili, že nás zrušia, nemáme peniaze, a tak ďalej. Človek si časom zvykne. Je to ako diskusia o tom či a kedy nás ako prekladateľov a tlmočníkov nahradia stroje. Hovorí sa o tom už aspoň tridsať rokov a stále sme tu. Čo by sa stalo, keby Ukrajinci ustúpili Rusom? Ja nepotrebujem, aby mi niekto dával víziu. Preto komunikujeme s firmami, prekladateľskými asociáciami, vydavateľstvami, univerzitami, chodíme do zahraničia na konferencie, komunikujeme so svetom. Vízia prichádza sama. Iste, bolo by to ľahšie, keby to vedenie podporilo (najmä z univerzitnej úrovne), ale ide to aj tak. Vždy ma dokáže

fascinovať, že akotak držíme krok so svetom (hovorím o celej slovenskej translatológii) napriek tomu, že kopec vecí robíme na kolene. Ja v podstate chcem, aby nám vedenie trošku dôverovalo a nechalo nás pracovať. Matej ešte spomínal Havla, tak aj ja to využijem a odkážem na Moc bezmocných.

Aká najdôležitejšia zmena vo vysokoškolskom vzdelávaní podľa vás musí nastať v najbližších rokoch, aby sa celý systém nezrútil a tí najbystrejší neodišli do zahraničia?

Matej: Opäť démonická otázka. No čo vám mám povedať? No proste tam musia ísť mladí ľudia a nevzdať to. Treba tam prísť ako víchor, neprispôbiť sa a zmeniť to. Chce to silné osobnosti, a veľa. A ja neviem, či ich máme. Mňa vždy fascinovalo jedno. Každý učiteľ si sám prešiel školským systémom. Každý mal dobrých a každý mal aj zlých učiteľov. Ako je možné, že niekto kopíruje len od tých zlých a nie od tých dobrých? Podľa mňa každý zlý učiteľ musí o sebe vedieť, že je zlý. Ako s tým dokáže fungovať?

Ja som odučil veľa dobrých, ale aj veľa zlých hodín, nemám problém to priznať. O každej jednej zlej hodine som vedel, že mi proste nevyšla a neustále mi vírilo v hlave, ako ju upraviť a jednoducho ma to trápilo. Prečo je to niektorým jedno? Prečo niekto nemá to, čomu sa v angličtine hovorí „consciousness of responsibility“? Prečo niekto dokáže prísť na prednášku a čítať celú hodinu zo zošita, pričom si ani nevšimne, že sem-tam preskočí riadok? Ako môže s takým niečím vôbec pokojne spať? Však možno bude excelentný potápač, perfektný zvärač alebo pestúnka. Prečo robiť niečo, o čom sám určite vie, že to nerobí dobre? Platí to obzvlášť pre tých, ktorí radi presadzujú svoju autoritu poukazovaním na tituly.

Ešte by som uviedol, že problém nie je len odchod študentov, ale aj učiteľov. Každá zdravá firma, aj taká, ktorej zásadnou úlohou nie je vyrábať zisk, je zdravá vtedy, ak má dobrú konkurenciu. Nalejme si však čistého vína. Niekde proste tá konkurencia ani neexistuje, tak potom čo má toho človeka (okrem nejakého vlastného svedomia, ktoré, ako som uviedol vyššie, zrejme nemá každý) motivovať k tomu, aby na sebe makal. Veď hovoriť o finančnej motivácii v školstve je ako hovoriť o Columbovej manželke – nikto ju nevidel, ale možno niekde je. To, samozrejme, súvisí s počtom vysokých škôl, ktorý proste je vysoký. Ale všetci sa s tým reálne boja niečo urobiť. Prečo? Na to odpoviem v nasledujúcej otázke.

Martin: Ja budem v tomto aspekte radikálnejší. Tento školský systém sa nedá reformovať. Musí padnúť a postaviť sa nový na zdravých základoch. V tomto aspekte nepotrebujeme evolúciu, ale revolúciu. Tá si však vyžaduje zodpovedných ľudí. Obávam sa, že by sa aj v takomto prípade dostali k moci oportunisti, ako je to na Slovensku po roku 1989

zvykom. Ale aj tak to treba skúšať. Všimnite si, kam uvedomelí rodičia dávajú deti do škôlok, na základné a stredné školy. Nepošlú ich do najbližšej spádovej inštitúcie, ale niekedy ich dennodenne vozia aj desiatky kilometrov. Ja napríklad bývam vo Zvolene a do našej škôlky chodia deti z Krupiny, Bystrice, Kremnice, Žiaru nad Hronom a podobne. Zmena školstva a spoločenskej štruktúry je beh na veľmi dlhé trate. Najprv musíme vychovať kriticky mysliacu masu a potom sa môžeme pustiť do rekonštrukcie. Zatiaľ však musíme látať diery na potápajúcej sa lodi, aby po nás stihol prísť záchranný čln.

Čo tejto zmene bráni? Čo sa musí zmeniť?

Matej: Pozrite sa, reálne síce spoločensky na to vzdelanie asi frfleme, ale pravda je taká, že drvivej väčšine ľudí to zrejme vyhovuje. U nás proste vzdelanie nemá vysokú hodnotu. Už len na ľudí s mentálne náročnou prácou sa ešte stále pozeráme ako na kaviarenských povaľačov a posielame ich k lopate a krompáču. My síce radi s babkami prideme na promócie a dokonca si tam aj s nimi poplačeme, lebo tie kostýmy sú ozaj dojemné, ale ako ten človek reálne získal ten titul a čo sa reálne naučil, to je nám takmer ukradnuté.

Vidieť to napríklad aj na tom, ako spoločnosť vníma podvádzanie na školách. My ho v podstate tolerujeme, ba až uznávame, veď určite ste aj vy ako študentky a študenti zažili, že hneď po skúške sa ako prvý ozval a začal chvastať ten, komu sa podarilo podvádzať. U nás to nevnímame ako hanbu, ale pomaly ako prestíž. Kedysi sa vravelo: „Kto neokráda štát, okráda vlastnú rodinu.“ Dnes však zrejme platí: „Kto nepodvádzá na škole, je čudák.“ Kým ten človek, čo na skúške podvádza, nevyjde z tej učebne a nebude sa hanbiť k tomu priznať, tak k tej zmene nedôjde. Keď si začneme vážiť ozajstné vzdelanie, tak potom bude zmena otázka času. Ale pozor, „vážiť si“ neznamená oslovovať sa honorabilitami a docentami a neviem ešte akými „ami“. To je iba povrchná forma váženia si vzdelania. Väčšiu hodnotu už má doslova ich položiť na váhu a odvážiť.

Martin: Ja sa hrdo hlásim ku kaviarenskému povaľačstvu. Súhlasím s Matejom. Tituly sú druhoradé. Za titulom musí stáť hodnota, nie len forma. Inak je zbytočný. Zmena musí prebehnúť vnútorne. Kým budeme tolerovať podvádzanie, budeme tolerovať všetko. Aj preto sme sa pri plagiátorskej kauze ozvali. A nebolo to márne. Všetci si zrazu pri diplomovkách a bakalárkach začali dávať oveľa väčší pozor na to, ako citujú. Maličkosť (?), ale veľmi dôležitá. Nectím si tituly ani funkcie, ale ľudí. Až keď ma niekto presvedčí svojím občianskym postojom, začnem mu dôverovať. Ako som už spomínal, zmena nastáva tlakom zvonka. Ponuka a dopyt. Ak nebude dopyt po subštandarde, zmenší sa aj ponuka. Kedysi bolo bežné robiť si vtipy z marginalizovaných skupín, dnes vás za taký vtíp spoločnosť odsunie na okraj. Je to neakceptovateľné. Tak to má byť. Študenti v tom

teda nie sú nevinne. Musia aktívne vstupovať do vyučovacieho procesu, jasne pomenovať, čo sa im páči a čo nie a prijať zodpovednosť za vlastné vzdelanie. Ak im nebude prekážať, že im niekto číta prednášku a občas preskočí riadok (citujem Mateja), ako sa má niečo zmeniť? Vždy som veril na iniciatívu zdola a stále som o tom presvedčený. Nemôžem predsa čakať, že niekto iný to spraví za mňa. Nikdy mi nešlo do hlavy, ako je možné, že sa tu pomaly na všetko nadáva a nikto s tým nič nerobí. Pamätám si na jedno stretnutie s dekanom, počas ktorého nás požiadal, aby sme formulovali svoje výhrady explicitne. V kanceláriách sa všetci stále sťažovali, ale keď prišlo na vec, skoro všetci ostali ticho. Ozvali sme sa hádam iba zo traja. A možno treba naozaj prijať, že súčasný stav ľuďom vyhovuje. Neviem.

Ako k takejto zmene môžeme prispieť my, študenti a študentky?

Matej: Svojho času som napísal krátky blog, v ktorom som za stav vysokého školstva vinil aj nás, vtedy ešte študentov. Podľa mňa tu totiž platí taká nepísaná dohoda. Mnohí (a snáď nemusím zdôrazňovať, že nie všetci) študenti si totiž už školu vyberajú len preto, lebo vedia, že bude „ľahká“. Neočakávajú od svojich vyučujúcich veľa a pre tých je to zasa tiež ľahšie, lebo nemusia urobiť nijakú „nadprácu“. Študenti vedia, že nedostanú nejaké super vzdelanie, a tak im ho proste vyučujúci ani nedajú. Jelito, kopyto, platí to.

Čiže zmeniť môžete to, že budete od svojich vyučujúcich vyžadovať viac. Mnohí, verte mi, to aj ocenia, mnohí čakajú len na túto „iskru“ z vašej strany. Niekedy je totiž ťažké byť tým, kto vyžaduje viac, lebo ak „vyhádzate“ veľa študentov, tak vás nemajú radi ani kolegovia, a ani študenti. Ale tu zasa chcem zdôrazniť, že keď nejaký vyučujúci vyžaduje „viac“, tak to automaticky neznamená, že dostanete kvalitnejšie vzdelanie. Každý by vám totiž mal nazačiatku ozrejmiť, prečo je daný predmet pre vás dôležitý, prečo by ste sa ho mali učiť. Ak od vás vyžaduje viac len tým, že vám dá naučiť sa zoznam spisovateľov a ich diel, tak to za veľa nestojí. Priznám sa, sám som musel učiť predmety, pri ktorých som sa sám seba pýtal, či je naozaj nutné, aby toto študenti museli vedieť. Tam si už vyučujúci musí nájsť cestičky, ako do toho prepašovať „to dôležité“, ako namiesto jednej formy skúšania zvoliť radšej inú, jednoducho vyťažiť z hodín čo najviac.

Viete, raz som na chodbe započul študenta, ktorý pri vychádzaní z triedy povedal: „Tak túto hodinu života mi už nikto nevráti.“ Nepovedal som mu nič, ale pomyslel som si: „Chlapče, nijakú hodinu života ti nikto nikdy nevráti. Čas je nerefundovateľný. Smrť si počká na náš všetkých.“ Máte päť rokov na to, aby ste získali kvalitné vzdelanie, nemárnite čas „ľahkými“ školami. A, samozrejme, pýtajte sa, že čo to to „kvalitné“ vzdelanie v dnešnom svete vlastne je.

Vrátim sa k rezňu so zemiakmi a s pažitkou. Keď vám v reštaurácii nechutí a myslíte si, že to jedlo za vaše peniaze nestojí, druhýkrát tam neprídete. Rovnako treba

pristupovať k vzdelaniu. Keď som študent a považujem svoju školu za „o ničom“, načo tam chodím? Prejavím svoj nesúhlas a odídem. Načo mi je taký titul? Iste, očakávať osvietenosť od študentov bolo odo mňa trochu naivné a študent tiež nie vždy dokáže zhodnotiť, či je daný predmet pre neho prínosom alebo nie. Klásť však vyučujúcemu otázky a pýtať sa, čo je z toho všetkého dôležité a prečo, je podľa mňa dobrá rada. Ak je seriózný, odpovie normálne. Ak zo seba začne robiť dôležitého otitulovaného veľkomožného pána, nakričí na vás, čo si to dovoľujete, možno na jeho hodinách ani nechcete byť. Oni tam však majú byť pre vás, nie vy pre nich. Oni ponúkajú službu, vy za ňu platíte. Prostredníctvom daní.

Martin: Povedal by som to isté, čo Matej. Študenti musia byť aktívni. Niekedy mám pocit, že ide o čisto transakčný vzťah. Študent sedí v lavici a učiteľ do neho nalieva informácie. Takto to ale nefunguje. Proces vzdelávania sa je náročný a často bolí. Najradšej mám hodiny, keď sa musím riadne potrápiť, aby som odpovedal na zložité otázky. Párkrát som dokonca zmenil rozpísané články, lebo to, čo povedali študenti, ma presvedčilo zmeniť niektoré tvrdenia.

Prečo podľa vás mladí čoraz častejšie odchádzajú za hranice? Chceli by ste, aby vaše dieťa študovalo na slovenskej vysokej škole alebo radšej za hranicami?

Matej: Ja som túto otázku vyriešil svojou bezdetnosťou. V momentálnej situácii by som však svoje dieťa poslal študovať minimálne do Česka. Určite by som mu však nebránil študovať na Slovensku, no zistil by som si viac o danej škole a vyučujúcich. Plus by som ho nútil chodiť na výmenné pobyty, kázal by som mu navštevovať všetky mimoškolské akcie, lebo o tom má „kampus“ byť, a zakazoval by som mu vracieť sa domov každý víkend. Vidíte, ani to dieťa nemám a už rozmýšľam, ako by som mu bránil vracieť sa domov. Štúdium každopádne nemá byť len o vzdelávaní, ale aj o dospievaní, spoznávaní samého seba. Mali by sme byť naozaj veľmi vďační, že ako západná spoločnosť sme dostatočne bohatí na to, aby sme si mohli povedať, že na, tu sami sebe dávame päť rokov na to, aby sme sa rozvíjali a poobzerali okolo seba, že čo to ten život vlastne je. No jasné, na také zmýšľanie však treba vytvoriť prostredie.

Martin: Tejto otázke som sa bál. Neviem. Mám päťročného syna, takže sa ma to teraz dosť týka. Ako rodič sa usilujem pristupovať k tomu zodpovedne. Vyberám škôlku, už teraz vyberáme základnú školu. Dnes by som ho asi poslal na výšku do zahraničia, nech je mi odpustené. Ale aj tam by som si vyberal. Mám šťastie, že navštevujem zahraničné univerzity, ale rozhodne neplatí, že každá škola von je lepšia ako naša. Práve naopak. Takže

ak by chcel študovať na Slovensku, rozhodne by som mu nebránil. Dal by som si však pozor čo a kde chce študovať. Ja sa nikam nechystám (slovami klasika), a preto je mojím dlhodobým cieľom mať u nás také školstvo, aby som syna prehováral, nech tu zostane. Ak tu nakoniec zostane, tak by som ho, presne ako Matej, motivoval ísť na Erasmus, zapájať sa do mimoškolských aktivít, tlačiť na učiteľov a chcieť stále viac.

Ako tu študentov a študentky udržať? Máme na to mechanizmy? A chceme vôbec, aby tu zostali?

Matej: Tak mechanizmy máme, stále existujú laná, reťaze a podobne. Nemusíme chcieť, aby tu boli celý čas, ale ideálne, aby sa vrátili. Odliv mozgov je veľká téma sama osebe. Ak máme nejaký záujem rozvíjať tento štát, a cynik vo mne kričí, že si nie je istý, či niekedy bude fungovať niečo, čo vytvoril Klaus s Mečiarom, tak isteže chceme, aby sa mladí a šikovní ľudia vracali, prípadne aby tu zostávali. Nijakú inú možnosť totiž nemáme.

A zasa treba povedať, že tých mladých a šikovných je tu strašne veľa, sám som ich dosť učil. Len si možno ani neuvedomujú poriadne svoju hodnotu a dôležitosť alebo vedia až toľko, že sú si vedomí koľko toho nevedia. No a žiaľ, zatiaľ je to tuto u nás v strednej Európe tak, že väčšinou sú „úspešnejší“ tí so širokými lakťami, nie so širokým rozľadom. To je, na veľké nešťastie, fakt. Takže čo by som ja chcel, je revolúcia nasraných múdrych ľudí. Mal som kedysi na dverách kabinetu Bukowského citát: *„Problém je, že inteligentní ľudia sú plní pochybností, zatiaľ čo tí hlúpi sú sebaistí.“* To neplatí len v škole, ale úplne všade. Na niektorých štátniciach ma išlo roztrhnúť, keď sa múdri nevedeli „predať“ a zasa naopak.

Martin: Prečo by sme ich tu mali násilím držať? Ak sami necítia zodpovednosť za priestor, ktorý obývajú, tak nech idú. Vzájomným doprosovaním sa a ľutovaním sa nikam nepohneme. Nevie, možno zo mňa hovorí migrant. My sme sa sem presťahovali z bývalej Juhoslávie a dostali sme poriadne pocítiť, že tu nie sme vítaní. Vtedy som pochopil, že za svoje okolie som zodpovedný sám. Prial by som si, aby študenti cítili to isté. Pravidelne chodievam na protivládne protesty a okolo seba vidím hlavne ľudí štyridsať plus. Kde sú študenti? Alebo im je to jedno? Ja mám za nich vybojovať lepšiu krajinu? V tomto kontexte mi napadá vyjadrenie jednej kamarátky, ktorá povedala, že ona sa na svet nepýtala. Dobré. Čo to znamená? Nech sa o mňa starajú iní? Každý by mal stráviť čas v zahraničí, aj mne to veľmi pomohlo. Napríklad keď som vo štvrtom ročníku na výške brigádoval v Írsku v továrni na spracovanie rýb. Pochopil som, že sa treba vrátiť domov a poriadne sa začať učiť. Aj študijné pobyty v zahraničí mi veľmi pomohli. Nevie, treba na sebe makať, veľa cestovať a rozmýšľať.

Vedia mladí kriticky myslieť alebo sa to zhoršuje?

Matej: Mám pocit, že dnes je spoločnosť aj v tomto rozdelená na dve časti. Jedna kričí „Stačí mi zdravý rozum!“ a tá druhá zasa opakuje mantru „kritického myslenia“. Určite nebudem hovoriť, že pravda je niekde uprostred a rovno sa bez ostychu pridám na druhú stranu. Mám pocit, že prvá skupina skôr len obhajuje svoju „bezvedomosť“ tzv. zdravým rozumom, čo však v preklade často znamená len toľko, že ich nemáte otravovať faktami, lebo však proste oni vedia všetko aj bez nich. Fakty sú pre nich príťaž, otravujú ich. „Zdravým rozumom“ sa obhajujú rôzni ľudia podobne ako niektorí Rusi „ruskou dušou“, jednoducho to, že ich rozhodnutie nedáva absolútne nijaký zmysel a škodia sebe a aj ostatným ospravedlňujú nejakým dnes už úplne vyprázdneným slovným spojením.

Nerád sa staviam do role hundrania na mladých, lebo určite neplatí, že mladšia generácia je nejako hlúpejšia alebo podobne. Ak hundrete z pozície učiteľa na „dnešnú mládež“, tak trochu vyjadrujete frustráciu zo seba samého, že si neviete k tej mládeži nájsť cestu, lebo si proste vyžadujú iný prístup a je to náročné. Podľa mňa je len mládež iná. A z môjho pohľadu to má fakt v mnohom miliónkrát ťažšie. Zo všetkých strán na nich srší milión rôznych informácií o tej istej veci a vyznať sa v tom je nesmierne náročné, hlavne keď ešte ani nemáte občiansky preukaz. Navyše aj sociálne siete fungujú na neustálej snahe získať si vašu pozornosť. Keď sa tri sekundy na obrazovke tabletu či počítača niečo nedeje, mladý človek začne stresovať. Aj filmy majú dnes omnoho častejšie strihy, každé prázdne okienko je vyplnené nejakým CGI, len aby tvorcovia nestratili divákovu pozornosť.

Keď som bol mladý, teda ešte v minulom storočí, tak moja zábavka bola sedieť na lavičke a obzerať si žuvačky na asfalte podo mnou, prípadne obdivovať prírodné javy v mojom nose. Dnes mladý človek popri tejto zábavke dostane z mobilu milión informácií. A poväčšine ich aj dokáže spracovať, no len veľmi povrchno, lebo doba nepraje hĺbkovému spracovaniu informácií. Pre niektorých je to vážne náročné, už po piatich minútach jednoducho musia skontrolovať mobil, hoci len preto, aby sa pozreli na tapetu. Tá závrtná rýchlosť je vidieť aj v mémoch, ktoré vyrába generácia Z. Veľmi rýchlo sa opotrebojú a vyvíjajú sa tak, že o dva dni sú na nerozpoznanie. Ak ste náhodou dva dni strávili mimo, nemáte šancu ten vtip už pochopiť. Všetko je jednoducho nastavené tak, aby neustále čerpali z rôznych zdrojov, čerpali rýchlo a povrchno a potom z toho majú celkom guláš.

Plus, a teraz vyzniem ako niekto z Rakúska-Uhorska, už ma unavuje kritika memorovania poznatkov. Jasné, že niektoré veci netreba vedieť naspamäť, lebo však si to viem vyhľadať vo vrecku za päť sekúnd, ale ako mi má napadnúť vyhľadať si napríklad „dôsledky reformácie vo Veľkej Británii na myslenie v amerických kolóniách“, keď ani

netuším, čo je to reformácia a že vôbec môže mať nejaký vplyv na puritánov v amerických kolóniách, prípadne že USA vôbec začínali ako britské kolónie? Jasné, nemusím vedieť, že Puškin sa narodil v roku 1799, ale ak chcem pochopiť mýtus o tzv. ruskej duši a z čoho vyplýva muzeálne vnímanie ruských literárnych veľikánov v súčasnom Rusku, je dobré prepájať poznatky z 18. storočia s Puškinovými dielami a bez toho kontextu sa mi ten obraz jednoducho neodhalí, skladačka sa nevyskladá. A zasa sme pri kontexte, typickí prekladatelia, nedajú pokoj. Jednoducho, je *in* hovoriť o tom, ako nemáme memorovať poznatky, ale človek každé rozhodnutie v živote robí na základe nejakej svojej vedomostnej bázy, ktorá je zákonite formovaná naším súkromným *Chatom GPT* v hlavách. Týmto chcem povedať asi toľko, že som za tých pár rokov zbadal pokles všeobecného rozhradu medzi študentmi, takže možno v tom sú predsa trochu iní. Hej, viem, dalo sa to rovno napísať aj takto.

Martin: Na študentov nadávať nebudem. Práve naopak. Veď aj ZŠP je dôkazom, že je tu kopec aktívnych ľudí, ktorí cítia zodpovednosť. Problém je v tom, že my často chceme, aby vedeli to, čo my si myslíme, že by mali vedieť, pričom nerešpektujeme to, že vedia niečo iné, čo my nevieme. V mnohom je to o vzájomnej empatii. Na druhej strane, nedávno sme na škole organizovali prednášku o kritickom myslení vedenú lukratívnym rečníkom. Zrušili sme kvôli tomu hodiny. Prišlo pätnásť ľudí, z toho päť učiteľov. Takže asi tak. Možno je to o tom slovnom spojení „kritické myslenie“. To je už asi dosť sprofanované, takže podobné prednášky musíme premenovať. Všeobecný prehľad však považujem za kľúčový. Čím menej o svete viem, tým ľahšie som ovplyvniteľný. Každý musí byť zvedavý. A stále dokola...

Prečo sa to podľa vás zhoršuje/zlepšuje? Čo s tým môžeme robiť?

Matej: Ok, teraz mám akože ten priestor byť pozitívny, chápem. Tak sa teda pokúsím. No jednoducho musíme vytvoriť na tých našich univerzitách reálne kampusy, miesto, kde neodchádzame domov na teplý obed a horalku s kakaom od mamičky, ale kde zostávame na škole aj po vyučovaní na nekonečných mimouniverzitných udalostiach, ako je aj Zimná škola prekladu. Dobré, beriem späť, kakao si môžete zobrať, je super. A nielen študenti, ale ani učitelia nepôjdu pekne po poslednej hodine domov a do papučiek, ale budú stále niečo organizovať.

Viete, sem-tam sa človek baví s ľuďmi z prestížnych univerzít a aj oni majú mnohé podobné problémy ako my, ale tam to však žije stále. Vás tam nenechajú si poriadne vydýchnuť ani po vyučovaní, dokonca niektorí by povedali, že práve tie mimovyučovacie aktivity sú najdôležitejšie. Neustále diskusie, workshopy, kaviarne, krúžky, networking

a podobne. Ja viem, že moje odpovede sú asi celkovo veľmi negatívne, ale zažil som na univerzite strašne veľa dobrých a pozitívnych vecí, mal som šťastie na mnohých skvelých kolegov (okrem Djovčoša) a videl som premenu mnohých študentov na úžasných ľudí, ktorí kdekoľvek budú, tak budú prínosom. A to ma vždy teší, nebolo to úplne márne. A mne sa to už teraz ľahko hovorí, ale skúste to nevzdať tak, ako som to vzdal ja. Budem vám fakt držať všetkým palce.

Martin: Nerád reagujem na Mateja, lebo vždy povie veľa vecí za mňa. Len zopakujem, treba byť zvedavý, chcieť veľa a nečakať, že to niekto iný spraví za vás. Možno pod vplyvom protestov konštatujem, že my sme tí, na ktorých sme čakali.

ZIMNÁ ŠKOLA PREKLADU 1

Zborník príspevkov, prednášok a rozhovorov

Vydalo občianske združenie Sa zobud'! ako svoju prvú publikáciu.

Vyšlo v roku 2024 ako elektronická publikácia

Zostavili:

Patricia Hatiarová, Simona Nagyová, Vanda Koniarová, Lukáš Bendík

ISBN 978-80-974980-0-9

ISBN 978-80-974980-0-9